

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA (BÖLGESEL COĞRAFYA) ANABİLİM DALI**

**YURTDIŞINDAN İŞÇİ GERİ DÖNÜŞ GÖÇLERİNİN İŞLEYİŞİ,
PATERNİ VE ETKİLERİ: “KIRŞEHİR ÖRNEĞİ”.**

Yüksek Lisans Tezi

Şeref ÜNLÜER

Ankara-2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA (BÖLGESEL COĞRAFYA) ANABİLİM DALI**

**YURTDIŞINDAN İŞÇİ GERİ DÖNÜŞ GÖÇLERİNİN İŞLEYİŞİ,
PATERNİ VE ETKİLERİ: “KIRŞEHİR ÖRNEĞİ”.**

Yüksek Lisans Tezi

Şeref ÜNLÜER

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. E.Murat ÖZGÜR**

Ankara-2010

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA(BÖLGESEL COĞRAFYA)ANABİLİM DALI**

**YURTDIŞINDAN İŞÇİ GERİ DÖNÜŞ GÖÇLERİNİN İŞLEYİŞİ,
PATERNİ VE ETKİLERİ: “KIRŞEHİR ÖRNEĞİ”.**

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. E.Murat ÖZGÜR

Tez Jürisi Üyeleri

<u>Adı ve Soyadı</u>	<u>İmzası</u>
Prof.Dr. E.Murat ÖZGÜR	
Yrd.Doç.Dr. M.Murat YÜCEŞAHİN	
Yrd.Doç.Dr. Salih ŞAHİN	

Tez Sınavı Tarihi

İÇİNDEKİLER		Sayfa
ÖNSÖZ		VI
ÖZET		VII
SUMMARY		IX
ÇİZELGE LİSTESİ		XI
HARİTALAR LİSTESİ		XI
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ		XI
ŞEKİL LİSTESİ		XI
1.	GİRİŞ	1
1.1.	Araştırma Alanının Yeri, Sınırları ve Başlıca Özellikleri	2
1.2.	Araştırmanın Amacı	4
1.3.	Araştırmanın Önemi	5
1.4.	Araştırma Hipotezleri	6
1.5.	Veri ve Yöntem	7
1.6.	Verilerin Değerlendirilmesi	8
1.7.	Araştırma Problemi ve Sınırlılıkları	9
1.8.	Kavramsal Çerçeve	11
1.8.1.	Göç	13
1.8.2.	Uluslar arası Emek Göçü	18
1.8.3.	Geri Dönüş Göçü	26
1.9.	Kuramsal Çerçeve	27
1.10.	Önceki Çalışmaların Kısa değerlendirilmesi	35
2.	TÜRKİYE'DEN YURTDIŞINA OLAN İŞÇİ GÖÇÜ ve GERİ DÖNÜŞ SÜRECİ	38
2.1.	Türkiye'den Yurtdışına Olan İşçi Göçü: nedenler ve İşleyiş	38
2.1.1.	1973 Öncesi: Talebe Dayalı İşçi Göçü	40
2.1.2.	(1973 - 1979) Dönemi: Aile Birleşmeleri ve Kaçak Göç	51
2.1.3.	(1980 – 1993) Dönemi: Siyasi Nedenlere Dayalı Göçler	54
2.1.4.	1993 Sonrası Göçler: Evlilik Göçü	54
2.2.	Türkiye'den Yurtdışına Olan İşçi Göçü Akışlarının Doğrultusu	57
2.2.1.	Batı Avrupa'ya İşçi Göçü	61
2.2.2.	Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerine İşçi Göçü	65
2.2.3.	Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine İşçi Göçü	67
2.3.	Yurtdışından Türkiye'ye Geri Dönüş Göçleri: Nedenler, İşleyiş ve Etkiler	68
3.	KIRŞEHİRDEN YURTDIŞINA OLAN EMEK GÖÇÜ	73
3.1.	Kırşehir'den Yurtdışına İşçi Akışları: Kaynak ve Hedef Bölgeler	73
3.1.1.	Kırşehir'den Yurtdışına Göçe Katılanların Özellikleri	73
3.1.1.1.	Göçe Katılanların İl İçi Dağılımı	73
3.1.1.2.	Göçe Katılanların Yaş Yapısı	74
3.1.1.3.	Göçe Katılanların Medeni Durumları	76
3.1.1.4.	Göçe Katılanların Eğitim Durumları	77
3.1.2.	Yurtdışına Gidiş Nedenleri ve Kanalları	78
3.2.	Göçün Hedefi Olan Ülkeler	81
3.2.1.	Yurtdışına Gidilen İlk Ülkeler	81

3.2.2.	Yurtdışında Ülke Değiştirme	83
4.	YURTDIŞINDAN KIRŞEHİR KENTİNE GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜ	86
4.1.	Geri Dönüş Göçüne Katılanların Özellikleri	86
4.2.	Kırşehir Kentine Geri Dönüş Göçünün Nedenleri ve Farklılıkları	96
4.3.	Yurtdışından Dönen İşçilerin Ayrıldıkları ve Döndükleri Yerler	100
5.	GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜNÜN SONUÇLARI	103
5.1.	Geri Dönüşün Ekonomik Etkileri ve Sonuçları	103
5.1.1.	Yurtdışında Biriktirmeler	106
5.1.2.	Kırşehir'e Gönderilen Para	106
5.1.3.	Yakınların Yıllık İzin Harcamaları	107
5.1.4.	Kentsel Alanda Yatırımlar	108
5.1.5.	Kırsal Alanda Yapılan Yatırımlar	115
5.1.6.	Çalışma Yaşamına Katılım	117
5.2.	Geri Dönüşün Toplumsal-Kültürel Etkileri ve Sonuçları	121
5.2.1.	Dönüş Sonrası Karşılaşılan Güçlükler ve Uyum Sorunu	123
5.2.2.	Boş Zaman Değerlendirmedeki Değişim	127
5.2.3.	Yurtdışına Tekrar Gitme Eğilimleri	128
6.	HALEN YURTDIŞINDA ÇALIŞAN İŞÇİLERİN KIRŞEHİR KENTİNE DÖNME POTANSİYELİ	130
6.1.	Yurtdışında Çalışan İşçilerin Ekonomik Durumları	130
6.1.1.	Ailelerin Gelir Durumları	131
6.1.2.	Gelirlerin İhtiyaçları Karşılama Durumu	131
6.2.	Yurtdışında Çalışan İşçilerin Tasarruflarının Değerlendirilmesi	132
6.2.1.	Kırşehir Kentine Olan Yatırımlar	134
6.2.2.	İzinlerde Kırşehir Kentinde Yapılan Harcamalar	135
6.3.	Geri Dönme İsteği	136
7.	SONUÇ	139
	KAYNAKÇA	148
	EKLER	155
Ek.1	Fotoğraflar	156
Ek.2	Kesin Dönüş Yapan İşçilere Uygulanan Anket Formu	158
Ek.3	Halen Yurtdışında Çalışan İşçiler Uygulanan Anket Formu	162

ÖNSÖZ

Türkiye’de dış göç süreci ile ilgili çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bunların çoğu göçlerin büyüklüğü, ulaşılan ülkeler ve göçe katılanların özelliklerini ortaya koymak şeklinde olmuştur. İşçi göçlerinin ülkemizdeki yansımalarına ise yapılan ilk çalışmalarda döviz girdisi şeklinde yaklaşılmıştır. Bu hareketlerin başlamasından geri dönüşlerin başlamasına kadar süreçte ayrılan yerdeki etkileri ile kesin dönüşlerin devam ettiği günümüze kadar geçen süreçte dönülen, yerleşilen mekâna çok boyutlu olumlu veya olumsuz etkileri üzerindeki araştırmalar ise daha sonra bu konuya eklenerek devam etmiştir. Gelecekte yapılacak çalışmaların ise aynı konu üzerinde farklı sonuçları ortaya koymak adına gelişmelere göre ayrı başlıklar halinde inceleneceği aşîkârdır.

Göç, demografik, sosyo-ekonomik ve toplumun diğer yapısal özelliklerini değiştirebilecek etkiye sahiptir. Araştırma alanı olan Kırşehir’de de yurtdışından işçi geri dönüş göçü yaşanmaktadır ve bu hareketlilik geçmişin sayısal üstünlüğüne rağmen devam etmektedir.

Çalışmamda Kırşehir kentine olan yurtdışından işçi geri dönüşlerinin işleyişi, paterni, gelecekteki durumu, bu alandaki etkileri araştırılmış olan bu çalışmanın başından beri yardımlarını en önemlisi kıymetli zamanını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. E.Murat ÖZGÜR’e şükranlarımı sunarım. Çalışmamda alanımızla ilgili her ne kadar resmi kurum verileri olmasa da iyi niyetlerini ve ellerindeki yardımları esirgemeyen başta Kırşehir Valiliği olmak üzere diğer kurumlara ve mahalle muhtarlarına teşekkür ederim.

Şeref ÜNLÜER

Kırşehir, 2010

ÖZET

Türk insanı denince çağrışım yapan kavramlardan biri de göç kavramıdır. İnsanımız şu ya da bu nedenle dünyanın birçok köşesine göç etmiştir. Türkiye 1961'den başlayarak Avrupa'nın çeşitli ülkeleriyle işçi alım anlaşmaları imzalamıştır. 1961'de Almanya, 1964'te Hollanda, Belçika ve Avusturya, 1965'te Fransa ve 1967'de İsveç ile anlaşma imzalamış ve bunların sonucunda yasal yollardan Avrupa'ya yönelen Türk emek göçü başlamıştır. 1973'te Almanya'nın petrol krizi ve ekonomik durgunluk nedeniyle işçi alımını durdurma kararı, tüm Batı Avrupa ülkelerinin antlaşmaları askıya alması sonucu önemli sayıda işçinin ülkesine geri dönmesine yol açmıştır. Ancak düzenlemelerle aile göçüne izin verildiğinden, işçi göçü sayısının düşmesine rağmen yabancı nüfus miktarı artmaya devam etmiştir.

Avrupa'ya olan işçi göçünün resmi olarak durmasından sonra, Türk işçilerine S.Arabistan ve Libya başta olmak üzere Ortadoğu ülkelerinde ilerleyen yıllarda da Rusya ve eski Sovyetler Birliği'nden ayrılan Türk cumhuriyetlerinde çalışma imkânı doğmuştur. Ancak bu işçi hareketliliği Batı Avrupa'ya olan işçi göçleri gibi olmamış gerek çalışma süresi kısıtlılığı gerekse yarattığı etkileri bakımından daha az önemli olmuştur.

Ülke dışındaki Türk vatandaşlarının sayısı temin edilebilen son verilere göre 3.693.121'dir. Söz konusu nüfusun 3.024.987'si Batı Avrupa ülkelerinde, 67.950'si Türk Cumhuriyetleri'nde ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde, 175.692'si Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde, 64.500'ü Avustralya'da, 291.000'i ABD ve Kanada'da, 68.992'si Rusya Federasyonu, Japonya, Afganistan ve diğer ülkelerde bulunmaktadır. Ülke dışında çalışan Türk işçi sayısı temin edilebilen son verilere göre 1.205.506 olup, bunların 826.934'ü Batı Avrupa ülkelerinde, 23.609'u Türk

Cumhuriyetleri'nde, 132.794'ü Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde, 30.250'si Avustralya'da, 143.000'i ABD ve Kanada'da, 48.919'u Rusya Federasyonu, Japonya, Afganistan ve diğer ülkelerde çalışmaktadır. Yabancı ülke vatandaşlığına geçmiş bulunan vatandaşlarımızın toplam sayısı 2006 yılı sonu itibarıyla 1.480.256'dır. Bu sayıya doğumla yabancı ülke vatandaşlığını alanlar dâhil değildir.

Ülke dışına olan göçler bir süre sonra gidilen yerde hedeflenen olanaklara ulaşıncaya veya zorunlu nedenlerden dolayı Türkiye'ye ve de araştırma alanımıza doğru işçi geri dönüşü şeklinde de kısmi yön değiştirmiştir. İşte bu işçilerin gidişlerinden dönüşlerine ve günümüzde de devam eden süreçte tercihleri, yaşamları, yer değiştirmeleri, aile özellikleri, yatırımları v.b. Kırşehir kentini etkileyen tüm özellikleri bu çalışmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Buna ilave olarak hali hazırda yurtdışında olan işçilerin de araştırma alanı ile ilgili bağlantıları, buraya etkileri ve bunun gelecekteki yansımaları hakkında çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Uluslararası göç, Geri dönüş göçü, Kırşehir, Türkiye.

SUMMARY

When the word “the Turks” is mentioned, one of the concept is also “Immigration” which associates with its name. Our people have immigrated to many different parts of the world because of various reasons. Starting from 1991, Turkey has signed Worker Acceptance Agreement with different European countries. In 1961 with Germany, in 1964 with Holland, Belgium and Austria, In 1965 with France and in 1967 with Sweden, agreements were signed and as a result of these, Turkish worker immigration to Europe has started.

In 1973, the worker refusal policy of Germany, because of economic calmness and oil crisis a lot of workers in a great number have returned back to their countries as a result of the ban about agreements. But with agreements, as it is allowed to the family immigration although the worker number decreased, the foreign population number has been increasing uninterruptly.

Related to the fact that the worker immigration to the Europe stopped formally, our workers had the chance to work in Saudi Arabia, Libya at first and later Russia. This worker mobility mainly hasn't been like the one from the point of both working duration and its effects views.

According to the last data we have got, the numbers of the citizens abroad is 3.693.121. The 3.024.987 of our citizens mentioned are in the Western European Countries, 67.950 in Turkish Republics and Northern Cyprus Turkish Republic, 175.692 in Middle East and African Countries, 291.000 in USA and Canada, 68.992 in Russian Federation, Japan, Afghanistan and the other countries.

According to the last data provided, the worker number working abroad is 1.205.506 and 826.934 of these have been working in western European countries,

23.609 in Turkish Republics, 132.794 in Middle East and African Countries, 30.250 in Australia, 143.000 in USA and Canada, 48.919 in Russian Federation, Japan, Afgania and the other countries.

The total number of our citizenz having transcended to the foreign citizenship aren't included in his total.

When the targeted facilities in the countries they went were provided or because of compulsory reasons the return of workers has started through Turkey and the region we have been researching about.

Here, from their departure to their return, all of their characteristics affecting Kırşehir, like their preferences, lives, replacements, family features investments are avided to be clarified in this work.

In addition to this, it is avided to make some comments about the connections with this working areas of the workers abroad, their effects there and the reflection of this in future.

Key Words: Migration, International migration, Return migration, Kırşehir City, Turkey.

ÇİZELGE LİSTESİ

	Sayfa
Çizelge 1 Mahallelere göre işçi dağılımı	2
Çizelge 2 Yurtdışına gönderilen işçilerin ülkelere göre dağılımı (1961-1980)	63
Çizelge 3 Batı Avrupa’da bulunan vatandaşlarımızla ilgili sayısal bilgiler (31.12.2006 tarihi itibarıyla)	65
Çizelge 4 Libya ve S.Arabistan’a gönderilen işçi sayısı (1961-1980)	65
Çizelge 5 Ortadoğu ülkelerinde bulunan vatandaşlarımızla ilgili sayısal bilgiler (31.12.2006 tarihi itibarıyla)	66
Çizelge 6 Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde bulunan vatandaşlarımızla ilgili sayısal bilgiler (31.12.2006 tarihi itibarıyla)	68
Çizelge 7 İşçilerin mahallere göre dağılımı	112
Çizelge 8 Yurtdışında kalış sürelerine göre bugünkü işler	117
Çizelge 9 İşçilerin Kırşehir şehrinde yaşadıkları sorunlar	124

HARİTA LİSTESİ

Harita 1 Araştırma Alanı Haritası	2
-----------------------------------	---

FOTOĞRAF LİSTESİ

Foto 1 Emekli olup Kırşehir Kentinde yaşayan, giyim tarzıyla farklılık arz eden işçimiz	156
Foto 2 Yurtdışından dönmüş ve işletmecilik yapan Şükrü Bey	156
Foto 3 İzinlerde kullanılan gurbetçi evi	157
Foto 4 Yurtdışından emeklilik sonrası oturulan yüksek binalar arasında klasikleşmiş yapı	157

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1 Yıllar ve ülkeler itibariye yurtdışına gönderilen işçilerin sayıları	56
Şekil 2 2004 yılında yurtdışına gönderilen işçilerin ülkeler itibariyle dağılımı	56
Şekil 3 Son 20 yıl itibariyle yurtdışındaki vatandaşlarımıza ve işçilerimize ilişki istatistiki bilgiler	58
Şekil 4 Yurtdışındaki vatandaş ve işçilerimizin ülkelere göre dağılımı	59
Şekil 5 Yurtdışına gönderilen işçi sayısı (1961-2002)	60
Şekil 6 İşçilerin yurtdışına giderken ayrıldıkları yerler	74
Şekil 7 İşçilerin yaş grupları	75

Şekil 8	İşçilerin yurtdışına giderken kaç yıllık evli oldukları	76
Şekil 9	İşçilerin eğitim düzeyleri	78
Şekil 10	İşçilerin yurtdışına gitme nedenleri	79
Şekil 11	İşçilerin yurtdışına gidiş kanalı	80
Şekil 12	İşçilerin ilk gittiği ülkeler	81
Şekil 13	İlk gidilen ülke dışında başka ülkelerde çalışma durumu	84
Şekil 14	Aynı ülkede yer değiştirme durumları	85
Şekil 15	İşçilerin Yaş Gruplarına Göre Yurtdışında Kalış Süreleri	86
Şekil 16	İşçilerin yurtdışında kalış süreleri	88
Şekil 17	İşçilerin yurtdışına giderken kalmayı düşündükleri süre	89
Şekil 18	Yurtdışında ilk ve son işleri aynı olan işçiler	90
Şekil 19	İşçilerin yurtdışına gitmeden önce uğraştıkları işler	90
Şekil 20	İşçilerin yurtdışında çalıştıkları ilk iş kolları	91
Şekil 21	İşçilerin yurtdışında çalıştıkları son iş kolları	91
Şekil 22	İşçilerin çalışılan ülke dilini konuşma durumu	93
Şekil 23	İşçilerin yurtdışında yakınlarının bulunma durumları	94
Şekil 24	İşçilerin yurtdışında bulunan yakınları	94
Şekil 25	Eşlerin yurtdışına getirilmesi-gönderilmesi	96
Şekil 26	İşçilerin Kırşehir kentine dönüş nedenleri	98
Şekil 27	İşçilerin yurtdışına giderken ayrıldıkları yerler	100
Şekil 28	Kırşehir kentinden gitmediği halde buraya dönenlerin tercih nedenleri	101
Şekil 29	Kırşehir şehrinde çok ortaklı yatırım durumu	108
Şekil 30	Gayrimenkul yatırımların dağılımı	110
Şekil 31	Sahip olunan daire sayısı	111
Şekil 32	Köyde yatırım durumu	115
Şekil 33	İşçilerin dönüşte yaşadıkları uyum sorunları	125
Şekil 34	Yurtdışında çalışmanın hayat görüşündeki etkileri	126
Şekil 35	Yurtdışında kazanılan alışkanlıklar	127
Şekil 36	İşçilerin tekrar yurtdışına kalıcı olarak gitme istekleri	128
Şekil 37	Ailede çalışanlar	130
Şekil 38	Ailelerin aylık gelir durumları	131
Şekil 39	Gelirlerin ihtiyaçları karşılama durumu	132
Şekil 40	Birikimlerin değerlendirilmesi	133
Şekil 41	Kırşehir Kentine Olan Yatırımlar	134
Şekil 42	İzinlerde Kırşehir kentinde yapılan harcamalar	135
Şekil 43	Emeklilik sonrası Kırşehir şehrine yerleşme durumu	136

1.GİRİŞ

Araştırmamızın konusunu yurtdışına işçi olarak giden orada bir müddet çalışan daha sonra emekli olup veya olmadan Kırşehir kentine dönen işçiler meydana getirmektedir. Burada yurtdışı derken batı Avrupa ülkeleri ve özellikle Almanya kastedilmektedir. Çünkü Batı Avrupa dışında başka ülkelere işçi gidişi az olmuş özellikle Ortadoğu ülkeleri, Rusya Federasyonu ve Türk Cumhuriyetlerine gidişler Batı Avrupa ülkelerine giden işçilere göre sayıca çok az olmuş ve bu işçilerin kalış süreleri de çoğunlukla gittikleri inşaat işlerinin bitmesi ile sınırlanmıştır.

Batı Avrupa ilk işçi göçlerinin yoğun olarak yaşandığı ülkeleri içine almaktadır. Yurtdışına işçi gönderilmesine, 1961 yılı ekim ayında Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümetinin Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile yaptığı anlaşmaya dayanarak işçi istemesi sonucunda başlamıştır. Bu olay sonraki yıllarda diğer batı Avrupa ülkelerinin işçi talep etmesiyle artarak devam etmiştir (günümüzde ise böyle bir uygulama kapısı kapandığından dolayı yurtdışına gidişlerde başka yollar denenmektedir). Böylelikle de yurtdışına işçi gönderilmesiyle ortaya çıkan sosyo-ekonomik hareketlilik gösterdiği gelişmeler ile ülke geneli gibi Kırşehir’de de yaygınlaşarak günümüze kadar süregelmiştir.

Kısa zamanda benimsenen ve alışılabilen bir süreç halini alan yurtdışına işçi gönderme önemi toplumumuzda ilk defa gerçekleşiyor olmasındandır. Meseleye önem kazandıran ikinci bir özellik ise dış etken olarak nitelenebilen bir ekonomik ortamın uzantılarının toplumumuzda ortaya çıkardığı hareketliliğidir. Bu hareketliliğin başladığı günden günümüze kadar geçen süreçte işçilerin yurtdışında bulunduğu süre içinde ve geldikten sonraki süreçte Kırşehir şehrinde çeşitli etkilerde bulunmuşlardır.

1.1.ARAŞTIRMA ALANIN YERİ, SINIRLARI VE BAŞLICA ÖZELLİKLERİ

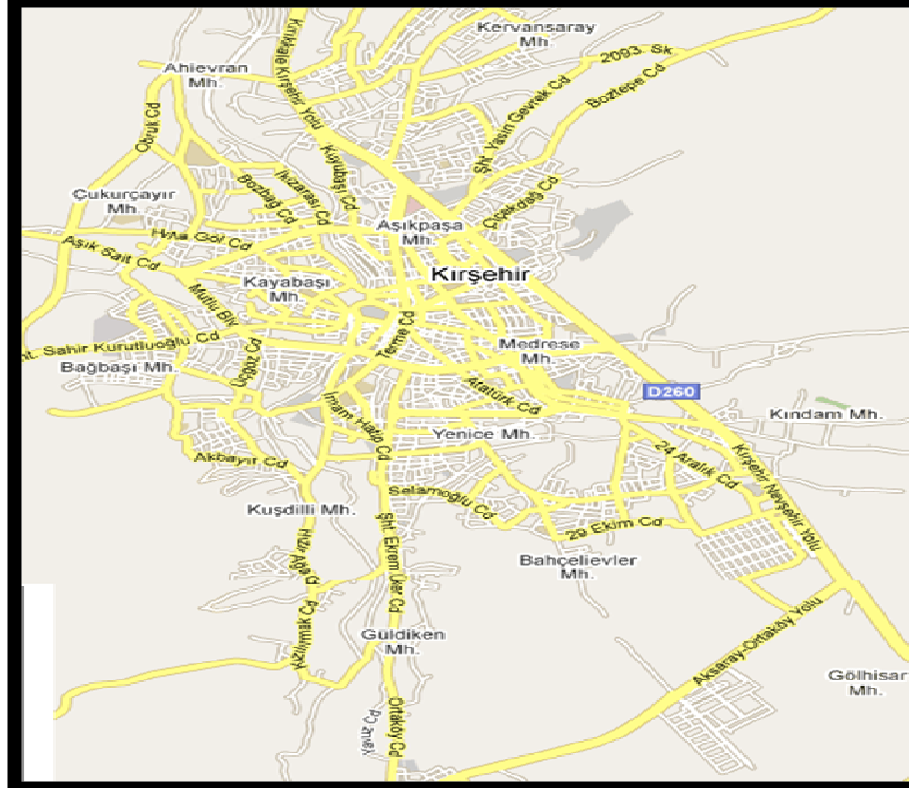
Kırşehir kenti İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak bölümünde yer almaktadır. Kentte yer alan ve isimleriyle çizelge 1'de gösterilen 14 mahalle araştırma alanının yerini, sınırlarını ve bu mahallelerde oturan yurtdışında çalışıp gelmiş işçilerin ortaya koyduğu dinamizm araştırmanın konusunu oluşturmaktadır.

Çizelge1: Kırşehir'de mahallelere göre işçi dağılımı, 2010.

Sıra	Mahalle Adı	İşçi Sayısı	Sıra	Mahalle Adı	İşçi Sayısı
1	Aşıkpaşa	600	8	Çukurçayır	50
2	Yenice	150	9	Kayabaşı	50
3	Medrese	110	10	Kervansaray	40
4	Nasuhdede	100	11	Göhlisar	15
5	Güldiken	90	12	Kuşdilli	7
6	Ahievran	60	13	Kındam	3
7	Bağbaşı	60	14	Bahçelievler	3

Kaynak: Mahalle muhtarlarının beyanları

Harita 1: Kırşehir kenti

Kaynak: Google Earth

Mahalleler arasında nüfusça en yoğun olanı Kayabaşı ve Aşıkpaşa mahalleleridir. Çünkü bu mahalleler, tarihi kalenin çevresinde eskiden beri iskân edilen nüfusun fazla, fakat alanlarının küçük olduğu yerlerdir ve bu yüzden de buralarda yoğunluk fazladır. Kındam mahallesi, Kayseri-Ankara karayolu kenarında nüfusu fazla, fakat alanı küçük yoğun nüfuslu bir sahadır. Medrese mahallesi, eski kentin civarında nüfusun fazla olduğu alanın biraz genişlediği yoğun nüfuslu bir mahalledir. Ahi Evran mahallesi, kalenin kuzeyinde kuzey-güney doğrultusunda uzanan orta derecede yoğun nüfusludur. Yenice mahallesi, eski kentin güneyinde, alanı geniş fakat nüfusu fazla orta yoğunlukta bir mahalledir. Gölhisar mahallesi, daha sonradan kurulmuş şehrin güneydoğusunda kooperatif evler sayesinde nispeten yoğun nüfuslu bir mahalledir. Bağbaşı ve Çukurçayır mahalleleri ise, şehrin kuzeybatısındaki dağlık alana doğru gelişme göstermektedir. Bağbaşı mahallesi, kısmen kentin merkezi kısmını da işgal ettiğinden dolayı hemen hemen iki misli bir yoğunluk gösterir. Kuzey’de Nasuhdede, kuzeydoğu da Kervansaray, güneydoğu da Bahçelievler, güneybatı da Kuşdilli, güneyde Güldiken mahalleleri şehrin merkezinden uzaklaşan, alanın genişlediği, nüfusun azaldığı az yoğun sahalardır.

Şehrin merkezinden çevreye gidildiğinde konut alanlarına rastlanır. Merkeze de birbirine bitişik olan konutlar, merkezden uzaklaştıkça bahçeler içerisine dağılmış görünmektedir.

İşçilerin de büyük oranda merkez mahallelerde toplandığı görülmektedir (Çizelge 1). Merkezden çevre mahallelere doğru işçilerin sayısı azalmaktadır. Tabi ki bu ilerde de üzerinde durulacağı üzere tamamen yatırım tercihlerinin daha merkezi mahallelerden yana kullanılmasıyla ilgilidir.

1.2.ARAŞTIRMANIN AMACI

Göç, gelişmiş yörelerdeki iş gücü gereksinimine, işçi açığına bir yanıttır (Gitmez, 1983: 97). İnsanlık tarihiyle özdeş olan göç olgusu demografik, siyasi, psikolojik, antropolojik ve sosyolojik içeriklere sahip olması nedeniyle çok yönlüdür. Göçün bu özelliği ona evrensel bir yaklaşımdan ziyade yerel yaklaşım ve incelemeleri gerekli kılmıştır (Yalçın, 2004: 3). Türkiye’de şehirleşmeye bağlı olarak ortaya çıkan kırdan kente doğru olan göçe, 1960’lı yıllarda Türkiye’den batı Avrupa’ya ilerleyen yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’ne (ABD’ye), Kanada’ya, Avustralya’ya, Rusya’ya, Türk Cumhuriyetlerine olan işçi göçleri eklenerek devam etmiştir. Günümüzde de çeşitli nedenlerle yurtdışına olan bu göçler ekonomik ve demografik yapıları ile bağlantılı olarak gidilen ve ayrılan yerlerde çeşitli etkiler meydana getirmiştir. Kırşehir ili düşünüldüğünde araştırma alanına ve özellikle kırsal alanlara etkisi azımsanamayacak boyutlardadır. Bu göçlerin etkisi ilk yıllarda Türkiye genelinde olduğu gibi Kırşehir ekonomisine de döviz girdisi sağlamak olmuştur. Daha sonraki yıllarda bu etki, işçi şirketleri ve gayrimenkul yatırımları şeklinde somutlaşmıştır.

Yurtdışına olan bu işçi göçlerinin her ne kadar ekonomik katkıları olmuşsa ve oluyorsa da geçmişten günümüze kadar devam eden bu süreçte göç olayını yaşayan insanlar ve göç olayının olduğu yerler üzerinde olumsuz değişikliklerde meydana getirdiği de görülmüştür.

Türkiye’den yurtdışına olan emek göçü son yıllarda biraz azalmakla birlikte ülkenin işsizlik, geçim sıkıntısı gibi sorunlarının çözülememesi nedeniyle isim değiştirerek (evlilik, iltica v.b.) devam etmiştir. Kırşehir’den de 1960’lı yıllarda başlayan yurtdışına işçi göçü, gidilen ülkelerden işçi talebi olmamasına rağmen

günümüzde evlilik yoluyla ya da yasa dışı yollarla sürmektedir. Bununla beraber yurtdışından emeklilik, kaçak çalışırken sınır dışı edilme, yeterli parayı biriktirme gibi nedenlerden dolayı da Kırşehir kentine geri dönüşler yaşanmaktadır.

Bu çalışmada yurtdışından işçi geri dönüş hareketliliği konusunda Kırşehir özelinde ampirik katkı sağlamak amaçlanmaktadır. Bundan hareketle araştırmanın asıl amacı, işçilerin yurtdışından geri dönüşte yer tercihlerinde etkili olan unsurların neler olduğunu ve bu hareketliliğin Kırşehir kentine ekonomik etkilerini analiz ederek ortaya koymaktır.

1.3.ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Yurtdışına olan 1960'lı yıllardan başlayan ve günümüzde de devam eden Türk işçi göçünde önemli değişimler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Başlangıçta yalnızca işgücü göçü olarak başlayan bu süreç, daha sonra aile birleştirmesi ve üçüncü kuşakların katılımıyla dinamik bir gelişim göstermiştir. Doğal olarak yurtdışındaki Türkler ayrıldıkları ama kopamadıkları bu dinamik gelişmelerini yaşadıkları toplumlara ekonomik, sosyal ve kültürel katkılarıyla yansıtmışlardır. Bu gelişimin temel nedenini ise bugün çoğunluğu Batı Avrupa ülkelerinde olmak üzere sayıları 3,5 milyona yaklaşan Türklerin bulundukları ülkelerde artık kalıcı olmayı amaçlamaları nedeniyle yaşadıkları toplum içinde yatırım yapma ve statü kazanma arzuları oluşturmaktadır. Batı Almanya olmak üzere birçok ülkede değişen ve değişim çalışmaları sürdüren hukuki statülerine ilişkin yasalar ise yine değişim sürecinde önemli rol oynamaktadır. Batı Avrupa ülkelerinde artık kalıcı bir konuma gelen Türk vatandaşları Avrupa Birliği (AB) adaylık statüsüyle de durumlarını iyice pekiştirmişlerdir (Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), 2001). Bütün bunlar

düşünüldüğünde araştırma alanıyla ilgili daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması bile bu tezin önemini ortaya koyması bakımından önemlidir.

Kırşehir nüfusunun yurtdışı ile bağlantısını bilmeyen yok gibidir. Bu bağlamda yurtdışına göç sonrası yaşanan durum artık tersine de dönmekte yurtdışından Kırşehir'e özellikle emekli dönüşü yaşanmış ve yaşanmaktadır. Bu göçlerin işleyişini, mekânsal etkilerini ve sonuçlarını Kırşehir kenti özelinde ortaya koymak genel olarak geri dönüş ve emekli göçlerine ilişkin literatüre de katkı sağlayacaktır.

1.4.ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ

Bu araştırmada belirlenen amaç çerçevesinde aşağıdaki hipotezler sınanmaya çalışılacaktır.

- Geri dönüşlerde gelinen alanın seçiminin nedeni yaş gruplarına göre farklılaşmaktadır.
- Geri dönüşlerde memleket (doğduğu yer) anlayışı ağır basmaktadır.
- Geri dönüşlerde kesin yerleşilecek mekânlarla daha önceki yıllarda kesintisiz bir irtibat mevcuttur.
- Geri dönüşlerde yerleşilen alanda yer alan akrabalar buranın seçiminde etkilidir.
- Yerleşilen semtteki görünümde değişimler olmaktadır. (mimari, peyzaj...)
- Yerleşilen semtte yurtdışında elde edilen alışkanlıkların adaptasyonu görülmektedir.
- Özellikler, istekler, geri dönüşe güçlü şekilde katkıda bulunmaktadır. Komşularla, arkadaşlarla, akrabalarla olan iyi ilişkiler olumlu katkıda bulunur.

•Bireyin çevresel algılama durumu bireyin ve onun ait olduğu hane halkının temel demografik ve sosyal özellikleri geri dönüşü olduğu gibi yerleşilecek yer tercihini de etkiler.

- Geriye dönüş göçünün dönülen yerde olumlu ekonomik sonuçları vardır.
- Geriye dönüş göçüne katılanlar geldikleri yerde uyum sorunları yaşamaktadır.
- Geri dönüş göçünün büyüklüğü gidişteki emek göçünden daha azdır.

1.5.VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmada belirlenmeye çalışılan ve bu kapsama ulaşmış olduğu anlaşılan yurtdışına işçi göçü ve Kırşehir kentine dönüş olayları çok boyutlu olgulardır. Bu sadece ekonomik açıdan inceleneceği gibi toplumsal yönleri ve görünümleri başlığı altında ve daha birçok alt başlık altında da incelenebilir. Gidilen ülkenin koşullarına uyma, bu ülkelerde çevre ile ilişkiler sonunda değişen davranışlar ve değerler, ayrı çalışma koşullarına ısınma, iş-güç değiştirme, toplumsal devigenlik; yurda döndükten sonra yeniden uyum ve ısınma sürecinin sorunları yeni bir toplumsal devigenlik ortamının belirlenmesi, dönenlerin toplumsal değişme aracı olup olmadıkları, ailelerin parçalanmasından doğan tinsel-toplumsal bunalım, gerginlik, sürtüşme ve çözülme vb. daha başkaları hep toplumsal nitelik taşımaktadır (Yasa, 1979).

Göçle ilgili yapılan çalışmalarda en büyük sorunun ülkemizde sağlıklı bir özne göç verisinin olmaması veya verinin genel başlıklar halinde olduğu araştırmacılar tarafından bilinen bir gerçektir. Sistematiik bilgilerin olmamasına rağmen kaynak taraması yapılmış, yayınlanmış ve yayınlanmamış kaynakların incelenmesi gerçekleştirilmiştir. İş ve İşçi Bulma Kurumu (İİBK), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Kırşehir Valiliği,

Kırşehir Nüfus Müdürlüğü, Kırşehir Tapu Müdürlüğü, Kırşehir Belediyesi gibi resmi makamlara müracaat edilmiş, mahalle muhtarlarıyla görüşülmüştür. Araştırmamızın en önemli veri kaynağı olan anketler, tespit edilen işçiler üzerinde uygulanmış ve onlarla mülakatlar yapılmıştır. Ayrıca Kırşehir Kenti esnaflarıyla da mülakatlar yapılmış onların düşüncelerinden istifade edilmiştir. Araştırma amacının çok yönlü olması nedeniyle yurtdışından dönmüş olanlara 47 adet soru; halen yurtdışında çalışan işçilere de 21 adet soru içeren anket uygulanmıştır. Anketler araştırmacı tarafından mülakat yoluyla cevaplandırılmıştır. Yurtdışından gelmiş araştırma alanında yerleşmiş işçilere yaklaşık % 10'una (115 kişi), halen yurtdışında çalışan işçilerden de 20 tanesine anket uygulanmış olup örneklerin çeşitlilik arz etmesine dikkat edilmiştir. Ayrıca araştırma konusu ile ilgili olarak hazırlanan anketlerin uygulanması yapılmadan önce belli sayıdaki kişi üzerinde soruların uygunluk derecesi denetlenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre sorularda düzenlemeler yapılmıştır. Anket formlarının uygulanması aşamasında elde edilen bilgilerin doğruluğu kişilerin beyanına dayanmaktadır. Ancak anketin amacı anket yapılırken açıklandığından, kişi isim ve adresleri alınmadığından dolayı cevapların doğru bir şekilde araştırma amacına uygun verildiği saptamıştır.

1.6.VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Çeşitli kurumlardan elde edilen bilgiler ile araştırmamın ana kaynağını oluşturan anket verileri, daha doğru ve kolay yorumlara ulaşabilmek adına çizelgelere dönüştürülmüştür. Bu çizelgelerde ana konuların uygun olarak gruplara ayrılmış ve bu tablo bilgilerinin doğruluğu bir kez daha kontrol edildikten sonra yorumlanmıştır.

1.7.ARAŞTIRMA PROBLEMİ VE SINIRLILIKLARI

Yurtdışına gidiş ve dönüşlerde başlayan ekonomik ve sosyal hareketliliği ele alarak Kırşehir’den yurtdışına gidişin işleyişi, Kırşehir kentine dönüşün işleyişi ve bu sürecin etkilerini çalışmanın amacı içine dâhil olup, bu çalışmada bazı güçlüklerle karşılaşmıştır. Bunlar şu şekilde sıralandırılmıştır;

- İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından yürütülen yurtdışına gönderme işlemlerinden önce Kırşehir’de birtakım kişilerin kendi müracaatları sonucunda yabancı ülkelerde iş bulabildikleri bilinmektedir. Yabancı ülkelerde iş bulma ve çalışma devletlerarası antlaşmalarla bazı kurallara bağlanınca, kişisel müracaatla iş bulama imkanı ortadan kalkmış ve işyerleri ile işçiler arasında devlet kurumları aracılık etmeye başlamışlardır. Bu durumda kendi girişimleriyle yurtdışında iş bulmak isteyenler turist olarak yurtdışına çıkmış ve normal işçi statüsünün dışında kaçak işçi olarak çalışmaya başlamışlardır.

İşte bu kaçak işçilerin açıkça belirlenemeyen varlıkları, yurtdışında çalışan işçilerimizle ilgili olarak sayı bakımından kesin bir bilgi edinilememesi güçlüğünü ortaya koyan bir örnektir.

- İİBK tarafından yürütülen gönderme işlemlerinde işçilerin yurtdışına gitme şanslarını arttırmak için birden fazla ilde müracaat etmeleri,

- İlk yıllarda müracaatların Ankara’da alınması,

- Yurtdışına işçi olarak gidenlerle Kırşehir kentine gelenler bazında ayrıntılı bir istatistiksel bilgilerin kurumlar tarafından tutulmaması, olan bilgilerin de genel hareketliliği kapsamaması,

- Yurtdışına giden ve dönen işçilerin davranışlarını belirleyen niyetlerin bilinmemesi ve bunun bir yargıya ulaşılmasına engel teşkil etmesi,

- Şu anda yurtdışında bulunan ve dönecek gözü ile bakılan işçilerin ne kadarının Kırşehir kentine yerleşeceği belli değildir. Bu konularda yapılmış araştırmaların azlığı, sınırlı oluşu ve olanlarında genel ifadeler kullanmasının bilgi edinmeyi güçleştirmesi,

- Toplum içinde yurtdışına gelişle ortaya çıkan olaylar üzerinde herkesin bir şey bilmesi ve söylemesi; konuyla hiç ilgilenmeyen kimselerden en yetkililerine kadar ortaya konan bu durumun konunun objektif esasları ile bir bütün olarak ele alınmasını engellemesi,

- Yurtdışına gidiş ve dönüşlerde yaşanan çok girift, çok çeşitli yanları olan bir karmaşık olaylar zinciri olarak ortaya çıkması; bu olayları açıklamak için başvuru varsayımların kavramların kendilerinin açıklanmaya muhtaç olması ve bunun yeni problemler ortaya çıkarması,

- Anket uygulanacak kişilerin olumsuz tavırlarının bulunması ve bu olumsuzluğu ortadan kaldırmak adına her zaman tanıdık vasıtasıyla ikna edip anket uygulaması (şüphecililiğin aşılammaması),

- Aylık gelirlerinin, yatırımlarının saklanması,

- Malulen emekli olup gelenlerin belki de olumsuz hatıralarından da etkilenerек görüşmeye olumsuz yaklaşmaları,

- Sorular sırasında harici konular üzerinde uzun uzun anlatımlarla karşılaşılması,

- Özünde çok az sayısal veriye ulaşılammaması ve bu açığın anketlerle kapatılmaya çalışılması,

Yukarıda 13 maddede özetlenen konular araştırma alanında karşılaşılan ve çalışmanın seyrine olumsuz etki eden, onu geciktiren unsurlar olarak dikkat çekmektedir.

1.8. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın konusu çerçevesinde öncelikle içeriğinde yer alan bazı kavramlar üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Göç; Bu kavrama yönelik çeşitli tanımlar mevcuttur.

Göç, bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayıdır (Tümertekin- Özgüç, 1997: 282).

Göç, dini, iktisadi, siyasi, sosyal ve diğer sebeplerden dolayı insan veya insan topluluklarının bir yerden başka bir yere gitmesidir. Bu hareket ülke içinde veya ülke dışına olabilir. Göç, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik, eğitimsel vb. tüm yapısıyla yakından ilişkili bir olgudur. Bu yönüyle göç, ekonomistlerin, plancıların, siyaset bilimcilerin, sosyologların, antropologların, eğitim bilimcilerin, psikologların ve psikolojik danışmanların ilgisini çeken ve incelemelerine yol açan bir konu olmuştur (Şahin, 1999: 19).

Göç, ekonomik, toplumsal ve siyasal nedenlerle insanların bireysel ve kitlesel olarak yer değiştirme eylemi ya da yaşanılan yerin değiştirilmesi eylemidir. İster kısa süreli, ister uzun süreli olsun bu yer değiştirme hareketleri çoğu kez aynı toplumsal sistem içinde “iç göç” biçiminde gerçekleşir. Bazen de kendine özgü koşulları nedeniyle toplumsal sistemler arasında “dış göç” biçiminde ortaya çıkarlar (Tekeli ve Erder, 1978: 17).

Göç ve Hareketlilik: İnsanların göçüyle ilgili çok sayıda bilimsel araştırmada ortak bir bakış açısıyla göç, bir alansal üniteden diğerine insan hareketi, yer değiştirmesi olarak ele alınır (De Jong, 1994; Faist, 2003; Roseman, 1971). Bu kavram, bir uçtan diğer uca fiziksel mekân üzerinde, geniş ölçüde bir devamlı oturma yeri (ikametgâh) değişikliği ile ilişkilendirilir. Hareket mesafesine dayanan çeşitli özellikleriyle göç, kesintisiz bir mesafe boyunca devam ettiği varsayılan kapsamlı bir kavramdır (Özgür, 2009 : 39).

İnsanların çeşitli ölçeklerde yer değiştirmesini ele alan literatürde, göç ve hareketlilik terimlerinin ayrı veya aynı anlamlarda kullanılma eğilimlerine rastlamak mümkünse de göç (toplam yer değiştirme), uzun mesafeli, bölgesel veya uluslar arası ölçekte, oturma yeri ve faaliyet alanını değiştirme eylemini anlatan bir kavram, hareketlilik ise (kısmi yer değiştirme); daha çok ikametgâhla ilgili bir harekete ve genel olarak aynı sosyal, ekonomik ve fiziksel çevre içinde kalmaya vurgu yapan, kısa mesafeli ve yerel ölçekte yer değiştirme/taşınma veya yeniden yerleşme (relocation) şeklinde görülmektedir (Faist, 2003; Özcan-Kocatürk, 2006; Roseman, 1971). Öte yandan hareketlilik kavramındaki yer değiştirme, muhtemelen konut ve yaşam döngüsüne bağlı nedenlerle, ekonomik faktörlerden etkilenen göç hareketlerinden çok daha fazla ilişkilidir. Kısaca, göç olgusu, siyasal, ekonomik, toplumsal, dinsel vb. nedenlerle, ister zorunlu, isterse gönüllü olarak yapılsın, sosyo-ekonomik yapıda önemli toplumsal sonuçlar doğurmaktadır. Yalnızca, nüfus hareketliliği olması nedeniyle değil, bu olguya yol açan faktörler (nedenler) ve göç olgusuyla birlikte düşünülmesi gereken sonuçlar (durumlar) bakımından da önemli olması nedeniyle, hem göç veren, hem de göç alan toplumlar bakımından irdelenmesi gereken bir olgudur (Özgür, 2009 : 40).

Hareketlilik Kararı Oluşturma: Bireylerin ve hanelerin göç veya hareketlilik davranışı için rasyonel karar verme süreci, üç aşamalıdır: Birinci aşama, taşınma arzusuna, isteğine sahip olma; ikinci aşama, bir göç niyetinin, planının olması; nihayet son aşama, davranış yani, başka bir ikametgâha yeniden yerleşilmesidir (Özgür, 2009 : 115).

1.8.1.GÖÇ

Göç, nüfus ile kaynaklar arasında iyi bir denge sağlanmasını başarmak için kendiliğinden gelen bir çaba olarak yorumlanmaktadır (Tümerterkin, 1994:160). Göç olgusu, bireylerin daha iyi yaşama ve daha olgun koşullarda yaşamalarını sürdürmek için göze aldıkları keyfi bir girişim olarak belirtilse de göçü zorunlu kılan etmenler olmadan göç olgusunun yaşanması söz konusu olmamaktadır. İnsanların ilkel dönemlerde doğal afetler, kaynak yetersizliği, kuraklık, açlık, iklim değişiklikleri ve diğer uygarlıkların saldırıları göçü zorunlu kılan etmenlere tarihsel bir örnektir (Yalçın, 2004: 1-3). Göç olgusunu tüm toplumlar farklı sebeplerle, farklı şekillerde ve farklı sonuçlarla veya benzer sebep ve sonuçlarla yaşamaktadırlar. Göç kavramı Türk tarihinin belirgin özelliklerinden birisidir. Türk toplumları tarih boyunca çeşitli nedenlere bağlı olarak göç olgusu ile karşılaşmışlardır.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) tanımıyla *uluslararası iş gücü hareketi* ise; “göç yoluyla kişilerin iş bulmak veya daha iyi şartlar içinde çalışmak veya kendilerine, ailelerine daha iyi yaşama imkânları yaratmak amacı ile iki ülke arasında yer değiştirmesidir” şeklinde tanımlanmaktadır (Göksu, 2000: 26). En genel anlamıyla göç kişilerin oturdukları yerleri nispeten sürekli olarak ve kayda değer uzaklıklar içinde değiştirmeleridir (Gökdere, 1978: 10).

Göç, kişilerin hayatlarının gelecekteki kısmının tamamını veya bir parçasını geçirmek üzere tamamen yahut geçici bir süre için bir iskan ünitesinden (şehir, köy gibi) diğerine yerleşmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değiştirme olayıdır (Gönüllü,1996: 94).

Yukarıdaki tüm göç tanımlamalarına rağmen göç üzerinde anlaşmaya varılan tam bir tanım yoktur. Bu nedenle her araştırmacı kendi amacına uygun bir tanıma yapma yoluna gitmiştir. Bu da göçlerin nedenlerinin farklı olmasından ileri gelmektedir. Bundan dolayıdır ki göçlerin nedenlerini de ortaya koymak gerekmektedir. Çok genel bir ayrımla uluslararası göçlerin tanımında kullanılan kriterlere göre göçler aşağıdaki şekillerde çeşitlendirilebilir. Mesafe kavramı göç hareketlerini iç göç – dış göç şeklinde ikiye ayırmamıza yardımcı olur. İç göç, bir ülke içinde; bölge, kent, köy ve kasaba gibi bir yerden diğerine yerleşmek amacıyla yapılan nüfus hareketleridir. Kentleşme hareketleri de iç göçlerden sayılır. Dış göç ise; bir ülkede yaşayanların, ülke sınırlarını başka bir ülkede kalmak veya uzun süre çalışmak maksadıyla aşmaları şeklinde tanımlanabilir.

İrade kavramı, baz alındığında ise göçler, gönüllü (serbest) ve zorunlu (mecburi) göçler olarak iki kısımda incelenir. Uluslararası göç türlerinin belirlenmesinde başvuru olan diğer bir kriter de, zaman kavramıdır. Göç hareketinin sürekliliği ve geçiciliği esas alınarak yapılan bu ayırım ilk kez 1932 Cenevre Kongresi'nde formüle edilmiştir. Kongrede, süresi bir yıl ve daha fazla olan göç hareketleri sürekli göç olarak tanımlanırken, süresi bir yıldan daha az olan göçler ise, geçici göç olarak kabul edilmiştir (Gezgin,1994: 16-17). Zaman kriteri esas alınarak yapılan bu tanımda, geçici göçün süresi bir yıldan az olarak verilse de genel olarak

göçlerin kalıcıya dönüştüğü gözlenmektedir. Bu kriterlere göre bazı göç türleri kısaca aşağıdaki gibidir:

- **Beyin Göçü:** İşgücü göçünü ücret ve maaşla çalışan “bağımlılar” oluştururken, beyin göçü genellikle mühendis, doktor, gibi bağımsızlardan, yani kendi hesabına çalışan kişilerden oluşmaktadır. Başka bir deyişle, beyin göçü denilince; yüksek düzeyde eğitim görmüş insan gücünün ülkeler arası hareketi anlaşılır ve bir ülkenin teknoloji sahasında yetişmiş insan kaynaklarının göç yoluyla kaybı kastedilmektedir (Pür, 1974: 22).

- **Siyasi Göç:** Başta savaşlar olmak üzere, dini, etnik ve politik baskıların sonucunda yaşanan göçlerdir. Siyasi göçler, iç göç niteliğinde olabileceği gibi genellikle dış göç niteliğindedir ve göç edenlerin (göçmenlerin) amaçları öncelikle, en kısa zamanda güvenilir bölgeye ulaşmaktır. Zorunluluk sonucu doğan göçlerdir ve kalıcılık unsuru taşırlar.

- **Emek Göçü:** Bir kısım göçler ana özellikleri bakımından ekonomik niteliktedir ve amaçlanan, ekonomik olarak refah oranı daha yüksek olan bir bölgeye/ülkeye gitmektir. Ekonomik nedenli göçler, kalıcı ve iradi nitelikte olup, mesafe kavramı dikkate alındığında, ülke içi işgücü ve uluslararası işgücü hareketleri olarak ikiye ayrılabilir. Kişilerin daha iyi ekonomik ve sosyal koşullarda yaşayabilecekleri inancıyla, yaşadıkları bölgeden, ülke içinde başka bir bölgeye göç etmeleri ülke içi işgücü hareketini, göç yoluyla kişilerin iş bulmak veya daha iyi şartlar içinde çalışmak ya da kendilerine, ailelerine daha iyi yaşama imkânı yaratmak amacı ile iki ülke arasında yer değiştirmesi de uluslararası işgücü hareketini oluşturmaktadır (İçduygu, Sirkeci ve Aydınğün,1998).

Akkayan'a (1979) göre, göç olgusu incelenirken bir başka özellik de göçün sürekli veya geçici olmasıdır ki bu çerçevede mevsimlik ve daimi göçten söz edilebilir.

Ülkemizde bazı bölgelerde mevsimlik göç görülmektedir. Mevsimlik göçte, göç edilen yörenin ekonomik faaliyetinin yoğun olduğu süre dışındaki zamanlarda kişilerin yerlerini gelecek döneme kadar terk edip, diğer bölgelerde çalışmaya gitmeleri söz konusu olup, önemli olan göçe katılanların gittikleri yerlerde ne kadar süre kalacaklarını önceden bilmeleridir. İkinci tür olan daimi göçte ise, belirli bir süre söz konusu olmayıp, daimi yerleşme arzusu ile eylem gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, yerleşme birimlerine göre genellikle yapılan ayırım, kır-kent (köy-şehir) şeklindeki ikili ayırımdır. Buradan hareketle de, dört tip göç olayı sıralanmaktadır.

- Kırdan-kente göç
- Kentten-kente göç
- Kentten-kıra göç
- Kırdan-kıra göç

Bu tür göçlerin hepsi, farklı büyüklüklerde görünmektedir. Buraya kadar, Akkayan'ın değişik ölçütlere göre sıraladığı bu göç türlerine ilişkin açıklamalara, bu çalışmada dış göç olgusuna yer verileceği için gerek görülmemektedir. Ancak, farklı bir gruplandırmaya da yer verilecektir. Tuna'ya (1981) göre, göç olarak değerlendirilen Batı'daki nüfus hareketleri, gösterdikleri karakteristik özellikler bakımından üç devrede ele alınabilir. Günümüzdeki nüfus hareketlerine de bir yer ayıran bu sınıflamada, iki dünya savaşı, ayırt edici bir özellik olarak kullanılmıştır. Buna göre Batı'daki nüfus hareketleri;

- Savaşlardan önceki göçler

- Savaşlar arasındaki göçler
- Savaşlardan sonraki göçler şeklinde ele alınmaktadır

Burada, ilk grupta belirttiği savaşlardan önceki göçlerde, Batı'daki ekonomik ve toplumsal gelişmeyi oluşturan faktörlerden biri olan yeni buluşlar ve denizcilikteki ilerlemelerin olduğu dönemde, yeni kara parçalarının ve denizyollarının bulunmasıyla görülen nüfus hareketleri söz konusu edilmektedir. Zenci köleler ve Afrika'dan Amerika'ya göçleri, Avrupalı göçmenlerin Kuzey Amerika'ya göçleri, sanayileşme sürecinde, ekonomik ilişkiler çerçevesinde Avrupa'da görülen kırdan kente göç hareketleri örnek olarak verilmektedir. Savaşlar arasındaki göçlerde, 1929 krizinin etkisinde insanların yeni yerlere yönelmeleri, 1918-1939 yılları arasında Avrupa kıtasında yoğunlaşan, ekonomik devrelerle paralellik gösteren göçlerin ve beyin göçünün görülmesi, söz konusu edilmektedir. Savaşlardan sonraki göçleri ise, beyin göçü, işçi göçü, olarak gruplandırarak ele almaktadır. Sonuçta, klasik ayırımı olduğu gibi iç ve dış göç ayırımının, temel kabul edilebileceği belirtilmelidir. Kuşkusuz, burada kısaca yer verilen ya da yer verilemeyen göç türleri ve buna ilişkin sınıflamalar da önem taşımaktadır ama burada göç olgusu, iç göç-dış göç ayırımı temelinde ele alınmaya çalışılacaktır. Ayrıca, iç göç olgusuna, çalışma konusunun dışında yer aldığı için, pek fazla değinilmeyecek, özellikle dış göç olgusu üzerinde durulacaktır. Bununla birlikte, iç göç olgusunun özellikle kırdan-kente göç türünün; nedenleri ve getirdikleri, yani, sosyo-ekonomik yapı bakımından sonuçları ile önemli olduğu da vurgulanmalıdır (Gönüllü, 1996: 96). Tarih içindeki bu nüfus hareketleri farklı yazarlarca farklı şekillerde sınıflandırmaktadır. Göçün ilkel göçler, zorlama ile yapılan göçler, serbest göçler ve kitlesel göçler şeklinde meydana geldiğini vurgulayanların yanı sıra göçü, gönüllü ya

da zorunlu olarak yapılanlar şeklinde ayıran ve bu ikili ayrımı yeterli görenler de bulunmaktadır.

1.8.2.ULUSLAR ARASI EMEK GÖÇÜ

Göç etmek insanoğlunun temel özelliklerinden biridir. Göç tanımlarında belirtildiği gibi, göç olgusu ekonomik, siyasî, dini vb. nedenlerle gerçekleşmektedir. Bu tanımdan yola çıkarak dünya genelinde göçe neden olan konular aşağıdaki şekliyle incelenebilir:

- Doğal nedenler,
- Savaşlar,
- Dinsel nedenler,
- İktisadi nedenler,
- Ailevi nedenler,
- Sosyo-Politik nedenler,

Fichter (1990), göçün sebeplerinin sayısız denecek kadar çok ve karmaşık olduğunu belirtiyor. Görüldüğü gibi, göç nedenleri ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel v.b. nedenler olarak belirtilmektedir. Akkayan (1979), göçün oluşmasında rol oynayan faktörlere göre, göç türlerini şöyle iki grupta belirtmektedir

- Serbest irade ile gerçekleşen göç
- Güdümlü (otoriter bir baskıyla) gerçekleşen göç.

Göç, bireylerin kendi inisiyatifleriyle gerçekleştirdiği, serbestçe oluşan bir hareketlilik olabileceği gibi, bireylerin arzulan dışında çeşitli kuvvetlerin etkisiyle de gerçekleşebilir. Göç, ister ülke sınırları içerisinde ister siyasi sınırları aşmak suretiyle olsun, yaşanan bölgenin olumsuz koşullarından kaçmak veya gidilecek yerin avantajlarından yararlanmak amacıyla yapılmaktadır. İnsanların yer değiştirme

faaliyetlerine neden olan şartlar, bulunulan yer ve zamana göre farklılıklar gösterebilmektedir. Refah arayışı, savaş veya şiddet ortamından kaçış, siyasi istikrarsızlıklar, aile birleştirme politikaları, siyasi sığınma talebi, daha iyi eğitim olanakları gibi pek çok nedenden dolayı bireysel veya kitlesel göçler yaşanmıştır ve yaşanmaktadır. Çağımız nüfus hareketlerinin başlıca belirleyicisi, gelişmiş ülkelerin seçici göç politikalarıdır. Bu nedenle, azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin itici faktörlerinin çokluğu, söz konusu göç oranını arttırmamaktadır.

Geçmişten günümüze yukarıda açıklanan nedenlerden dolayı gerçekleşen uluslar arası göçler farklı aşamalarda gerçekleşmiştir. Yaşanan uluslararası göçler beş aşamada incelenmektedir (Abadan, 2006: 47-51; Yalçın, 2004: 99-102):

1.Aşama: Bu dönem, Avrupa devletlerinin sömürge anlayışlı güçler olarak ortaya çıkışıyla başlayıp Birinci Dünya Savaşı'nın ardından sona ermektedir. Bu dönemde İngiltere, İspanya, Portekiz, Hollanda ve Fransa gibi ülkeler, yeni yerleşim yerlerini sömürge haline getirmişlerdir.

2.Aşama: 17. ve 18. yüzyılda, Avrupalı tüccarların çalışabilir nüfusu dünyanın bir yerinden başka bir yerine taşıdıkları dönemdir.

3.Aşama: Birinci Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin devlet sınırları, kapsadıkları etnik grupların sınırları ile örtüşmemiş ve nüfusu homojenleştirme çabaları gündeme gelmiştir. Ülkeler arasında yaşanan bu nüfus mübadeleleri göçle sonuçlanmıştır.

4.Aşama: İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelen bu dönemde sömürgeleştirilen ülkelerin bağımsızlık mücadelesi sonucunda yeni devletler kurulmuştur. Abadan-Unat'a (2006: 49) göre, "bu yeni devletlerin çoğu etnik açıdan bölünmüş, otoriter siyasal rejimlere sahip zayıf toplumlardı. Bu durum kaçınılmaz

biçimde şiddet hareketlerine yol açıp milyonlarca insanı sığınmacı statüsüne düşürmüştür”.

5. Aşama: İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan bu göç akımı daha çok ekonomik nitelik taşıyan işgücü göçlerini kapsamaktadır ve bu çalışmada asıl olarak ilgilenen uluslar arası emek göçünü içermektedir. Gelişmiş Batı Avrupa devletleri, önce kendi kırsal yapılarından daha sonra da kolonilerinden ve bu da yetmediğinde diğer ülkelerden işçi göçü almaya başlamışlardır. 1950’li ve 1960’lı yıllara gelindiğinde Avrupa ülkeleri, ABD ve Orta Doğu’daki zengin petrol ülkelerinin işgücü talebi ve ithalatı artış göstermiştir.

Günümüzde ise göç, bireysel kararlara dayalı denetimsiz uluslararası göçler şeklinde değil, kabul eden ülkelerin ekonomik dalgalanmalar ve ulusal isteklerine göre biçimlenmektedir. 20. yüzyılda yaşanan bu göç hareketlerinde II. Dünya Savaşı, bir dönüm noktası olarak kabul edilir (Gökmen, 1972: 170). Daha önce koloni bölgelerine olan kitlesel göç, II. Dünya Savaşı’ndan sonra biçim değiştirmiştir. Savaş sonrasında, özellikle 1950’li yıllardan itibaren başlayan göçler geçici nitelikte olup, mevcut ülkelerin işgücü piyasalarındaki el emeği ihtiyacını karşılamaya yöneliktir (Göksu, 2000: 9). Dönemin ilk başlarında savaş suçluları, sığınmacılar, yerinden edilen kimseler ve İrlanda, İtalya, Portekiz ve İspanya gibi iş gücü fazlalığı olan ülkelerin insanları savaş yıkıntılarını onarmak görevini yerine getirdiler. Savaş sonrası dönemde 30 milyon civarında işçi ve hane halkı üyesi, Batı Avrupa’ya göç etmiştir. Bu olay, insanlık tarihinin en büyük göçlerinden birisi olup, göç alan ülkelerin nüfusunu 1950–1975 arasındaki 25 yıllık sürede 10 milyon kadar artırmıştır. Özellikle Batı Avrupa ülkeleri savaş sonrasında ekonomik olarak ciddi atılımlar gerçekleştirdiler. Bu yıkım ve üç milyon kaybın sonucu olarak bu ülkeler,

1940'ların sonuyla 1950'lerin başında ilk önce deniz ötesi koloni ülkelerinden göç almaya başladılar. Daha sonra deniz aşırı ülkelere göçün hızı yavaşladı. İş gücü ithali 1970'lerin ortasına kadar sürdü. Özellikle 1960–75 arasındaki 15 yıllık periyot bu akımın en hızlı olduğu dönemdir. Savaş sonrası dönemde tüm gelişmiş ülkeler iş gücü ithal ettiler. Bazı gelişmiş ülkeler kendi aralarında, özellikle AB içinde, az miktarda iş gücü hareketi gerçekleştirdiler de asıl hareket az gelişmiş Akdeniz ülkelerinden gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine doğrudur. Başlarda ekonomik sebeplerle başlayan ve kıta içinde yayılan göç sonraları siyasal, kültürel ve ailevi sebeplerle ivme kazanmıştır. Akdeniz ülkelerinde Batı Avrupa ülkelerine yapılan göç gibi. İşte Türkiye'den yapılan göç hareketi, bu son gruba dahil olmaktadır. Türkiye'den Avrupa'ya göç ikili anlaşmalara dayanarak belli bir süreden sonra geri döndürmek amacıyla yapılan işgücü hareketi içinde aynı yıllar içinde yer almıştır. Başta belirtildiği gibi göç olgusu üzerine çalışan bilim dallarının, kendi alanlarına göre tanımlamalarına ilaveten, ülkelerin sosyal yapılarına istinaden hukuk sistemlerinde de göç farklı tanımlanmıştır. Günümüzde dünyanın insanlar için küçülmüş olması, iletişimin gelişmesi dolaşımı kolaylaştırmıştır. Dolayısı ile ülkelerin göç üzerindeki kontrolü her geçen gün zorlaşmaktadır. Göç toplumların dinamik yapısı itibarıyla, hem göç alan hem göç veren ülkeler açısından gereklidir. Fakat sistemli gerçekleşmez ise birçok sorunu beraberinde getiren bir olgudur. Bugün göç üzerine tartışılan husus, nüfus hareketlerinin yol açtığı siyasi, sosyokültürel ve ekonomik sorunların nasıl yapıcı bir güce dönüştürüleceğidir. Dinamik bir süreci içeren göç olgusuna tek ve genel kabul gören bir tanım getirilmesinin zorluğu, göç üzerine çalışan araştırmacıları, göç hareketlerini belirli kriterler çerçevesinde, türlere ayırarak tanımlamaya ve incelemeye yöneltmiştir. Göç türleri ve bu türlerin

tanımlamasında kullanılan kriterler ise literatürde; irade ve zaman kavramından hareket edilerek oluşturulmuştur.

Göç toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. tüm yapısıyla yakından ilişkili ve etkileyici bir olaydır. Çok yönlü karaktere sahip oluşu nedeniyle antropologlardan sosyologlara, plancılardan idarecilere kadar halkın ilgisini çekmektedir. Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun azalmasını veya artmasını etkileyen önemli faktörlerden olup, nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında değişmeye yol açar ve bu değişmeler göç alan ve veren yerlerde birbirine zıt biçimde gerçekleşir. Ayrıca, nüfusun niteliksel yapısında da (okur-yazarlık, iş ve meslek bilgisi vb.) yapısal değişmelere neden olmaktadır. Meydana gelen bu değişmelerin toplumun yapısını, kültürünü, ekonomik, politik kurumlarını etkiler (Gönüllü, 1996: 494). Bireylerin ait oldukları ülkeyi, toplumu ve kültürü bırakıp başka ülkelerde yaşama ve çalışma kararı almaları hem kendilerini, hem ait oldukları toplumu hem de göç etmeye karar verdikleri ülkenin ekonomik ve toplumsal yapısını etkileyecek ve değişmelere yol açacaktır. Çünkü, “göçler, toplumsal yapı ve kültür değişimleri yanında göç veren ve kabul eden toplumlar içinde birçok yeni ilişkiler yarattığı gibi her iki tarafın insanların psikolojilerinde, davranış ve dünya görüşlerinde de köklü değişikliklere neden olmaktadır” (Karpat, 2003: 8). Nüfus akımları, işgücü piyasalarında, dolayısıyla ekonomik yapıda da farklılaşmaya neden olurken ülkelerin demografik yapılarını da etkilemektedir. Göçe konu olan iki ülkede de bu tür değişmelere rastlanmakta ancak, iki ülkenin etkilenme düzeyleri ve şekilleri birbirinden farklı olmaktadır. Göçün avantaj ve dezavantajları göçün yönüne ve büyüklüğüne göre farklılık göstermektedir. Göç olayı, göç alan ve veren ülkelerin demografik yapısında da değişimlere sebep olmakta; nüfus miktarını,

nüfusun yaş ve cinsiyete göre bileşimini değiştirmektedir. Sonuç olarak “Göç; toplumu sosyal, kültürel, ekonomik, politik, sağlık gibi tüm bileşenleriyle etkileyen, kişileri yeni bir topluluğa götüren, dolayısıyla yeniden uyum sağlama sorunlarıyla karşı karşıya bırakan bir yer değiştirme” hareketidir (Uguz vd., 2004: 387). Bireylerin gittikleri ülkede kabul görmeleri, yeni yerleşim yerlerine uyum sağlamaları oldukça güçtür. Kaybolma duygusu; aileden, memleket toprağından, statü ve servetten yoksunluk; bir tarafa atılmış olma duygusu; kimliğe, değerlere, rollere bakışta karmaşa, göçmenlerin ruh sağlığını etkileyen önemli faktörlerdir. Bununla birlikte yeni yerleşim yerine adapte olanlar, anayurda dönüşte de bir dizi toplumsal uyumsuzluk ve kültürel farklılaşma sorunu yaşamaktadır. İki toplumun karışımı yeni kültürler oluşturmakta ve özellikle ikinci ve üçüncü kuşaklar kimlik bunalımı yaşamaktadır.

Uluslararası işgücü hareketlerinin başka bir tabirle dış göçün göç veren ülkelere ve göç alan ülkelere hem olumlu hem de olumsuz etkileri söz konusudur. Dış göç hareketi en basitinden göç alan ülkenin nüfusunu artırıp buna karşılık göç veren ülkenin nüfusunu ise azaltmaktadır ve her iki grup ülkenin nüfus, yaş ve cinsiyet yapısı ile birlikte, ülkelerin nüfus artış oranları (doğum ve ölüm oranları), nüfus yoğunluğu (kilometreye düşen kişi sayısı) ve genç nüfusun genel nüfus içerisindeki yapısını da (bağımlılık oranını) etkilemektedir. Yani göçün ilk etkisi demografik olmaktadır. Göçün ekonomik etkisini iş gücü ithal eden ve iş gücü ihraç eden ülkeler bakımından ayrı ayrı ele almak daha yerinde olacaktır. Göç veren ülke üzerindeki etkisi işsiz iş gücü baskısının tüketim malları ve hizmetleri üzerindeki talebin büyük ölçüde düşmesi ve yurtdışındaki iş gücünün ana vatana transfer edeceği dövizlerle ödemeler dengesinde bir ferahlığın görülmesidir. Hükümetler,

yurtdışına fazla işgücünün gönderilmesini işsizliğe bir çözüm yolu olarak görmektedirler. Göçün kalıcı olması durumunda ise gönderen ülkeye yarardan çok zararının olduğu ileri sürülmüştür. Ülke, gönderdiği işçinin iktisaden faal olmadığı dönemlerde onu besleyip büyütmüş, yani yatırım yapmış fakat ürün alma dönemlerinde ondan yararlanamamıştır. Bu duruma, bir çeşit, sermaye transferi gözüyle bakılmaktadır. Ayrıca, zaten yetersiz sayıda olan vasıflı elemanların göçmesi, gelişmekte olan ülkelerde kalkınmayı yavaşlatabilecektir. Göç eden bireyler, geçici bir süre için bu ülkelere gitmişlerse de ilerleyen dönemlerde söz konusu ülkeye yerleşme kararı alarak o toplumun etnik ve dinsel yapısında değişmelere yol açmışlardır. Daha önce zikredilen beş aşamanın ortak özelliği göçün yönünün hem gönderen hem de gönderilen ülkelerin toplumsal ve ulusal isteklerine göre şekillenmeleri olarak görülmektedir. Bu değişim bazen yoğun bir etnik homojenliğe bazen de büyük bir heterojenliğe sebep olmuş, göçmen grupları veya yeni devletleri yaratmıştır (Abadan,2006: 50).

Sonuç olarak uluslararası işgücü hareketinden hem gönderen hem de alan ülke yarar sağlamaktadır. Göç veren ülke bakımından olumlu yönler kısaca aşağıdaki gibi ele alınabilir:

- Dış göç, göç veren ülkenin işsizlik sorununa geçici bir çözüm olmasının yanında bu ülkenin gelişmesi yolunda kalıcı bir çözüm de getirebilir. Dış göç, işgücü piyasasında, işsizlik baskısını hafifletici, birtakım işsizlere iş imkânı açıcı bir tesir yapacaktır,

- Dış göç, göç veren ülkelerin dış ödemeler dengesindeki açıkların kapatılması için bir çözüm olarak görülebilir,

- Dış göç ile göç veren ülkenin kalkınmasında gerekli olan teknik bilgi ve görgü, batı çalışma disiplini göçmen işçiler eliyle ülkeye gelebilir. Bu da ülkede modernleşme ve toplumsal değişime yol açabilir,

- Dış göç ile gelen nitelikli insan gücü ve yüklü miktardaki para nedeniyle ülkede sanayi yatırımları artabilir ve dolaylı yoldan yine işsizliğin önlenmesine katkıda bulunabilir,

- Gidenlerin hemen hemen tümü işsiz olduğundan ülkede verim düşmesine neden olmayacaklardır.

Aynı şekilde işgücü hareketinin göç alan ülke açısından da olumlu yönleri söz konusudur. Bunlar:

- Dış göç, göç alan ülkeye istediği zaman kullanabileceği istemediği zaman atabileceği mobilize hazır bir iş gücü fırsatı sunar.

- Göçmen işçiler, ucuz iş gücü sunarak ücretlerin artmamasını sağlarlar. İşçi sayısının boş iş sayısından fazla olması durumunda ayrıca aşırı ücret artışlarını engelleyici bir görev yapar,

- Göçmen işçiler, yerli işgücü'nün kabul etmek istemediği tehlikeli, pis, ağır, kirli, bezdirici, az ücretli ve düşük statülü işlerde çalışırlar. Böylece ülkede “ikili” bir iş gücü piyasası oluşmuş olur,

- Ev sahibi ülke, göçmen işçilerin ortalama işe başlama yaşı olan 18–20 yaşına kadar onlara hiçbir yatırım yapmayarak ekonomik bir külfetten de kurtulmuş olur.

Bu işgücü hareketi bütün bu yararlarının yanında bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunlardan bazıları;

- Gidilen ülkelerin seçiciliği nedeniyle göçün başlangıç yıllarında meslek sahibi insanlar göçe katılmış, böylece kendi ülke ekonomilerine yarar sağlayacak bu insanlar gittikleri ülkelerin ekonomilerine yayar sağlamışlardır.

- Göçe ilk yıllarda erkeklerin katılmasıyla aile yapılarında parçalanmayla beraber çeşitli olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Özellikle babalarının yanlarında olmaması nedeniyle çocukların sosyal ve psikolojik yaşamları eksik kalmış beklide kısmi yıkıma uğramıştır.

- İş bulmak amacıyla yapılan yurtdışı bağlantılı evlilikler boşanmaları artırmıştır. Para karşılığı evlenme olarak görülse de bu teşebbüsler birçok ailenin dağılmasına neden olmuştur.

1.8.3.GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜ

Yurtdışı işçi göçü aynı zamanda geri dönüş isteğini ya da en azından olasılığını da içermektedir. Gerçektende işçi göçleri özellikle Batı Avrupa'ya doğru olanlar, hem işçiler, hem de iş gücü alıcısı ülkeler tarafından geçici bir süreç olarak değerlendirildi. Ülkemizde bile gidiş yoğunluğuna göre beklenen bir geri dönüş olmamasına karşın, kimi zaman yoğunlaşarak fakat her zaman belirli bir ölçüde Türkiye'ye geri dönüş hareketleri yaşanmıştır. Göçmenleri ülkelerine geri döndüren nedenler çeşitlidir. Bu kişiler ya gittikleri ülkeye uyum sağlamakta zorluk çekmektedirler, ya da yabancı bir ülkede devamlı yerleşmek niyetinde değildirler. Son yıllarda uluslar arası göç olduğu kadar, dönüş göçü de uluslar arası bir boyut kazanmış ve geri dönen göçmenler kendi ülkelerinde yeni sosyal ve ekonomik sorunların bir kaynağı olarak görülür hale gelmişlerdir. Bu nedenle göç veren ülkeler dönüş göçünü özendirmeyi amaçlayan politikalar uygulamada genelde isteksiz davranmaktadırlar. Türkiye'de bu ülkeler arasındadır.

Geri dönüş hareketini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. İşgücü alıcısı durumundaki ülkelerin katı bir yabancılar politikası ya da geri dönüşü özendiren ekonomik yöntemler uygulanması bu faktörler arasındadır. Örneğin Federal Almanya'nın 1980'lerin başında uyguladığı sertleşen yabancı politikası ve geri dönüşü özendirici yasa sayesinde Türkiye'ye olan dönüşleri bir anda yükseltmiştir. Bu nedenle iş kontratının yenilenmemesi ve mali teşvikler, göçmenlerin geri dönüşünü özendiren ve en sık kullanılan yöntemler arasında sayılmaktadır. Aynı zamanda işsizlik, düşük ücretler, terli toplumların çalışmayı reddettiği işlerde çalışmak, iş yerinde veya sosyal yaşamda ayrımcılıkla karşılaşmak, işyerinde terfide karşılaşılacak güçlükler v.b. geri dönüş eğilimini güçlendiren faktörlerdendir. Ek olarak, yabancı bir topluma uyumda karşılaşılacak sorunlar, vatan hasreti, güçlü aile bağları bireyin geri dönüş kararı üzerinde etkili olabilmektedir (Şen ve Koray, 1993: 38-39). Bütün bu çerçeveye içerisine uyan bir geri dönüş göçü geçmişe nazaran az da olsa devam etmektedir.

1.9.KURAMSAL ÇERÇEVE

Göçleri açıklamak için günümüzde pek çok teori ortaya atılmıştır. Bunların büyük bir bölümü daha çok göçün neden meydana geldiği ile ilgilidir. Ayrıca az da olsa göçün işleyişi ve göç kararı ile ilgili teoriler de bulunmasına karşın başlı başına göçlerin sonucunda ortaya çıkan durumu (özellikle göç veren kaynak bölge açısından) açıklamaya yönelik teoriye, göç literatüründe rastlanmamıştır (Yakar, 2009:165). Göçlerin birçok sonucu olduğu gibi en nihai sonuç gidilen yerden geri dönüşlerdir. Geri dönüşlerde etkili olan en önemli faktör memleket duygusudur. Geri dönüşlerde insanlara ihtiyaç ve özlemlerine göre ikametgah koşulları hakkında kararlar vermeyi istemektedir. Daha önceden gelen bir memnuniyet o insanı karar

verme aşamasında etkili olan diğer bir faktördür. Ayrıca daha başka faktörlerde bu geri dönüşlerde mekân seçimini etkilemektedir.

Göç Kuramları: Göç olgusu, tek bir nedenle gerçekleşmemesine karşın, göç kuramlarında, daha çok "işgücü göçü" olarak, yani ekonomik nedene dayalı göç olarak ele alınmaktadır. Uluslararası düzeyde, göç olgusunun gelişim aşamalarına paralel olarak göç kuramları geliştirilmiştir. Göç ya da işgücü göçünün toplumbilimsel anlamda değerlendirilmesine birçok göç kuram ve modeli içerisinde seçilmiş olan göç kuramlarına aşağıda değinilecektir.

Modernleşme ve Gelişme Kuramı: Modernleşmeyi ve gelişmeyi esas alan bu yaklaşım, göç akımının farklı toplumlar ya da toplumsal sistemlerdeki ekonomik gelişim eksikliği analizinde “itme” ve “çekme” faktörlerini vurgulamaktadırlar. Ekonomik yayılmanın, elverişsiz demografik durumların ve yerli işçilerin yukarı doğru devingenliğinin göç hareketlerinin “çekiş” nedenlerini oluşturduğu; işsizliğin, fakirliğin, ekonomik yönden gelişmemişliğin ve geciken sanayileşmenin ise gönderen ülkelerin başlıca “itme” nedenlerini oluşturduğu çoğu kimse tarafından kabul edilen bir görüştür (Şahin, 2001: 57-67). Türk işçilerinin işgücü göçünde çekici faktörler kadar, itici faktörlerin de rol oynadığı kabul edilmektedir. Bu kurama göre, endüstrileşmiş ve gelir düzeyi yüksek olan ülkelerin göçmen işçilere çekici geldiği ve bu olgunun kendi ekonomik durumlarını geliştirmek amacına yönelik olduğu kabul edilmektedir. Yine bu görüşe göre göç, iş ve daha yüksek statü arayan bireylerin gönüllü olarak yaptıkları tercihlerden kaynaklanan bir olay olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, göçmen işçi olarak başka ülkelere giden bireylerin mesleki becerilerini geliştirecekleri, modern değerler kazanacakları ve böylece kendi ülkelerine ekonominin gelişmesine katkıda bulunacak kültür elçileri olarak

dönecekleri kabul edilmektedir. Yine bu görüşe göre, yabancı ülkelere giden işçilerin kendi ülkelerinin ekonomisine katkıları ülkelere döndükten sonra da devam edecektir. Abadan-Unat (1975), “dış ülkelere dönecek olan, dış ülkelerde iken yetişme olanağı bulan, hiç değilse bir sanayi ekonomisine katılmış olan işçilerin ülke ekonomisinin gelişmesinde etkin bir biçimde rol alacaklarını” belirtmektedir. Yine bu yaklaşıma göre, yurtdışına giden işçilerin, çalıştığı ülkede mesleki ve teknik alanda bilgi ve becerisini geliştirecekleri ve ülkesine dönerek ülkesinin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunacakları savunulmaktadır (Tatlıdil, 1984: 115). Modernleşme ve gelişme kuramı göç olgusunun, geçici işçi gönderen toplumlardaki sosyal değişmeye katkısının olacağını da ileri sürmektedir. Göçmen işçiler yurtdışında iken yaşadıkları modern bir toplumun değerlerini, normlarını, alışkanlıklarını ülkesine taşıyarak toplumun değişmesinde katalizör görevi yükleneceklerdir. Dönmezer (1990), Türkiye’den Almanya’ya göç eden işçilerin gidiş nedenleri ve beklentileri ile Türk hükümetlerinin bu göç sürecinden beklentilerinin modernleşme ve gelişme görüşüyle çakıştığını ifade etmektedir. Yani, geri dönüşlerin başladığı 1970’li yılların başlarına kadar göç olayına, işçi göçünün gelişmekte olan ülkeler için faydalar sağlayacağı şeklinde düşünülmüş ve göç desteklenmiştir (Şahin, 2001).

Merkez-Çevre İlişkileri Kuramı: Bu görüş, Galtung (1971), Castle ve Kosack (1973) ve Nikolinakos (1973) gibi uzmanlar tarafından savunulmuştur (Erdoğan, 1988:6). Bu kuram, “merkez çevre” ilişkileri ya da “gelişmiş-az gelişmiş” ülkeler arası istismara dayanan ilişkileri vurgulayan alternatif bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma göre göç, modernleşmeyi ve gelişmeyi sağlayan bir mekanizmadan ziyade, göçmen işçi gönderen ülkelerdeki işgücü kaynaklarının gelişmiş ülkeler yararına

kullanılmasına yaramakta ve gelişmekte olan ülkelerin sosyo-ekonomik gelişmelerini olumsuz bir biçimde etkilemektedir (Tatlđil, 1984: 113). Merkez-evre kuramcđları, göçmen işçilerin ülkelerine tükenmiş, sağlıksız ve yaşlı döndüklerini, dolayısıyla da ülke ekonomisine katkıda bulunamadıkları tezini savunurlar (Erdoğan, 1988: 10). Göçmen işçiler endüstri toplumunun, endüstriyel yaşam standartlarından, değerlerinden ve normlarından yeterince etkilenmedikleri için dönüşlerinde toplumsal değişmede itici bir faktör olamayacaklardır (Tatlđil, 1984: 115). Bu görüşe göre, göçmen işçiler kötü, tehlikeli ve daha düşük ücretli işlerde çalışmaktalar ve dolayısıyla meslek eğitimi ve ülkenin dilini bilme ihtiyaı hissetmemektedirler. Ayrıca işçilerin gönderdikleri tasarrufların demeler dengesinde önemli bir değişme yarattığı, her zaman yurttta üretim için yatırım olarak kullanılmadığı da belirtilmektedir (Erdoğan, 1988: 11). Bu konuda farklı görüşler olmakla birlikte, Frey ve Mller (1982)'in araştırmalarına göre, Almanya'da çalışan yabancı işçilerin % 66'sının kalifiye olduğu bulunmuştur (şahin, 2001: 61). İşçi alan ülkelerin, işçi alımında göz önünde bulundurduğu özellikler dikkate alındığında, bu görüş desteklenmektedir. Konuya bu açıdan bakanlar işçi gnn, gönderen ülkenin ekonomik yapısını olumsuz yönde etkilediği görüşünü dahi savunmaktadırlar.

Her iki kuramın g sürecine ilişkin görüşleri karşılaştırıldığında; modernleşme ve gelişme görüşünü savunanlar, işçi gönderen ülkenin kalifiye olmayan işçilerini ge katarak işgücünü aktif hale getirdiğini ve ekonomiye rahatlık sağladıklarını, göçmen işçilerin yurtdışında öğrendikleri mesleki-teknik bilgi ve becerilerini ülkelerine döndüklerinde ülkesinin gelişmesine katkı sağlayacağını ve toplumsal değişmeyi hızlandıracağını belirtmektedirler. Buna karşın merkez-evre ilişkileri görüşünü savunanların ise; işçi gnn kalifiye olmayan işgücünü

kapsamadığını, daha çok yarı kalifiye ve kalifiye işçiyi kapsadığını, işçilerin gittikleri ülkelerde mesleki-teknik eğitim alanlarını ve tasarruflarını ülkesinin ekonomisinin gelişmesinde kullanamadıklarını ve gittikleri toplumun değerlerinden fazla etkilenmediklerini belirtmektedirler.

Ravenstein’ın Göç Kanunları: Ravenstein, 1885 ve 1889 yıllarında yayımladığı Göç Kanunları başlıklı iki makalesinde belirlediği yedi göç kanunu tartışmaya açmıştır. Bu göç kanunları şunlardır :

- Göç ve mesafe: Göçmenlerin büyük çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göç ederler,

- Göç ve basamakları: Sanayileşme ve ticaretin gelişmesiyle birlikte, kentsel bağlamda meydana gelen hızlı ekonomik büyüme, kenti çevreleyen yakın yerlerdeki kişileri hızla kente çekmektedir,

3. Yayılma ve emme süreci: Göç, kendi başına amaç olamaz, bireyler sadece göç etmek istedikleri için yer değiştirmezler. Göçmenler için amaç, kentte gelişen ekonomik ve ticari faaliyetin getirisinden pay almaktır. Kentin getirisinden pay alma isteği ya da daha iyi yaşama arzusu, yayılma sürecini desteklemektedir. Yeni ve hızlı bir şekilde gelişmekte olan sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücü göçle karşılanmakta ve böylece gelen göç, kentsel sanayi merkezlerince emilmektedir,

- Göç zincirleri: Ravenstein göçün zamanla zincirleme olarak geliştiğini ve göç alan yerleşim yerlerinin aynı zamanda göç de verdiğini belirtmiştir. Böylece her bir göç dalgası, tetikleyici etki göstererek, bir diğer göç dalgası yaratmaktadır,

- Doğrudan göç: Uzun mesafeli göçlerde, göç eden kişiler büyük ticaret, endüstri merkezlerine yönelmekte ve basamaksız şekilde, doğrudan bu kentlere yerleşmeyi tercih etmektedirler,

- Kır-kent yerleşimcileri farkı: Ravenstein’a göre kentte yerleşik olarak yaşayanlar, kırsal kesimde yerleşik olarak yaşayanlardan daha az göç etme eğilimindedirler. Kente yönelen göçler, kentte yaşayan yerleşikleri çok fazla yerinden oynatmamaktadır. Oysaki kırsal kesimden kırsal kesime yapılan göç, kırsalda yaşayan yerleşikleri yerinden oynatma, göç dalgaları ve basamaklı bir göç yaratma eğilimindedir,

- Kadın-erkek farkı: Erkekler uzun mesafeli ve yurtdışı göçlere, daha fazla katılmakta ve daha yüksek bir göç eğilimi taşımaktadırlar (Çağlayan, 2006).

İtme Çekme Kuramı: Hem yaşanan yerde hem de gidilecek yerde, itici ve çekici faktörler vardır. Hem itici hem de çekici faktörlerin birliği bir bütünlük oluşturmaktadır. Olumlu faktörler göçe yönelik çekmeyi temsil ederken, olumsuz faktörler ise itmeye karşılık gelmektedir. Bu birlikteliğin ortaya koymuş olduğu bütünlük, açıkça göstermektedir ki, yaşanan yerin de göç edilecek yerin de kendi içinde olumlu ve olumsuz faktörleri, yani itme ve çekme faktörleri vardır.

Kesişen Fırsatlar Kuramı: Göç konusunda bireylerin kararları ve bu kararlara iten sebepler üzerine yoğunlaşan ve sosyal aktör olarak göçmeni ön plana çıkaran bir kuramdır.

Göç Sistemleri Kuramı: Göç sistemleri kuramı uluslararası ilişkiler çerçevesinde, ekonomik ve politik temelli olarak geliştirilmiş bir kuramsal çerçevedir. Bu kurama göre iki ya da daha fazla ülke karşılıklı olarak göçmen değişimiyle bir göç sistemi ve ilişkiler zinciri oluştururlar. Bu ilişki ve ilişkiler bütünü yakın iki ülke arasında gerçekleşebileceği gibi, birbirleriyle aralarında hayli mesafe bulunan ülkeler ve bölgeler arasında da kurulabilir.

İlişkiler Ağı (Network) Kuramı: İlişkiler ağı kuramının temelini; göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları, aynı zamanda göç alan ülke ile göç veren ülke arasında da kurdukları sosyal ağların varlığı ve bu ağların, süre giden karşılıklı göçler üzerine olan etkisi oluşturmaktadır. Bu ağlar hemen her tür sosyal temele ve değişkene bağlı olarak kurulmuş, güçlü ve zayıf ağlar olabilir (Çağlayan, 2006).

Yurtdışı Göçün Uyum Üzerindeki Etkisine İlişkin Bazı Görüşler:

Yeni bir kültüre uyum sağlamayı açıklayan Amerika’da geliştirilmiş çeşitli görüşler vardır. Bunlar, “U-Eğrisi”, “W-Eğrisi” ve “V-Eğrisi” görüşleridir (Şahin, 2001: 63).

U-Eğrisi Görüşü: Bu yaklaşıma göre, gidilen ülkede kalış süresine göre uyum aşamaları vardır. Bunlardan birinci aşama, 6 aylık süreyi, ikinci aşama 6-18 ayları, üçüncü aşama ise, 18. aydan ayrılıncaya kadar geçen süreyi kapsamaktadır. Bu görüşe göre, her aşama göçmenlerin uyum derecesini belirlemektedir. İlk aşama boyunca göçmenler, Amerika’ya uyum yaşantılarını pozitif yönde görmekte, başarılı ve rahat olduklarını belirtmektedirler. İkinci aşamada (kriz aşaması), öğrenciler olumsuz düşünceler içerisindeyler. Kendini uyumsuz, yalnız ve umutsuz hissetmektedirler. Üçüncü ve son aşamada ise başarılı bir uyum dönemi geçirmektedirler.

W-Eğrisi Görüşü: Bu görüşe göre, 6 aydan fazla Amerika’da yaşayan kişilerin ülkesine dönüp dönmekte tereddüt geçirdikleri ve gerilime girdikleri düşünülmektedir. Bu nedenle de uyumda bir düşüş olmakta ve bu devre atlatıldıktan sonra uyumda yine yükselme olmaktadır.

V-Eğrisi Görüşü: Bu görüşe göre, Avrupa ülkelerinden gelmeyen öğrencilerin uyumunun V-Eğrisi oluşturduklarını, ilk aylarda morallerinin düştüğünü ve daha

sonraki yükseldiğini ve bir yılın sonuna doğru ise tamamen bulundukları ülkeye uyum sağladıklarını belirtmektedirler. Bir göçmenin yaşı, cinsiyeti, göç nedeni, üyesi olduğu toplumsal sınıf, eğitim düzeyi ve kültürel geçmişi ne olursa olsun ve ülkede kalma süresi ne kadar olursa olsun göçmenlik durumundan dolayı, onun iç dünyasında bir takım değişiklikler meydana gelir (Göhler, 1990: 68).

Burada en fazla bilinen bazı göç teorilerinin özüne ait verilere dikkat edilirse hiç birisinin göçün mekânsal yönü üzerinde durmadığı gibi, göç sonrasında göç verilen yerlerin nasıl bir değişime uğrayacağı ile ilgili değildir. Yani verilen göç ve geri dönüş göçü sonrasında mekânın göçten nasıl etkilendiği ve gelecekte orayı nasıl bir değişimin beklediği ile ilgili değildir (Yakar, 2009).

Yukarıda anlatılan tüm kuramlar özellikle U eğrisi, Modernleşme ve gelişme ve Merkez çevre ilişkileri kuramları çerçevesinde araştırmanın uygulanmasında iki boyut birbirinden ayrı ele alınmıştır:

- Sosyo - ekonomik bir boyut: Burada ele alınan konular; göçmen işgücünün gelir dağılımı ve toplumsal tabakalanma üzerinde düzeltici bir etkisi mi, yoksa bu zıtlıkları arttırıcı yönde bir etkisi mi olduğudur. Sorunun önemli yanı, göçün, modernleşme sürecinde ne dereceye kadar çoğaltan etkeni olduğu, dolayısı ile de değişen sosyo - ekonomik tabakalanmaya ne denli katkıda bulunabildiğidir,

- Mekansal boyut: Burada ele alınan sorun göçmen işgücünün ve onlara ait sermayenin kentteki dağılımında, bir etkide bulunup bulunmadığıdır.

1.10.ÖNCEKİ ÇALIŞMALARIN KISA DEĞERLENDİRMESİ

Acar (1981), “Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizden Türkiye’ye Dönmek İsteyenlerin Yerlerine Ülkemizden Niteliksiz İşçi Gönderilmesi Hususunda Rapor”unda Batı Avrupa ülkelerinde bulunan Türk işçileri hakkında bilgi verilmekte, Batı Avrupa ülkelerinin ekonomik durumu ve işgücü ihtiyacı, yurtdışındaki Türk işçilerinin yurda kesin dönüş konusundaki tutumları ve bunu etkileyen faktörler, yurtdışında bulunan işçilerin rotasyona tabi tutulması ve rotasyonun sakıncaları ve Akdeniz ülkelerinin yaptıkları reentegrasyon anlaşmaları ve bu anlaşmaların işçilerin dönüşüne etkileri incelenmektedir.

Akçaylı (1982), “Federal Almanya da çalışan Türk işçilerinin Toplu Dönüşleri ve Uyum sağlamaları ile ilgili sorunlar” adlı yazıda F.Almanya’nın yabancı işçi akımına geçici bir olay gözüyle bakması ve bir yabancılar politikası oluşturmamasının yol açtığı çeşitli sorunlara değinilmekte ve F.Almanya için problemin yabancı işçiler ve bunlar arasında da Türkler değil, fakat bizatihi entegrasyon sorunu olduğu vurgulanmaktadır.

Aksel, (1968), “Yabancı İşçilerin Ülkelerine Dönüşü” adlı yazıda Avrupa ülkelerinde çalışan yabancı işçilerin ülkelerine geri dönmelerinin acil olarak çözümlenmesi gerekli bazı sorunların yanı sıra iyi değerlendirildiğinde ülkenin sosyal ve ekonomik kalkınmasına büyük ölçüde katkıda bulunacak kaynaklar da yaratabileceği ifade edilmekte, ancak bu konuda yapılan araştırmalarda geri dönen işçilerin kalkınmaya olumlu katkıda bulunmadıkları belirtilmektedir.

Gitmez (1983), “Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler” isimli çalışmada, yurtdışına göç olgusu, bu göçten dönenlerin ülkeye yeniden uyumları sorusalı çerçevesinde değerlendirilmekte, dış göçün bireysel uyum davranışlarına etkisi bir

yanda ,uluslar arası işgücü gücünü ilişkin gelişmeler, öte yandan da dönüş yapılan yörelerin sosyo-ekonomik özellikleri karmaşığında tartışılmakta ve bu yeni uyumların ülkeye ve bireye katkıları değerlendirilmektedir.

Gökdere (1982), “Batı Almanya Göçünde Son Gelişmeler Geri Dönüş ve İşçi Şirketleri” isimli bildirisinde, önce işgücü göçünün yakın gelecekteki görünümünün ne olacağı üzerinde durulmakta, Alman konjktürü yeniden canlandığında işgücü kıtlığı çekip çekmeyeceği ve Türk işgücü piyasasına yeniden başvurup vurmayacağı amacıyla değerlendirmeler yapılmakta, batı göçünün yeniden canlanmasının söz konusu olmadığı, kaldı ki yabancı işçi istihdamının yarattığı sosyal ve siyasal sorunların salt ekonomik nedenlerle gerekse bile göçmen işçilere yeniden başvurulmayacağını gösterdiği ifade edilmektedir.

İİBK (1968), yaptığı “Yurtdışındaki Türk İşçileri ve Dönüş Eğilimleri” adlı araştırma yurda izinli olarak gelen 13.210 kişiyle yapılan anket sonuçları kapsamaktadır. Burada işçilerin gidiş ve dönüş eğilimleri ile ilgili bilgiler verilmektedir.

Mutluer (2003), “Uluslar arası Göçler ve Türkiye” adlı kitabında 1960 yılında Avrupa ülkelerinde başlayan yurtdışı göç olayını Denizli-Tavas örneği ile açıklamaya çalışmıştır.

Toksöz (2006), “Uluslararası Emek Göçü” adındaki eserinde küreselleşme ile göç arasındaki bağı açıkça ortaya koymuştur. Göçün tarihi ile başlayan kitapta göçün nedenlerini açıklamaya yönelik teoriler yer almaktadır. Göçün demografik yapıda meydana getirdiği değişiklikler açıklanmıştır.

Yasa (1979), “Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme” adlı eserinde Ankara’nın 17 ilçesi ve buna bağlı köylerde kesin dönüş yapmış 605 erkek ve 65

kadını kapsayan örnekleme yardımıyla yapmış olduğu alan araştırması işçilerin dönüş sonrası sosyo ekonomik eğilimleri belirlemektedir.

Abadan-Unat (1972), "Yurtdışına Göçen Türk İşgücü ve Dönüş Eğilimleri" adlı yazısında işgücü ihracı konusundaki yurtdışındaki işçilerin endüstri çerçevesinde kazandıkları deneyimlerin, ileride ulusal endüstriye kolaylıkla uymalarını sağlayacağı, bu işçiler için dış ülkelerde geçirilen sürenin son derece verimli bir staj dönemi olduğu bunların yurda dönüşte yapıcı bir rol oynayacağı anlatılmaktadır.

Tuna (1967), "Yurda Dönen İşçilerin İntibak Sorunları" isimli araştırmanın sonuçlarına göre; dış ülkelere yurda dönenler arasında daha önce köylerden şehirlere doğru göç etmiş kimselerdir ve yurda dönüşlerinde genellikle gitmeden önce ikamet ettikleri yerlere uygun statüde merkezlere yerleşmektedir.

Börtüçene (1975), "Türk İşçilerinin Yurda Döndükten Sonra İş Yapma Eğilimleri" yazısında, yurtdışından dönen Türk işçilerinin daha çok işveren olarak çalışma eğiliminde oldukları, bu eğilimi ortaya çıkaran nedenlerin kırsal ve kentsel yörelerden giden işçilerde farklı bir yaşam düzeyi içinde bulunma durumunda olacaklarını önceden benimsemiş olmaları, kırsal yörelerde iş imkânlarının sınırlı oluşu, mevcut işlerin dönenleri tatmin etmemesi nedeniyle işveren olarak çalışma eğilimine sahip oldukları belirtilmektedir.

2.TÜRKİYE'DEN YURTDIŞINA OLAN İŞÇİ GÖÇÜ ve GERİ DÖNÜŞ SÜRECİ

Bu bölümde Türkiye'den yurtdışına olan işçi göçünün nedenleri, bu göçlerin hangi alanlara doğru olduğu ve Türkiye'ye işçi geri dönüşlerinin nedenleri, işleyişi, etkileri üzerinde durulacaktır.

2.1.TÜRKİYE'DEN YURTDIŞINA OLAN İŞÇİ GÖÇÜ: NEDENLER ve İŞLEYİŞ

Türkiye'den yurtdışına işgücü göçü, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan işgücü açığının bu ülkelerin kendi öz kaynaklarından karşılanamaması, buna karşın bu ülkeleri güneyden çevreleyen ve gelişmekte olan Akdeniz Havzası ülkelerinin kendi ekonomileri tarafından istihdam edilemeyen fazla işgücü arzıyla karşı karşıya kalması sonucunda ortaya çıkan büyük göç hareketlerinin bir parçasıdır (DPT, 2001). Bu durum, geçmişte koloni ilişkileri olanları eski kolonilerinden, olmayanları ise az gelişmiş ülkelere faal nüfus fazlalarını istemeye yöneltmiştir. 1960 yılına kadar Türkiye bu sürecin içinde yer almazken, 1960'lı yıllarda çeşitli ülkelerin talepleri ile yurtdışına işçi göndermeye başlamıştır (Abadan-Unat, 2006). Türkiye'de 1950'lerden sonra tarımda makineleşme ve diğer bir çok itici-çekici etmenin sonucunda kırdan kentlere büyük bir göç dalgası yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sadece iç göç sürecini başlatmamış diğer ülkelerin istihdam ve göç politikalarıyla birleşerek uluslararası göç sürecini de canlandırmıştır. Türkiye'den yurtdışına çalışmaya giden işçiler; geçim sıkıntısı, iş kıtlığı, para biriktirme, borç ödeme ve bir gün kendi işlerini kurup patron olmayı isteme nedenleriyle işgücü sıkıntısı yaşayan Batı Avrupa ülkelerine göç etme yolunu seçmişlerdir (Ersel, 2001: 62). Türkiye'nin bu dönemdeki işgücüne Almanya, Hollanda, Fransa başta olmak üzere ekonomik olarak atılıma geçen birçok Avrupa

ülkesi talip olmuştur. Bunun sonucunda ilk işgücü anlaşması 1961 yılında Almanya ile yapılmıştır. Bunu 1964’de Avusturya, Belçika ve Hollanda, 1965’de Fransa ve 1967’de İsveç ile yapılan benzer antlaşmalar izlemiştir. Türk işgücünün yurtdışı göç süreci yaklaşık 50 yıl önce başlamış, bu süreçte zamanla önemli değişimler ve gelişmeler meydana gelmiştir. Başlangıçta, yalnızca işgücünün göçü olarak başlayan bu süreç, daha sonra aile birleşmesi, üçüncü kuşakların da katılımıyla dinamik bir gelişim göstermiştir. Doğal olarak yurtdışındaki Türkler bu dinamik gelişimlerini yaşadıkları toplumlara ekonomik, sosyal ve kültürel katkılarıyla da yansıtmışlardır.

Türkiye 1960-70’lerde önde gelen bir kaynak ülke olarak çok sayıda insanını çalışmak üzere başta Avrupa ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelere göndermiş bulunmaktadır. İşçi alımının durdurulmasından sonra Avrupa ülkelerine göç, etnik ağlar ve akrabalık ilişkileri üzerinden önceleri yüksek, sonraları düşük sayılarda fakat süreklilik göstererek devam etmiştir. Yıllar itibariyle küçük iniş çıkışlar bir yana bırakıldığında, yılda yaklaşık 60.000-70.000 kişi esas olarak evlilik ve aile birleşmesi kapsamında başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerine göç etmektedir. Emekli olan ilk kuşak göçmenlerin yerleşmek üzere Türkiye’ye geri dönüşü nedeniyle buna yakın bir sayıda tersine göç de yaşanmaktadır. Avrupa’ya bir diğer göç yolu sığınma başvuruları olmuş, 1983-1994 yılları arasında Türkiye’den 348.000 kişi başta Almanya olmak üzere Fransa, İsviçre ve diğer Avrupa ülkelerine sığınma başvurusunda bulunmuştur. Başvurular Türkiye’nin güvenli ülke sayılması doğrultusundaki düzenlemelerden sonra hızla azalmıştır. Bunun dışında kayıt dışı yollardan Avrupa ülkelerine gidenlerin sayıları hakkında kesin bir bilgi olmayıp bu sayının yılda yaklaşık 40.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir (Şen ve Koray, 1993: 216).

Yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda yurtdışına olan işçi göçü 4 dönemde incelenebilir. Bu dönemlerin her birinde de işleyiş birbirinden çok farklıdır. Her ne kadar göçe neden olan faktörler değişmekte ise de her dönemde çeşitlilik vardır ancak burada baskın olan unsura göre bir sınıflamaya gidilmiştir.

2.1.1. 1973 Öncesi: Talebe Dayalı İşçi Göçü

Türk işgücü göçünün temeli, eski Federal Almanya'ya; 1956 yılında Kiel Üniversitesi Dünya Ekonomisi Enstitüsü'nün, Federal Almanya'nın Türkiye'ye yatırım yapması ve bu yatırımlarla Almanya'da ustabaşı olarak yetişmiş lise mezunu Türklerin istihdam edilmesi önerisi üzerine, aileleriyle birlikte 12 kişilik küçük bir teknisyen grubunun, 1957 yılının ilk aylarında Hamburg'a eğitim için gitmelerine dayanmaktadır (Abadan vd., 1976).

Eğitim için eski Federal Almanya'ya giden işçilerin yerleşmesinden sonra ise komisyon karşılığı Almanya'ya yasal olmayan yollardan işçi gönderen şirketler türemiş ve bunlar düzensiz bir göç dalgasına yol açmışlardır. Yasal olmayan yollardan bu şirketler vasıtasıyla yurtdışına giden ve kaçak olarak çalışan işçilerin sayısı 1960 yılında yaklaşık 2700 kişiye ulaşmıştır (Kılıçaslan, 2006). 1961 yılında Federal Almanya ile bir işgücü anlaşması akdedilmiştir. Bunun ardından, 1964 yılında Avusturya, Hollanda ve Belçika, 1965 yılında Fransa, 1967 yılında İsveç ve 1968 yılında da Avustralya ile benzer anlaşmalar yapılmıştır. 1975 yılı Eylül ayında, Libya ile işçi gönderimi anlaşmalarının müzakeresine başlanmıştır. Bu anlaşmaların her birinde, işçi alımına, istihdamına ve ücret ve tazminat ödemelerine ilişkin genel ilkeler konulmuştur. Sosyal güvenlik hakları ise, her anlaşmada değişik biçimlerde kararlaştırılmış ve ifade olunmuştur. Gerçekten, İngiltere (1961) ve İsviçre (1971) ile yapılan anlaşmalarda sadece sosyal güvenlik hükümleri bulunmaktadır. Türkiye'nin

1973 yılında Danimarka ile yaptığı sosyal güvenlik anlaşması ise, Danimarka'nın Avrupa Ekonomik Topluluğuna girmesi üzerine çok geçmeden iptal olmuştur.

İki taraflı anlaşmaların temel amaçlarından biri, Türkiye'den işgücü alımına ilişkin işlemlerin Türk İş ve İşçi Bulma Kurumu'na, Türkiye'den işçi almak isteyen ülkelerin ya da bu ülkelerdeki işveren kuruluşlarının yetki alanına giren bir iş olduğunun kabul edilmesini ve bu anlayışın devam etmesini sağlamak idi. Almanya'da işçi sendikaları, yurtdışından işçi getirme tekelinin Federal Çalışma Kurumu'nun elinde bulunmasını, işverenlerin lehine kullanılabilecek, ücretlerde indirim yapmakta başvurulabilecek bir yol olması nedeniyle istememekteydi. Bu arada, Belçika'da, Türkiye'den işçi getirmek isteyecek olan işverenler adına hareket edecek bir irtibat bürosu kurulmuş; Kömür Madeni Şirketleri Federasyonu bu işi örgütlemekle yetkili kılınmıştı.

Yurtdışına hangi işçilerin ve hangi şartlar altında gönderilebileceğine, Türkiye'den hangi işlemlerle işçi getirilebileceğine ilişkin bütün bu işlerin resmi makamlarca düzenlenmiş olmasının bir nedeni de gerek Türk işçilerini ve gerekse yabancı işverenleri kötü niyetli kişilerin ve kuruluşların yol açabilecekleri zararlara karşı korumak olmuştur. Özellikle, dış ülkelerde iyi ücretli bir iş bulabilmek için çok büyük fedakârlıklarda bulunmaya hazır bulunan Türk işçileri, bu tür zararlara her an uğrayabilecek durumdaydılar. Yurtdışına gitmek isteyen işçiler için, yurtdışına gönderilmek üzere seçilme, iki işlemle yapılmaktaydı (Alper, 2005).

İlk seçme işlemi Türkiye'deki İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından yapılmaktaydı. İki taraflı anlaşmalar, bu ilk seçme işleminden sonra, bir de sonul seçme işlemini öngörmüşlerdi. Bu ikincisinde, yurtdışına gitmek için müracaat eden işçilerin sağlık durumları ve çalışma kapasiteleri yeniden gözden geçirilmekte; bu

işlemede, Türkiye'den işçi almak isteyen ülkenin temsilcileri veya işçi alacak olan yabancı işverenlerin kendileri de bulunabilmekteydi. Seçilen işçilerin dış ülkelere nasıl gidecekleri, seyahat masraflarının kimin tarafından ödeneceği, iki taraflı anlaşmalarda ele alınan önemli konulardan biriydi. Anlaşmalar, işçilerin çalışacakları yere güvenli ve süratli bir şekilde intikalini de bir sorumluluk olarak kapsamalarına almışlardı. Almanya'ya her yıl on binlerce Türk işçisinin gönderildiği eski canlı günlerde, dolmuş usulü çalışan bir filo uçak vardı ve işçiler çalışma yerlerine bunlarla gelip giderlerdi. Kural olarak, gidiş ücretleri işverenlere aitti (Abadan vd., 1976).

İkili anlaşmalar, iş akdinin bitiminde Türk işçilerinin yurtdışına dönüşlerini de hesaba katmışlardı. İşçi, kendi hatası nedeniyle, işi bırakıp dönmek zorunda kalmışsa, masraflar kendisine ait olmaktaydı. Bununla beraber, Türkiye ile Belçika arasındaki anlaşmanın 8. maddesinde, “eğer işçinin parasının bulunmadığı tevsik edilirse, dönüş masrafları işveren tarafından karşılanır” hükmü yer almaktaydı. Eğer, istihdam edilen Türk işçileri kendi hatalarından veya suçlarından dolayı işten çıkarılacak olurlarsa ve kendi kişisel imkânları Türkiye'ye yol parasını karşılayamıyorsa, örneğin, Fransa ile yapılan anlaşmada olduğu gibi, Türk ve Fransız hükümetleri ortaklaşa bu masrafı karşılanmaktaydı. İşçilerin, tatillerde yapacakları Türkiye'ye geliş ve dönüş yolculuklarının ise, kural olarak, kendilerince karşılanması esası kabul edilmişti. Türkiye ile Hollanda arasında yapılan anlaşmada ise, ilk mukavele dönemini tatmin edici bir çalışma ile tamamlayıp da, çalışma sözleşmesini yenilemiş bulunan Türk işçilerinin Türkiye'ye yapacakları yolculuğun birinin masraflarının işverence karşılanması öngörülmüştü.

Yapılan iki taraflı anlaşmaların hepsinde, Türkiye için önem taşıyan merkezi sorunlardan biri de, işçilerin tasarruflarının Türkiye'ye aktarılması olmuştur. Sadece Libya ile yapılan ön anlaşmada, bu aktarılabilir kısmın, işçinin ücretinden elde edeceği gelirin yüzde 80'i ile sınırlandırıldığı görülmektedir. Yurtdışında çalışan işçilerin kazançlarından yapacakları tasarruflarının Türkiye'ye gönderilmesi, özellikle, yurtdışına işçi gönderiminin hızla artmasından sonra önem kazanmış; Türk hükümetinin geniş çapta işçi gönderimi işi ile bizzat ilgilenmesinin en büyük nedenlerinden birini oluşturmuştur. Yurtdışına gönderilen işçilerin, geldikleri yeni ülkelerdeki yeni çevrelerine uyumlarının sağlanabilmesi de iki taraflı anlaşmalarda ele alınan önemli sorunlar arasındadır. Almanya ve Belçika ile yapılan iki taraflı çalışma anlaşmalarında, işverenler için, getirilen Türk işçilerine makul ücretlerle ev bulabilme ve dil kursları açma gibi yükümlülükler getirilmiştir. Almanya ve Hollanda'da bu konuda yardımlarından yararlanılabilecek çeşitli dini cemiyetler ve sosyal yardım dernekleri bulunmaktadır. Almanya ve Belçika'da işe alınan maden işçilerinin özel olarak düzenlenmiş bulunan psikolojik yönlendirme programlarına katılmaları sağlanmaktadır. Bu programlar, yeraltına inmeden önceki günlerde uygulanmaktadır (Abadan vd., 1976).

Türkiye'nin, Türk işçisi çalıştıran ülkelere yaptığı sosyal güvenlik anlaşmalarında, genel olarak, anlaşmayı imzalayan her iki tarafın yurttaşları için de bu haklar karşılıklı olarak tanınmış bulunmaktadır. Bu anlaşma metinleri bir bütün olarak uygulanması gereken metinler sayılmaktaysa da, yerel olarak, çeşitli yönetimlerin uygulama ve anlayışlarında farklılıklar görülebilmektedir. Anlaşmaların sağladığı sosyal güvenlik hakları şu başlıklar altında gruplandırılabilirler: koruyucu sağlık tedbirleri; hastalık sigortası; İş kazası ve işle ilgili hastalıklara karşı sigorta;

işsizlik sigortası; emeklilik; analık; çocuk tazminatı; ölüm ve daimi maluliyet; geride kalan aile üyelerine yardım.

Müzakereler yoluyla elde edilmiş haklar ne olursa olsun, Türk işçileri, çalıştıkları ülkenin yerlisi olan işçilerin sahip oldukları sosyal güvenlik duygusu içinde çalışmamışlardır. Gerçekte Türk işçilerinin ailelerini yanlarına alabilmeleri, birlikte yaşayabilmeleri bile, çalıştıkları yabancı ülkenin izni ile olmakta; bu izni alabilmek için işçinin bir ya da (Almanya'da) iki yıldır yabancı ilgili ülkede çalışmakta olduğunu, devamlı çalışma hakkına sahip işçi olduğunu ve kazancı ile ailesine uygun bir ev kiralayabilecek durumda bulunduğunu ispat edebilmesi gerekmiştir. Almanya'da işsizlik sigortası hakkından, sadece, geçici olmayan çalışma izni alabilmiş olan Türk işçileri yararlanabilmiştir. Bazı Alman eyaletlerinde ise, aynı haktan sadece devamlı olarak iş talep edebilecek hukuki statüde olanlar yararlanabilmekte; ikamet izni ile çalışan işçilere bu haktan yararlanma olanağı tanınmamaktadır. Almanya ve Belçika ile yapılan sözleşmeler de ise, çocukları Türkiye'de yaşayan bir işçi için, çocuk tazminatı kısmi bir tazminat olarak ödenmektedir. Emeklilik için ödentinin tespitinde ise, sosyal güvenlik anlaşmaları yapılan ülkelerden hiçbirisi için, işçilerin daha önceki yıllarda Türkiye'deki çalışma hayatlarından elde etmiş bulundukları sigorta ve emeklilik durumlarının hesaba katılmaması öngörülmemiştir. Türkiye'de çalışan bir işçi 55 yaşında emekli olabildiği hâlde, Almanya'da çalışan Türk işçilerinin, 55 yaşından sonra, emeklilik alabilmeleri için 7 yıl beklemeleri, ya da en az iki yıl bekledikten sonra çok az bir toplu tazminatla yetinmeleri gerekmektedir. Son bir nokta da, Almanya'da çalışan Türk işçilerinin kaza ya da iş görmezlik tazminatlarından yararlanabilmelerinin Almanya'da daimi ikametgâhının olup olmamasına bağlı bulunmasıdır. İki taraflı

anlaşmalardaki sosyal güvenlik haklarının durumu üzerinde yapılan bu kısa değerlendirme göstermektedir ki, dış ülkelerdeki Türk işçilerinin, sosyal güvenlik hakları açısından hukuki durumları, tamamen, işçilerin çalıştıkları ülke hükümetleri tarafından işçilere tanınan hukuki statüye bağlı bulunmaktadır. Bu statü ise, sık sık, kısıtlayıcı yasama önlemleri tarafından daraltılmakta olan bir statüdür. Türk işçilerinin durumları ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte ise de, hiçbir ülkede, o ülkenin yerlisi olan işçilerle aynı haklara, aynı hukuki statüye sahip bulunmamaktadırlar. İşçi mübadelesi sorunlarına ilişkin bu karşılıklı anlaşmalara katıldığı günden beri Türkiye'nin karşısındakilere kabul ettirebildikleri pek az olmuştur. Türkiye'nin karşısındakiler bu anlaşmalarda ne önermişlerse, Türkiye kendi önüne konulanları kabul etmiş, yurtdışına gönderilen işçilerin gönderimini azaltmak, azaltmamak gibi araçlarla, yabancı devletlerle müzakerelerde kullanılacak bir ağırlık kazanmayı düşünmemiştir (Kılıçarslan, 2006)

Türkiye’de her dönem yurtdışına işçi gönderme işi resmen İş Kurumu (İş ve İşçi Bulma Kurumu) tarafından yapılmaktadır. Bununla birlikte yurtdışına gitme çabası içinde bulunanların, bu konuda her türlü fedakârlıktan kaçınmamaları, birtakım gayri resmi yolların denenmesine yol açmış ve bu işlerle uğraşan birtakım kimseler ortaya çıkmıştır. Toplumda yurtdışında çalışmaya yönelen bireylerin ortaya çıkardığı sosyal hareketlilik resmi ve gayri resmi yolda, yurtdışına gönderme faaliyetlerinde aynı sonucu doğurmuştur: Daha çok insanı yurtdışına göndermek. Yurtdışına işçi göndermek resmi bir tutum, bir devlet politikası halini alınca, yurtdışında çalışmak isteyenler önce resmi kanala başvurmuşlardır. Bununla birlikte sıranın geç gelmesi ve elemelerde kaybetmeye rağmen yurtdışına gidişte ısrarlı olanlar gayri resmi yollara başvurumaktadırlar. Yurtdışına gitmek amacıyla olanlar,

gidişlerini önceye almak, kolaylaştırmak, sağlamlaştırmak için aşağıdaki davranışlara yönelmektedirler:

- Resmi yollarda ortaya çıkan davranışlar:

- ☐ Birden fazla şehirde kayıt yaptırmak
- ☐ Değişik meslek bildirmek
- ☐ İş takipçilerinden, aracılardan yardım ummak
- ☐ Bedeni arızalarını saklamak
- ☐ Turist pasaportu ile yurtdışına çıkıp şans denemek

- Gayri resmi yollarda ortaya çıkan davranışlar:

- ☐ Yurtdışına işçi göndermeyi iş edinenlere başvurmak
- ☐ Sahte pasaport ve evraklara umut bağlamak
- ☐ Kaçak işçi çalıştıranların yanında çalışmak

Yukarıda ana hatlarıyla ortaya konan davranışlarda ortak yön yurtdışında çalışma isteğidir. Bu dönemde işçi olarak yurtdışına gitme isteği ve seçenekleri farklı olmakla birlikte bunları açıklamak suretiyle şu şekilde sıralayabiliriz.

- *İ.İ.B.K. Aracılığı ile Anonim İş Bulup Gitme:* Sadece basit ve kolay oluşu değil, en masrafsız ve en garantisi oluşu bakımından da İ.İ.B.K. aracılığı ile yurtdışına çıkış, belirtilmesi gereken başlıca alternatif olmuştur. Bu, bir yıllık kontratlarla olmuş, bu yolla yurtdışına gidebilmek için bir takım işlemlere katlanılmıştır ki, bütün bunlar birçok göçmen - işçi adayını bu işten vazgeçirmiştir. Bekleyenler uzun listeler halinde sıranın kendilerine gelmesini beklemişlerdir.

- *İ.İ.B.K. Aracılığı ile İsmen Çağrılı Gitme:* Dış ülkelerde iş bulup kendi adına ismen çağrılı çıkış imkânı bulabilmiş kimselerin sıkı sağlık muayenelerinden,

yaştan, öğretim durumlarından fazla korkmaları gerekmemiştir. Seyahat masrafı da olmayan bu kimseler için bu işin zor yanı, Avrupa ülkelerinden ismen çağrı yaptırabilecek olanakları, çevreyi bulabilmek olmuştur. Uygulamada, sadece, kendileri daha önce yurtdışına gitmiş, uzunca bir süreden beri dışarıda çalışmakta olan ve işverenlerinin güvenini kazanmış Türk işçileri aracılığı ile bu ismen çağrı işi sağlanabilmiştir. Bu nedenle de, ismen çağrılı gidebilme, ancak pek az insan için çözüm getirebilen bir yol olarak kalmıştır. İsmen çağrılı gidebilme, çok büyük bir çoğunlukla, yurtdışındaki işçilerin yakın aile üyeleri için mümkün olabilmiş, aynı haneden birden daha çok insanın yurtdışında çalışmaya gitmiş olmasının nedeni de bu yakın akrabalık ilişkisine dayalı olma durumunun sonucu olmuştur. Yurtdışına giden işçilerden çağrılı giden kişiler ya babası tarafından ismen çağrılan kız ya da erkek çocuk, ya da ağabeyi veya kardeşi tarafından ismen çağrılı giden kimselerden oluşmuştur.

- *Turist Olarak Gitme:* İş bulabilmek için doğrudan doğruya Avrupa ülkelerine gitmek; yani, «turist» olarak gitmek, bir tek avantaj sağlamış, işçiler bu yolla İİBK listelerinde beklemek zorunda kalmaksızın, yurtdışına gidecek hazırlıklarını yapar yapmaz gidebilmişlerdir. Ama böyle macera şeklinde bir yolculuğun birçok yönden ağır bir maliyeti olmuş, «Turist işçiler», yurtdışında bir iş bulabilme garantisi olmadığı halde, yola çıkmışlardır. Ayrıca gittikleri ülkeler zorunlu olarak ancak vize alabildikleri ülkeler olmuştur. İİBK'dan gidemeyenler, bu kanaldan gitmek için yaşı geçkin olanlar, yurtdışından akrabası olmadığı için ismen çağrı yaptıramayanlar, yakınlarında Köy Kalkınma Kooperatifleri (KKK) olmayanlar veya bu kooperatiflere girecek parayı bulamayanlar, dış ülkelerde yasal - olmayan yollardan «turist» olarak gidip iş aramayı düşünen ilk işçiler olmuştur. Resmi

kanallardan işçi olarak gönderilebilme olanaklarına karşı güvensizlik ve umut kırıklığı duyulması turist işçi olarak gitme yolunu güçlendirmiştir. Bir başka tahrik unsuru da, dış ülkelere gidenlerin iyi para kazanmaları, yaptıkları tasarruflarla memleketlerinde ev, arsa, tarla, traktör almaları ve geride kalanlara bol para yollayabilmeleri olmuştur. Bu uyarıların etkisi, zaman faktörü ile bağlantılı olarak beklenenden daha da geniş boyutlara ulaşmıştır. Büyük sayılarda turist işçi göçleri de kısa bir zamanda ortaya çeşitli dolandırıcılık usullerinin çıkmasına yol açmış; bir kısım dolandırıcılıklar kişisel sahtekârlıklarla, bir kısmı da büyükçe örgütlerle yürütölmeye başlamıştır. Almanya'ya gitmek için İtalya ve Avusturya'ya gitmeye; ya da İsviçre'ye gitmek için İtalya'ya, İsviçre'den de Almanya'ya gitmeye kadar varan; veyahut da Doğu Avrupa ölkelerinde dolaşıp Almanya sınırına buralardan girmeye çalışan sahte turistik otobüs gezileri tertiplenmeye başlamış; bütün bunlarla işçilerin umutları ve paraları istismar edilmiştir. Avrupa'nın çeşitli kentlerinde iş komisyoncuları türemiş; bu kimseler yerlerini yurtlarını bırakıp Avrupa'ya gelen turist işçilere çalışabilecekleri işler bulmayı vaat ederek paralarını almış; bu yolla astronomik haraçlar almışlardır (Abadan vd., 1976).

- *Ailelerin Birleştirilmeleri ve Evlenme ile Gitme:* İşçi kaydının sonu yaklaştıkça, uzun bekleme listelerinden dolayı aile birleşmeleri ve evlilik gibi başka modeller de gelişmiştir. Kırsal bölgelerdeki muhafazakâr Türk erkekleri kadın göçüne ve eşlerin birlikte göçüne geçmişe oranla daha fazla rıza göstermeye başlamışlardır. Önce göçmenlerin yerleşmesiyle birlikte özellikle sosyal içerikli aile birleşmeleri gerçekleşmiştir. Bu aile birleşmeleri esnasında Almanya'da kadın işgücü ağırlığı fark edilmiş ve bunu ekonomik nedenlerden kaynaklanan aile birleşmeleri takip etmiştir. Buna karşın bu modelin sayısal etkisi çok fazla abartılmamalıdır.

İkamet ve çalışma izni gibi yasal statülere sahip Türk uyruklu veya gidilen ülke uyruklu kadınlarla evlenmek suretiyle göç etmek özellikle 1980’li yıllardan sonra gelişen ve oldukça ilgi uyandıran bir modeldir. Özellikle Alman hükümeti, istismar unsurları ihtiva eden bu modele karşı tedbirler almak durumunda kalmış ve yasal statünün tanınmasını belli süre ve şartlara bağlayarak geciktirmiştir. Buna rağmen, Almanya’da işsizlik oranının yüksek olması ve alternatif göç modellerinin zorluğu özellikle vasıfsız işgücüne sahip olanlar için evlilik göçünü tek çıkar yol haline getirmiş ve kamuoyunu da bir hayli meşgul eden “ithal damat” kavramı literatüre girmiştir (Yıldırımoglu, 2005).

Yabancı işçi istihdam eden ülkelerin şart gördükleri bazı işlemleri yerine getirdikten sonra, dış ülkelerde hukukî statü içinde çalışmakta olan işçilerin aile üyelerini yanlarına almaları ve böylece işçi ailelerinin yeniden birleştirilmelerinin sağlanması kolaylıkla mümkün olabilmektedir. Birçok ülkede bu konudaki en zor şart, işçinin ailesini yanına aldıktan sonra ailesine oturulabilir bir ev kiralayabilecek durumda olduğunu ispat edebilmek olmuştur. Bunu ispat edebilecek durumda olan her işçi, eşini ve yaşı 18'den küçük olan diğer aile üyelerini yanına alabilmektedir. Ayrıca belirtilmesi gereken bir başka nokta da, Avrupa ülkelerindeki «aile» kavramının, Türk işçilerinin yaşam anlayışlarının gerektirdiğinden farklı olması; bu nedenle de, eşlerini ve çocukları yanına getirdikten sonra bile, bazı Türk işçilerinin bakmakla mükellef oldukları bazı yakınlarından ayrı kalmaları önlenememiştir. Yaşları 15-18 arasında olan bu aile üyeleri de Avrupa ülkelerinde çoğu kez iş bulabilmişlerdir. Avrupa ülkelerine geldikleri zaman hemen iş arayamamışlar, fakat ikamet izni aldıktan sonra taktik bakımdan elverişli duruma geçmiş ve bundan sonra

iş arayabilmiş, bulabilmişlerdir. Eşler ise, zamanı geldiğinde çalışma izni almakta hiçbir güçlükle karşılaşmamışlardır.

İşçi çocukları bazen de «öğrenci» olmak için gelmişlerdir. Avrupa ülkelerinde çalışmakta olan birçok Türk işçisi samimi olarak çocuğunu Avrupa'da yanında okutmak için getirmiştir. Fakat dil güçlükleri yüzünden bu işi başaramayan işçi çocukları, sonunda, çoğu kez birtakım basit işlerle yetinmek şartıyla, iş aramaya başlamışlardır. Bazıları ise «öğrenci» olarak yurtdışına gitmek istiyormuş gibi görünmekle beraber, bunların asıl niyetleri, dış ülkelerde kârlı işler bulup çalışmak olmuştur.

●*Köy Kalkınma Kooperatifleri Kotalarından Gitme:* Köy Kalkınma Kooperatiflerine (KKK) girmek, yurtdışına gitmek isteyenlerin bu şansını artırmıştır. Bu kooperatiflere girenler içinde çoğunun tek giriş nedeni bu olmuştur. KKK ne üye olan işçilerden üyelik için belirli bir para alıyor ve bu parayı verip kooperatife üye olanları Avrupa ülkelerindeki işlerde çalışmak üzere derhal gönderebiliyordu. Devlet tarafından kooperatifçiliği destekleyip köyleri kalkındırma adına 1966 yılında kırsal kesimde kurulan bu kooperatiflere üye olanlara veya bu kooperatiflere yurtdışına işçi göndermede prensip olarak öncelik verilmişti. Fakat zamanla, İ.İ.B.K.'dan uzun beklemelemlerden sonra gidebilme durumunun yarattığı şikâyetlere benzer şikâyetler K.K.K. lar yolu için de işitilmeye başlamıştır. Kooperatifler aracılığı ile yurtdışına gitme işinde tıkanıklıklar başladıkça, yurtdışına çıkmadan önce üyelere alınan katılma payları da yükselmeye başlamıştır. Bu parayı vermeden, üyenin yurtdışına işçi olarak gönderilmeyi, bir aday olarak bile düşünmesi mümkün olmamıştır (Abadan vd., 1976).

●*Pasaport Ticareti ile Gitme:* Yurtdışından dönen işçilerin pasaportlarına yüksek fiyatlar verilmiş. Bu değerli belge konusunda ciddi bir ticaret başlamıştır. Bazı hallerde, bu pasaportlar için verilen paraların dışarıda iş bulup çalışmak sayesinde kısa sürede telafi edilebildiği düşüncesi hâkim olmuştur.

2.1.2.(1973 – 1979) Dönemi: Aile Birleşmeleri ve Kaçak Göç

Dünyadaki 1973 petrol bunalımı ve sonrasındaki ekonomik durgunluğun ardından Avrupa ülkeleri sistemli göç alımını durdurmak zorunda kalmıştır. Fabrikaların durması, toplu olarak işten çıkarımların artması sonucunda işsiz sayısındaki hızlı artış ve yabancı işçilere yönelik artan tepki üzerine, Federal Almanya 23 Kasım 1973 tarihinde aldığı kararla, Avrupa Topluluğu'na üye olmayan ülkelerden gelen işçilerin ülkeye alınmasını durdurmuştur. Federal hükümetin aldığı bu karar Alman işveren ve işçileri memnun ederken, karar sonrasında Türkiye'de faaliyet gösteren Alman İrtibat Bürosu çalışmalarını askıya almıştır. Türkiye açısından bu dönem için mutlaka belirtilmesi gereken bir husus, 1973 yılına kadar nitelikli iş gücünün %17'sini yurtdışına gönderilmiş olduğudur. Tahminlere göre 1964–1973 yılları arasında yurtdışına giden nitelikli işgücü arasında yaklaşık 9 bin kadar da ilkokul öğretmeni de bulunmaktaydı ve bunlar endüstri işçisi konumunda çalışmışlardır. Bu işçilerin yurtdışına gidebilmeleri için asıl mesleklerini gizledikleri anlaşılmaktadır. Sadece 1973 yılında Türkiye'den Federal Almanya'ya 103.753 işçi gelmesine karşılık, 1975'de sadece 640 işçiye çalışma izni verilmiştir. Ancak aile birleşmeleriyle birlikte Almanya'daki Türk varlığı 1975 yılında 1 milyon sınırını aşmıştır. İkili işgücü anlaşmalarının çoğu, Avrupa'da işçi alımının durdurulduğu 1973-1974'ten sonra en azından fiili olarak değiştirilmiştir.

Geçici yabancı işçiler, yerleşik göçmenlere dönüşmekteydiler ve Avrupa hükümetleri, uluslararası örgütlerin ve kendi işçi sendikalarının baskısı altında, yabancı işçilerin çoğunu ulusal sosyal refah mevzuatının tam koruması altına alarak onların yerleşmesini tanımayı kabul etti. Böylece 1970’li yılların ortalarında yabancı işçilerin çoğu işsizlik yardımı ve çocuk ödenekleri de dâhil olmak üzere, bulundukları ülkenin sosyal güvenlik programlarından tam olarak yararlanmaya başladılar. 1973–1974 yıllarında işçi alımının durdurulması kararıyla geri dönmesi planlanan yabancı işçilerin sayısı beklenenin altında kalırken diğer yandan da; Federal Almanya Cumhuriyeti’nde, yabancı işçi alımının sürmesini ancak bir ya da iki yıllık çalışmadan sonra sıkı bir biçimde izlenen işçi rotasyonun uygulamasını savunan işveren birlikleri ve bazı yerel yöneticiler ile uzun süredir Almanya’da bulunan göçmenleri entegre etmek isteyen sendikalar ve göçmenlere yardım örgütleri arasında bir iç tartışma başlatmıştır. Aynı yıllarda Federal Almanya ve işçi alan diğer Batı Avrupa ülkeleri, yeni gelen işçilerin istihdam edilmesini sınırlama getiren, fakat yerleşmiş bulunan işçilerin çoğuna da isterlerse, ülkede kalmalarına izin veren politikaları kabul etmişlerdir.

Aile birleşimi, genel olarak, anayasanın 20. maddesinin 1. fıkrasında belirtilmiş olan sosyal devlet ilkesi ve 6. maddesinde belirlenmiş olan evlilik kurumunun ve ailenin korunması kapsamına girmektedir. Bu konuda Avrupa ülkelerinde daha somut yasal düzenlemeler mevcut değildi. Örneğin Almanya’da; “yabancı işçilerin aile mensuplarının Federal Almanya’ya daha da artan sayıda düzensiz bir biçimde taşınmalarının zararlı etkilerini engellemeyi” hedefleyen Haziran 1965 tarihli *Yabancılar Politikasına İlişkin İlkeler* temel alınmıyordu. Eyalet İçişleri Bakanları Konferansı’nca yukarıdaki hedefin yanı sıra ilkelerde olası bir aile

birleşiminin hangi kişiler için geçerli olup olmadığına ve birleşim uygulamasının ön koşullarına dair tanımlamalar getirilmişti. Buna göre aile birleşiminden yalnızca yabancı işçinin eşi, yirmi bir ve daha küçük yaşta olan çocukları yararlanabiliyordu. Aile birleşiminin gerçekleşmesi ayrıca ailenin ikamet için “uygun” bir konutun varlığının ispatına bağlıydı. Bu koşulun ilkesel olarak makul olmasıyla birlikte, eleştirel yaklaşıldığında belirtilmelidir ki, yabancılar için bu koşulun yerine getirilmesi gerçekte çok zordu. Zira özel kiralık ev piyasasında birçok ayrımcılıklara maruz kalmaları yanında, özellikle 1960’lı yıllarda ailelere uygun konut bulmak da oldukça büyük bir sorundu. Zaten daha önce de, yabancı işçilerin Alman iş piyasasına alınma sürecinde, bu konuya ilişkin (ya da evliliklerin devamını sağlayabilecek koşulları hazırlamak gibi konularda) herhangi bir önlem alınmamıştı. Çünkü böyle bir önlemin alınması, o yıllarda devletin yabancıların istihdam edilmesine ilişkin resmi görüşünü oluşturan rotasyon modeli ile çelişirdi.

Özetle, aile birleşiminin, kamu hizmetleri sektörünü bundan doğabilecek maddi yüklerden korumak ve yabancıların iş potansiyelinden azami düzeyde yararlanabilmek suretiyle, bürokratik düzenlemeler ve resmi mercilerin geniş takdir yetkilerine bırakılmış hukuki hükümler yoluyla zorlaştırıldığı belirtilebilir (Okuyuz, 1999: 39). 1976 yılı sonlarından itibaren ise göç sürecinde yeni gelişmeler gözlenmiş olup, Batı Avrupa ülkelerine gelen Türk sayısında artış, geri dönenlerin sayısında ise düşüş yaşanmıştır. 1977 yılında gelen ve ayrılanların sayısı neredeyse eşitlenirken, bu yıldan sonra süreç tekrar tersine dönerek, 1980’e ulaşıldığında adeta 1973’ün tekrarı ile karşılaşmış, gelenler ayrılanların üç katına ulaşmıştır (Turan, 1997: 17).

2.1.3. (1980 – 1993) Dönemi: Siyasi Nedenlere Dayalı Göçler

1970’lerde Türkiye’deki karışık siyasi ortam sonucu ortaya çıkan anarşi ve 1980’lerdeki askeri rejimden dolayı başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine birçok insanın gitmesinin itici faktörleri arasında yer almıştır. Örneğin Almanya’da Türk vatandaşlarına 5 Ekim 1980 tarihinde, sahte iltica taleplerini önlemek için tedbire başvurdıklarını, üç yıl sonra bu kararın gözden geçirilmesinin öngörüldüğünü ancak bu durumun, tedbirin daha önce gözden geçirilemeyeceği anlamına gelmediğini belirterek, vize zorunluluğu koymuştur (Gür, 1993: 40). 1976 yılında sadece Almanya’ya iltica talebinde bulunan 809 kişi varken Türkiye’deki siyasi karışıklığa bağlı olarak bu sayı 1977 yılında 1168, 1978 yılında 7419, 1979 yılında 13246 kişi, konulan vize uygulamasına rağmen özellikle 1980 yılında, 57.300’e ulaşmıştır. Bu durumun özellikle tüm Batı Avrupa ülkeleri için geçerli olduğu söylenebilir.

2.1.4. 1993 Sonrası Göçler: Evlilik Göçleri

1993’den günümüze kadar olan göç evresinde artık aile birleşmeleri de hemen hemen bitmiş, göç sadece evlilik (ya yurtdışında yaşayan bir Türk kıızıyla veya gidilen ülke vatandaşı olan bir kadınla) yoluyla ya da illegal yollarla küçük çaplı olarak devam etmektedir. Fakat Batı Avrupa’daki Türk nüfusunun artışı, oradakilerin nispeten yüksek nüfus artış hızı sayesinde hala devam etmektedir. Bu dönemde Türkiye’den Batı Avrupa’ya kalıcı olarak gitmek, orada kalmak gerek o ülke insanların gerekse hükümetlerinin tutumları neticesinde oldukça zorlaşmıştır. Bu Almanya örneği ile daha iyi anlaşılabilir: Bu dönemde Federal Almanya Cumhuriyeti ile Demokratik Alman Cumhuriyeti’nin birleşmesi sonucu Almanya’da sosyal ve ekonomik dengeler değişmiştir. Doğu Almanya’da yaşayan insanların

gelişmiş batı pazarına girmesi, bu pazarda etkin olan göçmenleri özellikle Türkleri büyük ölçüde olumsuz olarak etkilemiştir. Bu dönemde Türklerin yaşamaya başladığı ekonomik sıkıntıların yanı sıra ırkçı davranışlarda da artış gözlenmiştir. 1993 de Solingen’ de bir Türk hanesinin kundaklanması bu tutumun acı ve somut örneklerinden birini oluşturur. Almanya’da 1 Ocak 1991’de yürürlüğe giren yeni yabancılar yasası, genç kuşağın Alman vatandaşlığına geçişini kolaylaştırırken, uzayan işsizlik durumunda oturma hakkını kısıtlayan hükümler taşımaktadır. Yasa ayrıca, ailelerin birleşmesini de kısıtlayıcı koşullara bağlamış durumdadır. İkinci ve üçüncü kuşak yabancıların eşlerini getirebilmeleri, 8 yıldan beri aralıksız Almanya’da yaşamış ve yetişkin olmaları şartına bağlanmıştır. Yeni gelen eşe ise ancak 5 yıl geçtikten sonra bağımsız bir oturma izni ya da çalışma hakkı verilmektedir. Yasadaki kısıtlamalara rağmen Alman vatandaşlığına geçişin kolaylaştırılması, Federal Almanya’nın entegrasyon yolunda olumlu düşüncelerinin olduğu işaretini vermektedir. Fakat bu katkının entegrasyon sürecine tam anlamıyla iyi niyetle yapılmaya çalışılması önemli bir husustur. Yeni kanunun, Almanya’daki Türk göç tarihinin önemli bir noktasını oluşturmasının nedeni ise, getirilen yeni düzenlemelerin her ne kadar Türklerin beklentilerinden uzak olsa bile; özellikle ikinci nesil Türklerin, Alman vatandaşlığına geçişlerinde kolaylıklar tanınması ve bu sayede özellikle politik ve sosyal alanda söz sahibi olmak için Türk toplumuna yeni ufuklar açmış olmasıdır (Şen vd., 2008: 19-20).

Yine bu dönemde evlilik göçlerine ek olarak, yönü Batı Avrupa ülkeleri olmasa da soğuk savaş döneminde demir perde ülkeleri olarak nitelendirilen ülkeler başta olmak üzere çeşitli ülkelere geneli resmi olmak üzere ülkemizden işçi göçü gerçekleşmiştir. Şekil 1 ve Şekil 2 de bu durum ayrıntılarıyla gösterilmiştir.

Yıllar ve Ölkeler İtibarıyla Yurtdışına Gönderilen İşçilerin Sayıları

İşçi Sayısı

Ölkeler

2004 2003 2002 2001

Ölkeler	2001	2002	2003	2004
Almanya	~5000	~5000	~5000	~5000
Avustralya	~5000	~5000	~5000	~5000
Avusturya	~5000	~5000	~5000	~5000
Danimarka	~5000	~5000	~5000	~5000
Fransa	~5000	~5000	~5000	~5000
Hollanda	~5000	~5000	~5000	~5000
İngiltere	~5000	~5000	~5000	~5000
S. Amerika	~5000	~5000	~5000	~5000
Ulyça	~5000	~5000	~5000	~5000
Rusya F.	~5000	~5000	~5000	~5000
Diğerleri	~10000	~15000	~20000	~30000

Şekil 2: 2004 yılında yurtdışına gönderilen işçilerin ülkeler itibariyle dağılımı

[illegible]

56

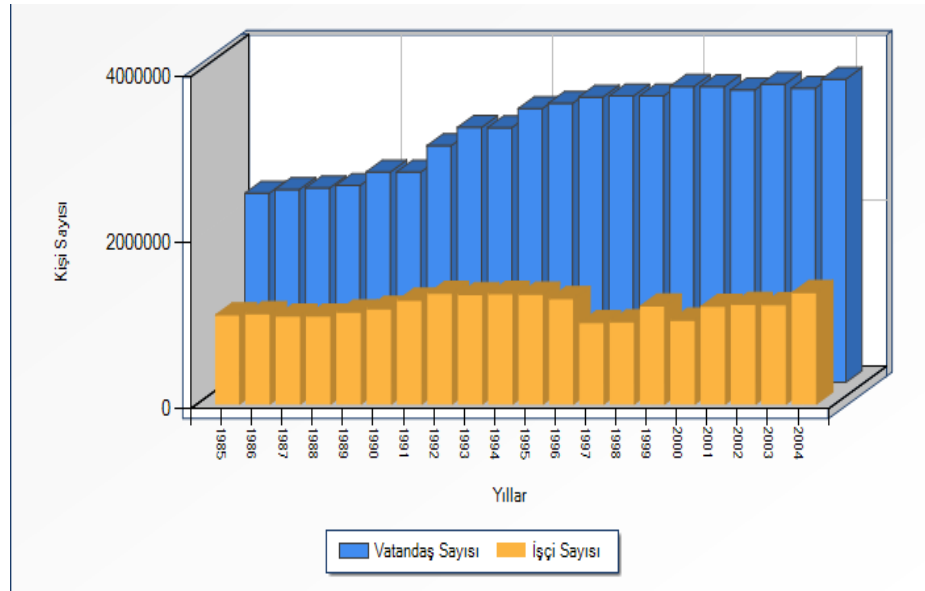
2.2.TÜRKİYEDEN YURTDIŞINA OLAN İŞÇİ GÖÇÜ AKIŞLARININ DOĞRULTUSU

Türkiye'den yurt dışına işgücü göçü İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan işgücü açığının bu ülkelerin kendi öz kaynaklarından karşılanamaması, buna karşın bu ülkeleri güneyden çevreleyen ve gelişmekte olan Akdeniz Havzası ülkelerinin kendi ekonomileri tarafından istihdam edilemeyen fazla işgücü arzıyla karşı karşıya kalması sonucunda ortaya çıkan büyük göç hareketlerinin bir parçasını oluşturmaktadır (DPT, 2001). Bu durum koloni ilişkileri olanları eski kolonilerden, olmayanları ise daha az gelişmiş ülkelere faal nüfus fazlalarını istemeye yöneltmiştir. 1960 yılına kadar Türkiye bu sürecin içinde yer almazken, 1960'lı yıllarla birlikte önce Almanya, ardından da diğer ülkelerin talepleri ile yurt dışına işçi göndermeye başlamıştır (Abadan-Unat, 2002).

Önceleri Türk işçileri yurtdışına çıkmakta pek istekli davranmamışlardır. Fakat 1960 yılına yakın günlerde, Türk işçilerinin, geçici iş bırakmalarla Türkiye'ye ziyarete gelebilmelerine izin verildikten sonra, bu durum değişmiştir. Gelenler, Avrupa'daki çalışma koşullarının olumlu yanlarını yaymışlar, yeni edindikleri mal ve paraların etkisiyle, yakınlarını ve çevrelerindeki kimseleri etkilemişlerdir. Söyledikleri ve yaptıkları genel olarak halkın dikkatinin uyanmasına yol açmış, dış ülkelerde çalışma olanağı arayan işçilerin sayısında hızlı bir yükselmeye neden olmuştur. İlk yıllarda işsizlik baskısı altında (1960'da %3.1 olan işsizlik oranı 1965'de %3.6, 1970'de %5.8, ve 1980'de %8.1 olmuştur) yurtdışına işçi göndermek, işçi arzında bir azalma meydana getirecek ve bu yoldan istihdam sorununun çözümüne katkıda bulunulacaktır diye düşünülmüştür. Fakat ne var ki 1973 yılındaki enerji krizinden sonra, Batı'ya işçi göçü keskin bir şekilde azalmış ve bozulan dış

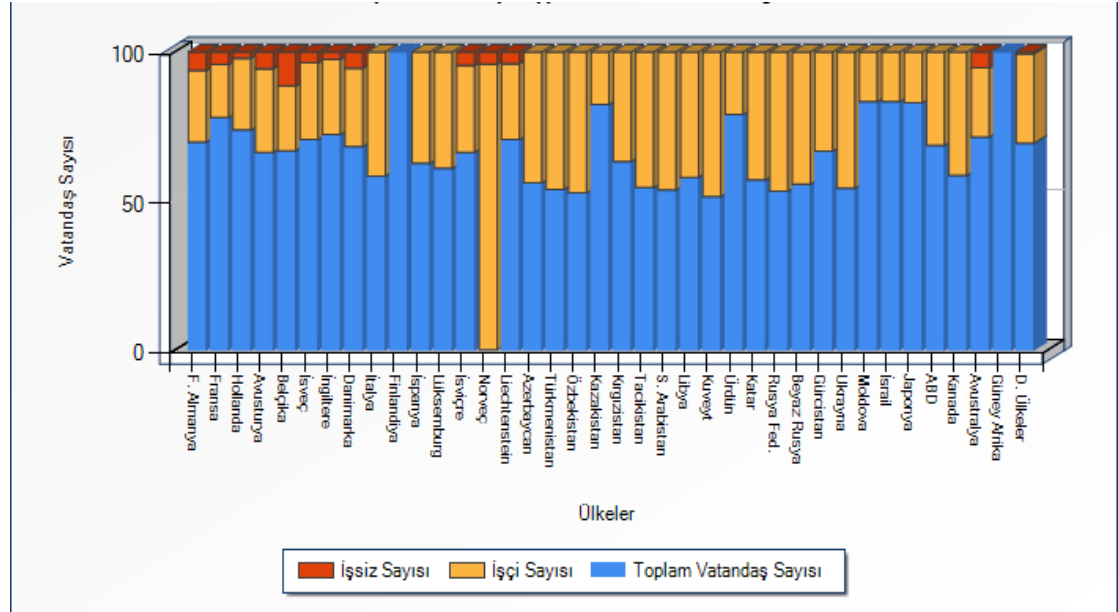
ekonomik ilişkilerden dolayı işçi dövizleri büyük bir önem kazanmaya başlamıştır. Her ne kadar daha sonraki yıllarda petrol üreten Arap ülkelerine kısmi de olsa bir işçi göçü ortaya çıkmışsa da, bu işçi göçü, Batı Avrupa işçi piyasalarına oranla çok sınırlı kalmıştır. 1972 yılı sonuna kadar Türkiye’den yurtdışına giden işçi miktarı 655.000n kişi olmuş, 1973’de ise bunun 775.000 kişi olduğu tespit edilmiştir. 1972’ye göre yurtdışına giden işçiler toplam işgücü fazlasını % 40.8 oranında hafifletmiştir. Aynı yıla göre işçi dövizi gelirleri-ihracat gelirleri oranı %99’a çıkmıştır. İşgücü göndermelerinin, yurtiçi işgücü fazlasına rağmen, giden işgücü içinde nitelikli işgücünün artması nedeniyle üretimde darboğazlar yaratması ve özellikle teknik insan gücü açıkları meydana getirmesi söz konusudur. 1971’de giden işçiler içinde nitelikli işçi oranının %35 dolayında olduğu tespit edilmiştir. Aşağıdaki Şekil 3 ve Şekil 4’te yıllar itibariyle Türkiye’nin çalışmak için yurtdışına gönderdiği işçi sayısı gösterilmektedir.

Şekil 3: 1994-2004 arasında yurtdışındaki Türk vatandaşı ve işçi sayıları

Kaynak: ÇSGB, 2005.

Şekil 4: Yurtdışındaki Türk vatandaş ve işçilerinin ülkelere göre dağılımı

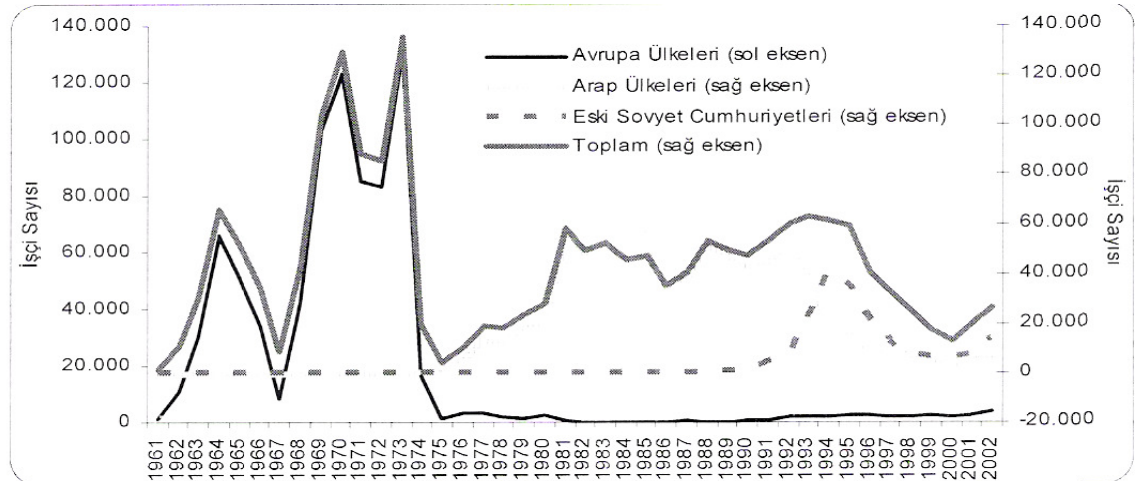
Kaynak: ÇSGB, 2005.

1961 yılında yurtdışına giden işçi miktarı 1476 iken, bu sayı ilerleyen yıllarda büyümüş ve 1969-1970 yılında 100.000 i aşmıştır. 135.000 lik rakamla 1973 yılında en üst düzeye ulaşmıştır. 1961'den 1981'e kadar ise 955.000 kişi çalışmak için yurtdışına gitmiştir (Talas, 1997: 194). Türkiye yurtdışına giden işçilerden istihdam baskılarından uzaklaşmak, büyük miktarda döviz girdilerine ulaşmak ve maliyetine katlanmaksızın işçilerin niteliğini yükseltme olanağına sahip olmuştur.

Türkiye'de 1963 yılında fiili olarak planlı döneme geçişle birlikte, kalkınma planlarında ülke dışı istihdam için ilke ve politikalar yer verilmiştir. Ancak yedi kalkınma planından yalnızca I., II., V. ve VI. planlarda bu konu ele alınmış, ancak bazısında çok az değinilirken bazısında da yeterli ve gerekli olan politika ve tedbirlere yer verilmemiştir. Elli yıllık bir zaman içinde yaklaşık otuz ülkeye göç yaşanmaktadır. 2004 yılının Nisan ayı itibariyle mevcut veriler ışığında, Çizelge 2.1'de görüleceği üzere, yurtdışında 3,5 milyon Türk vatandaşı yaşamaktadır. Bunların 2 milyonu Almanya'da olmak üzere, toplam 3 milyonu Batı Avrupa

ülkelerinde yaşamaktadır. Başlangıçta çalışmak amacıyla yurtdışına giden ve belirli bir tasarrufta bulunduktan sonra Türkiye'ye dönmeyi planlamış olan Türk işçileri bugün koşulların değişmesi, aile düzeninin kurulması, ikinci ve üçüncü kuşağın yetişmesi ile birlikte bulundukları ülkelerde kendilerine bir yer edinme çabası içine girmişlerdir. Yurtdışında çalışan işçiler, böylece, konuk işçi konumundan çıkmış, yerleşik bir Türk varlığı, ulus aşırı bir toplumsal alan haline gelmişlerdir. 2002 yılı itibarıyla sayıları 1,2 milyona ulaşmıştır (İİBK, 2003). Resmî yollarla yurtdışına çıkan işçi sayısını ise Şekil 5'in incelenmesinden de görüleceği üzere, 1970'li yılların ikinci yarısına kadar Batı Avrupa ülkelerine giden işçiler belirlerken, bu yıldan sonra Ortadoğu ülkeleri ile özellikle 1990'lı yıllardan itibaren eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne çalışmak üzere giden işçilerin belirlediği görülmektedir. Böylece, Türkiye'den yurtdışına göç sürecini Avrupa ülkelerine, Arap ülkelerine ve eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne olmak üzere üç ana doğrultuda incelemek mümkündür.

Şekil 5: Yurtdışına gönderilen işçi sayısı (1961-2002)

Kaynak: Aydaş ve diğerleri, 2004 ve İİBK

2.2.1.Batı Avrupa'ya İşçi Göçü

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için işgücüne olan talebin yüksek oluşu, 1955 yılından itibaren Batı Avrupa'ya özellikle Almanya'ya birçok ülkeden işgücü göçlerinin gerçekleşmesine imkân tanımıştır. Bu dönemde hızlı bir büyüme temposu yakalayan Almanya'nın giderek artan işçi açığını kapatmak için bu ülkeye Yugoslav ve Kuzey Afrikalıların yanı sıra İtalyan ve Portekizli işçilerle birlikte Türkiye'den de göçmen işçi girişi olmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'nin gittikçe artan bir şekilde dünya ekonomisinin ve politikasının bir parçası olmasıyla 1950'lerde ve 1960'larda çok sayıda Türk vatandaşı Avrupa'daki değişik iktisadi olanakları denemek amacıyla büyük çaplı göç hareketlerine katılmıştır (Şen ve Koray, 1993: 16). Türk işçilerinin yurtdışına göçünün gelişimine kapsamlı olarak değinmeden önce Türkiye'den yurtdışına göç kavramının üzerinde durmak ve bu kavramı daha iyi anlamak, bu oluşumun sebeplerini daha net olarak görülebilir hale getirecektir.

Roma Antlaşması ile 1956 yılında Avrupa Ortak Pazar ülkeleri hukuksal varlığına kavuşmuş ve aynı zamanda bu ülkeler gerçek bir göç bölgesi haline gelmiştir. Türkiye'den Avrupa'ya göçler özellikle o dönemdeki adıyla Federal Almanya üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu ülkeye göç akımı, 30 Ekim 1961 tarihinde iki ülke arasında imzalanan İşgücü Alımı Anlaşması ile başlamış, 1963'de Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasıyla ivme kazanmıştır (Şen ve Koray, 1993: 16). Ancak, bu ülkeler 1973 yılından sonra petrol ambargosunun getirdiği kriz nedeniyle Türkiye'den işçi alımını durdurmuşlardır. Fakat 1974 yılında Federal Almanya'da yürürlüğe giren "Aile Birleştirme Yasası" Türk işçilerinin ailelerini de kendi bulundukları ülkelere götürme imkânı sağlamış ve bu olay Türk

göçmenlerin durumu açısından büyük bir dönüm noktası olmuştur. O günden bu yana aile birleştirme süreci Avrupa ülkelerine yasal göçün başlıca kanalı durumuna geçmiştir. AB üyesi olmayan ülke vatandaşı işçiler için uygulamaya geçen bu yasa, işçilere ancak eş ve reşit olmayan bir çocuklarını yanlarına getirebilmelerine izin vermektedir. Çocuk için öngörülen reşit yaş sınırları ülkelere göre değişik şekilde uygulanmaktadır. Bu yaş sınırı Fransa'da 21, İsviçre, Hollanda, Belçika ve İngiltere'de 18, Almanya'da ise 16'dır. Ayrıca bu ülkelerde, aile birleştirmesinde o ülkede bulunan aile bireyi için belirli süre ikamet, yeterli gelir ve konut şartları aranmaktadır. Bu şartlar zaman zaman daha da ağırlaştırılmıştır. Avrupa ülkelerinin uyguladığı bu ve buna benzer zorlaştırıcı, kısıtlayıcı ve sert tedbirler nedeniyle işçi yakınları ve diğer insanlar bu ülkelere gidebilmek için yasal yolların yanında yasal olmayan yollara başvurmaya başlamışlardır. Bunun sonucunda Türkiye'den Avrupa ülkelerine yasa dışı göç başlamıştır. Bu konuda belirtilmesi gereken diğer bir husus ise 1975 yılından sonra bu ülkelerde Türk nüfusunun artması aile birleşimi çerçevesinde doğumlar yolu ile de artmaya devam etmektedir. Batı Avrupa ülkelerinde artan yabancı nüfus sonucunda doğal olarak çifte vatandaşlık müracaatları basitleştirilirken, sayısal olarak önemli artışlar olmuştur. Her yıl artan oranlarda binlerce Türk Batı Avrupa ülkelerinin vatandaşlığını almıştır. Çifte vatandaşlık dolayısıyla yerel ve genel seçimlerde seçme seçilme hakkı ve özellikle Schengen ülkeleri bünyesinde serbest dolaşım hakkı tanınmıştır. 1992 yılından sonra hareketlenen başvurular ve çifte vatandaşlık istekleri, aynı zamanda göçmen Türk halkının bir değişim sürecine adım attığını göstergeleridir. Özellikle, tanınan başvuru kolaylıkları, bireyin gerek özgün çevresi gerek göç ülkesiyle uyum olasılığı, Türk diplomasinin bu konudaki teşvikleri, vb. çalışmaya gidilen ülke vatandaşlığını cazip

kılan başlıca etkenler arasındadır. 1980'li ve 90'lı yıllarda Türkiye'den gelen iltica taleplerinin söz konusu ülkelerde artmaya başladığı gözlenmiştir. 1988-1997 yıllarında binlerce Türk'ün iltica talebi bu ülkeler tarafından dikkate alınmıştır. Ancak, bu grubun çok küçük bir kesiti bu ülke hükümetleri tarafından mülteci olarak tanınmıştır. Sonuçta, bir yandan bu ülkelere akın azalırken, beri yandan, siyasi gerekçeleri reddedilen göçmen adayları İskandinav Ülkeleri, A.B.D. ve Kanada'ya yönelmektedirler. Batı Avrupa'da barınan kaçak göçmen sayısını belirlemek güçtür ancak Türkiye'den gelenlerin sayısının artması beklenmektedir.

Son yıllarda Türk nüfusunun Batı Avrupa ülkelerinde göç ile artmasına asıl neden olan yegâne yol evlilik yoludur. Bilindiği üzere aile birleşimleri göçmen gruplarda özellikle ekonomik çıkarlar doğrultusunda şekillenmektedir. Ancak, ileri tarihlerde, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği söz konusu olduğunda, uluslararası dolaşım ve ticari ilişkilerin kamçılanacağı varsayılmaktadır. Bu alanda görgül kanıtlar olmamasına rağmen, tam üyelikten sonra Avrupa'da halen yaşayan Türk göçmenlerin konumları, serbest dolaşım hakları, vs. şüphesiz değişeceklerdir.

Çizelge 2: Yurtdışına gönderilen işçilerin ülkelere göre dağılımı (1961-1980)

Ülkeler	1961-73	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Almanya	648.029	1.228	640	2.101	2.413	1.333	933	764
Hollanda	23.359	1.503	32	98	83	48	40	32
Fransa	45.366	10.577	25	6	15	13	11	21
Avus.	34.461	2.501	226	672	583	54	23	944
Belçika	15.309	555	59	72	45	41	27	35
İsviçre	6.360	770	229	281	246	326	406	536

Kaynak: Ç.S.G.B.,1981

Türkiye'nin 1960'lı yılların başından itibaren yurtdışına işgücü gönderme istemi birkaç nedene dayanmaktaydı. Türkiye bu yıllarda ithalatta ikameci bir sanayileşme politikası izlemekteydi ve ekonomik gelişmenin önündeki en önemli engellerden biri olarak ödemeler dengesindeki açık görülmekteydi. Bu bağlamda o

dönemde ihracat ve turizm gelirleri düşük olan Türkiye için işçi dövizleri önemli bir potansiyel kaynak oluşturuyordu. Ayrıca tarımdan sanayileşmeye geçişin getirdiği işsizlik sorununun bir ölçüde yurtdışına işgücü göndererek hafifletilmesi planlanıyordu. Bunun yanında yurtdışına gönderilen işçilerin yurda dönüşlerinde çeşitli beceri ve niteliklere sahip olacakları ve bu kişilerin yerli sanayiye faydasının olacağı da düşünülmekteydi. Batı Avrupa ülkelerinin işgücü ihtiyacı da Türkiye'nin bu gereksinimleriyle örtüşmekteydi (Şen ve Koray, 1993: 12-13). Avrupa ülkelerine yönelen Türk işgücü akımı 1970'lerden itibaren şekil değiştirerek kalıcı hale dönüşmüş, 1980'li yılların sonlarından itibaren geçici işgücü toplumundan kalıcı ve yerleşik bir toplum biçimine dönüşmeye başlamıştır. İlk başlarda işçilerimiz de geçici bir süre yurtdışında kalıp tasarrufa ağırlık vererek yurda döndüklerinde geleceklerini garanti altına alma çabaları hâkim olmuştur. Bu dönemde konuta ve geçime yönelik maliyetler mümkün olduğunca düşük tutularak Türkiye'de yaşayan aileyi destekleme eğilimi ön plana çıkmıştır. Ancak ailelerin Almanya'ya gelmesiyle tüketim eğilimleri de değişime uğramış, tasarruf eğilimi giderek zayıflamıştır. Avrupa'ya işçi göçünün 1974 yılından sonra düşük düzeylere inmesiyle birlikte Türkiye'den Ortadoğu ülkelerine doğru bir akım başlamıştır (Çizelge 4). Fakat bu akım Avrupa'ya olan göç yoğunluğunda ve niteliğinde olmamıştır. Türkiye'den Avrupa'ya olan göçler, 1980'li yıllardan itibaren ülkeye kesin dönüşlerin başlamasıyla birlikte farklı bir niteliğe bürünmüştür. Daha sonraları ise daha çok politik, kısa dönemli ve süreklilik göstermeyen göç akımları olmuştur. 1950'lerden itibaren Batı Avrupa ülkelerine gereksinim oranında insan gücü alımı özellikle bu ülkeleri çevreleyen Güney Avrupa ülkelerinden ve İngiltere, Fransa, Hollanda ve Belçika'nın eski sömürgeleri olan Uzak Asya ve Afrika ülkelerinden yapılmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan ve büyük zararlar gören Almanya, yeniden kendini onarabilmek ve hem de üstün rekabet gücüne sahip olup dünya pazarlarına açılabilmek için 1954 yılında başlayarak, sırasıyla Yunanistan, İspanya, Portekiz, Türkiye, Yugoslavya ve Tunus gibi ülkelerden hareketli, genç, ucuz ve sağlam insan gücü transferi yapmıştır. Bu göçün temel nedeni, hızla endüstrileşen bölgelerde ortaya çıkan işgücü ihtiyacı ile ekonomik güçlükler içinde bulunan bölgelerde sosyal ve ekonomik yaşam koşullarının iyileştirilmesi ihtiyacından kaynaklanmıştır.

Çizelge 3: Batı Avrupa'da bulunan vatandaşlarımızla ilgili sayısal bilgiler (31.12.2006 tarihi itibarıyla)

ÜLKE ADI	Vatandaş sayısı	Çalışan vatandaş sayısı	İşsiz vatandaş sayısı
F. Almanya	1.738.831	461.753	176.192
Fransa*	423.471	92.992	21.275
Hollanda*	364.333	104.000	13.000
İngiltere	52.893	22.458	4.279
Avusturya	113.635	52.839	9.381
İsviçre	73.861	34.200	3.678
Avustralya	64.500	30.250	5.000
Danimarka*	54.859	23.774	4.406
Belçika	39.664	15.155	6.067
İtalya	14.124	6.414	--
TOPLAM	2.940.171	843.835	243.278

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

(*) Çifte uyruklu vatandaş sayısı dâhildir. (--) Veri mevcut değildir.

2.2.2. Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkelerine İşçi Göçü

1973 yılında yaşanan petrol krizinden sonra petrol fiyatlarında meydana gelen artışların da etkisi ile Libya ve Orta Doğu ülkelerinde imar ve kalkınma hamleleri başlatılmıştır. Bu dönemde yol, liman, bina, konut ve diğer kentsel altyapı yatırımları ile birlikte müteahhitlik hizmetleri büyük önem kazanmıştır.

Çizelge 4: Libya ve S.Arabistan'a gönderilen işçi sayısı (1961-1980)

Ülkeler	1961-1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980
Libya	664	1.015	2.121	4.098	8.582	7.726	9.825	15.090
S.Arabistan	4	0	251	1.832	4.722	5.769	8.522	5.643

Kaynak: Ç.S.G.B.,1981

Çizelge 5: Ortadoğu ülkelerinde bulunan vatandaşlarımızla ilgili sayısal bilgiler (31.12.2006)

ÜLKE ADI	Vatandaş sayısı	Çalışan vatandaş sayısı	İşsiz vatandaş sayısı
S.Arabistan	120.000	115.000	--
İsrail	30.000	6.000	--
Lübnan	7.748	188	--
Bir.Arap Emirlikleri	5.484	2.650	--
Kuveyt	3.260	2.730	--
Dubai	3.000	2.650	--
Ürdün	2.500	1.400	--
Suriye	2.350	946	--
Libya	1.350	1.230	--
TOPLAM	173.692	132.794	--

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

(*) Çifte uyruklu vatandaş sayısı dâhildir. (--)Veri mevcut değildir.

Teknoloji ve yetişmiş insan gücü yetersizliği nedeniyle bu ülkeler kalkınmalarını yabancı teknoloji ve işgücü ile gerçekleştirme yolunu tercih etmişlerdir. Ülkemizden ilk işgücü talep eden ülke Libya olmuştur. Daha sonraki yıllarda başta Suudi Arabistan olmak üzere, Irak ve Kuveyt gibi ülkelere de işgücü sevk edilmiştir. Böylece Türkiye bu ülkelerdeki ekonomik yatırımlarda rol üstlenmeye başlamıştır. Söz konusu ülkelerde kaydedilen bu kalkınma hamlesi 1970’li yılların ikinci yarısından itibaren Türk müteahhitlik firmalarının da ilgisini çekmiş ve firmalarımız Libya, Suudi Arabistan, Irak ve Kuveyt’te büyük projeler üstlenmişlerdir. Ancak, 1981 yılında meydana gelen ikinci petrol kriziyle başlayan petrol fiyatlarındaki ani düşüşün bu ülkelerde yarattığı ekonomik durgunluktan etkilenen işçi ve işverenlerimizin bir bölümü işlerini kaybetmeye başlamışlardır. Son Körfez Krizi bu durgunluğu şiddetlendirmiş ve iş hacminin daha da daralmasına neden olmuştur. Bu ülkelerin gerek altyapı düzenlemelerini esas itibarıyla bitirmeleri gerek petrol fiyatlarının düşme eğilimine girmesi gerekse de Körfez Krizi’nin istenmeyen koşulları beraberinde getirmesi 1990

yılından itibaren Arap ülkelerine çalışmak için giden işçi sayısında azalmaya yol açmıştır. Halen 130.000 i Suudi Arabistan, 6.500 ü Libya, 3.500 ü Kuveyt ve 30.000'i İsrail'de olmak üzere Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde toplam 170.000 civarında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yaşamakta ve çalışmaktadır.

2.2.3.Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine İşçi Göçü

Yukarıda çizelge 5'te 2006 yılı itibarıyla Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde bulunan Türk vatandaş ve işçi sayıları verilmiştir.1990'lı yıllardan itibaren daha önceki yıllardaki Batı Avrupa'ya olan işçi göçü gibi aynı yoğunlukta olmamakla birlikte, eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne işçi gönderilmektedir. İnşaat firmalarımız, dağılan Sovyetler Birliği'nde izlenen açıklık ve yeniden yapılanma politikaları sonucu geliştirilen ekonomik ilişkiler çerçevesinde, 1986 ve izleyen yıllarda toplanan Karma Ekonomik Komisyonca alınan kararlar uyarınca, bu ülkede sosyal ve kültürel amaçlı tesislerin, ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesiyle de sınai tesislerin yapımını üstlenmişlerdir. Azerbaycan ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarına kavuşmalarından sonra da bugünkü Rusya Federasyonu, Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Kazakistan ile ilişkilerimiz sektör çeşidi ve iş hacmi açısından hızla gelişmektedir. Örneğin, anılan 5 Türk Cumhuriyetinde resmi kayıtlara göre 480 firmamızın faaliyet gösterdiği bildirilmekte, ancak söz konusu firma sayısının çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. İş ve İşçi Bulma Kurumu Genel Müdürlüğümüzün kayıtları ve ilgili büyükelçiliklerimizin verdikleri bilgilere göre, müteşebbis ve bağımsız çalışan olarak, halen bu ülkelerde 120.000 civarında yurttaşımız olduğu tahmin edilmektedir. Ortadoğu ülkeleri ile eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne giden işçilerin tamamına yakını Türk inşaat firmalarında çalışmakta olup üstlenilen işin sona ermesiyle Türkiye'ye

geri dönmektedirler (DPT, 2001). Bu nedenle, Batı Avrupa ülkelerine göç, işçilerin aileleri ile birlikte gerçekleştirdikleri uzun dönemli bir süreç iken, Arap ülkeleri ile eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne göçün ise daha çok erkek ağırlıklı ve kısa dönemli bir nitelik taşıdığı görülmektedir

Çizelge 6: Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Bulunan Türk Vatandaşlarıyla İlgili Sayısal Veriler (31.12.2006)

ÜLKE ADI	Vatandaş Sayısı	Çalışan vatandaş sayısı	İşsiz vatandaş sayısı
Rusya Federasyonu	22.808	22.808	--
Azerbaycan	16.000	11.000	--
Kazakistan	9.593	4.472	--
Türkmenistan	7.000	6.170	--
Kırgızistan	3.380	1.967	--
TOPLAM	58.781	46.417	--

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

(*) Çifte uyruklu vatandaş sayısı dâhildir. (--) Veri mevcut değildir.

2.3. YURTDIŞINDAN TÜRKİYE'YE GERİ DÖNÜŞ GÖÇLERİ: NEDENLER, İŞLEYİŞ ve ETKİLERİ

Yabancı işçi çalıştıran ülkelerdeki ekonomik ve sosyal baskılar, bu ülkelerin hükümetlerinin bundan sonra kitleler halinde yabancı işçi kabul etmelerini önlemiş; bu hükümetler çok sayıda yabancı işçi kabulünün devamını veto etme eğilimini benimsemiştir. Bununla beraber, hükümetlerin bu tutumları ve bu doğrultuda işçilerin ana vatanlarına dönmelerine yönelik teşvikleri, Türk işçilerinin yurtlarına geri dönme arzularını etkilemiştir. Bu durumda, yurtdışına gitmek için sabırsızlıkla bekleyen Türk işçilerinin şansları da azalmıştır.

Bir zamanlar AB ülkelerinde çalışmış olan Türklerin bir bölümü Türkiye'ye geri dönmüşlerdir. Bu konuda çok az veri olmasına karşın, yurtdışında çalışıp ülkeye geri dönen Türklerin sayısının 500.000 ile 900.000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Tasarruf hedeflerine ulaşılması ya da tatminsizlik nedeniyle ülkeye geri dönen Türklerin ortalama sayısı 20.000- 30.000'dir. Yine, 1966-1967 ve 1974-1975

durgunluk dönemleri Türkleri ülkelerine geri göndermiştir. Geri dönen işçilerin özellikleri, ne zaman ve hangi koşullar altında döndüklerine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Batı Avrupa ülkelerinin kesin dönüşü teşvik etmesiyle, tersine göçte bir sıçrama olmuştur. Örneğin Federal Almanya Cumhuriyeti, işsizlere ve kısa süreli ya da haftanın yalnızca belirli günlerinde çalışan yabancı işçilere 10.500 Alman Markına kadar ve ayrıca geri dönen her bir çocuk için 1.500 Alman Markı para ödemeyi önerdi ve kesin dönüş yapan işçilerin sosyal güvenlik primlerini iki yıllık normal bekleme süresinin dolmasını beklemeksizin hemen ödedi. Bu kesin dönüş teşvikleri 100.000'den fazla Türk işçisinin ve bilinmeyen sayıda bağımlı aile fertlerinin Federal Almanya'dan ayrılmasını sağladı. 1983-84'te Federal Almanya'dan Türkiye'ye Türk işçi göçü yılda yaklaşık 75.000'den 150.000'in üzerine çıktı. 8.500 kadar Türk işçisine geri dönüş ve yaklaşık 93.000'ine de yaşlılık primleri geri ödendi. 1989 yılında görüşülen kesin dönüş yapmış göçmenlerin çoğu, biriktirdikleri parayla geçinen 40 ile 60 yaş arasındaki emeklilerdi. Bu tip göçmenler 1970 yılında 25-30 yaşlarındayken Federal Almanya'ya gitmiş, 10-15 yıl sonra 1980'lerin başında geri dönmüşlerdir (Martin, 1991).

Daha önce aktarılan evrelere bağlı olarak geri dönenlerin bazı yıllarda artış gösterdiğini, ama sonuçta yaşayan göçmenlerin nüfusunun giderek arttığını görüyoruz. Yani geri dönüşü teşvik yasasının uygulanmaya başlandığı bu dönemde, beklenen sonuca ulaşamamıştır. 1985 sonrası yıllar hızla misafir işçilikten, göçmenlik statüsüne geçiş yılları olarak gelişmiştir (Şen, 1999). Geri dönüşün siyaseten de desteklenmesine rağmen Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan ve çalışan Türklerin geri dönüşlerinin genelde kendi özgür irade ve istekleri doğrultusunda olduğu görülmektedir. Bireysel dönüşlerde, göçten beklenen hedefler gerçekleşip,

istenilen ekonomik düzeye ulaşıldığında, dönüş karar verildiği anlaşılmaktadır. Kitlel dönüşler ise sadece F.Almanya’da 1983 yılında çıkarılan "Geri Dönüşü Teşvik Kanunu" ile yaşanmış; 1983-1984 yıllarında 300.000’den fazla Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) vatandaşı ülkesine göç etmiştir. Daha sonraki yıllarda Hollanda, Belçika ve Fransa’nın da benzeri uygulamalarda bulunmasına karşın bu programlara fazla rağbet edilmediği gözlenmektedir. Diğer taraftan, ekonomik durgunluk yıllarında, geri dönenlerin sayılarında diğer yıllara göre artış kaydedilmektedir.

Yurttaşlarımızın geri dönüş kararlarını;

- Ekonomik açıdan beklenen düzeye ulaşılmış olması,
- Çocuklarının eğitimi,
- Uzun yıllar ağır ve yıpratıcı işlerde çalışmanın verdiği yorgunluk ve yıpranmışlık,
- Yabancı çevre ve kültüre uyum sorunu, ülkeye özlem,
- Yaşanan topluma istenilen entegrasyon ve dışlanma,
- Uzun süreli işsizlik,
- Bulundukları ülkelerdeki yabancı düşmanlığı,
- Dönüş teşvik tedbirleri
- Geç emekli olunması gibi etkenlere bağlı olarak verdikleri bilinmektedir.

Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkeleri ile Rusya Federasyonu ve yeni Bağımsız Devletlerde çalışıp da yurda dönen Türk vatandaşlarının tamamına yakını Türk inşaat firmalarında çalışmak üzere giden ve üstlenilen işin sona ermesiyle dönenlerden oluşturmaktadır. Söz konusu vatandaşlarımızın aile bireyleri, bu süre içinde Türkiye’de yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu nedenle, anılan ülkelerde bir geri dönüş hareketinden söz etmek mümkün değildir.

Almanya Essen'deki Türkiye Araştırmalar Merkezi'nin 1991 yılında geri dönen 600 Türk vatandaşı ile gerçekleştirdiği bir araştırma, geri dönenlerin genel karakterini ve beklentilerini yansıtmaktadır. Bu araştırmaya göre, geri dönenlerin % 71,3'ü, Türkiye'den göç etmelerine neden olarak ekonomik sorunlarını göstermişlerdir. Bu vatandaşlarımızın büyük çoğunluğunun kalabalık aileye mensup olmadıkları ve % 89,7'sinin Türkiye'ye dönüşünü bütün aile bireyleriyle birlikte gerçekleştirdiği saptanmıştır. Geri dönenleri inceleyen araştırma kapsamındaki 600 kişiden yalnızca % 54,3'ü, dönüş kararının doğru olduğuna inanmaktadır. Geri kalanlar ise geri dönüşten dolayı pişmanlık duyduklarını beyan etmişlerdir. Türkiye'ye geri dönen işçilerin en çok gereksinim duydukları veya eksikliğini hissettikleri hizmetler, öncelikle sağlık alanındaki hizmetlerdir; bunu belediyeler tarafından sunulan hizmetler izlemektedir.

Yurda dönen işçiler, o ülkelere gidişlerinden dönünceye kadar çeşitli etkilerde bulundukları gibi söz konusu işçilerin yurda dönüşlerinde de bazı etkileri olmuştur. Bu bağlamda dönüş sonrasında bireysel seçim ve kararlarda kesin gözüyle bakılabilecek bir davranış kalıbı bulabilmek oldukça zor. Dönenlerin ekonomik seçim, karar ve eğilimlerinde çok açıkça belirlenebilecek uyum biçimlerinden söz edilemez. Dış göçün örgütlenmesiyle başlayan ve dönenlerin ekonomik seçim, kararlarındaki düzensizlikle daha da açıklık kazanan bir dağınıklık vardır. Bireysel seçim ve kararlarda görülen bu düzensizliğin ülkedeki ekonomik kararsızlık ve belirsizlikten kaynaklandığı söylenebilir (Gitmez, 1983: 230). Geri dönen işçilerin bu söylenenler çerçevesinde Türkiye'nin ekonomik kalkınmasında oynadıkları rol, önemli sayılabilecek ölçülerde olmamaktadır. Yurtdışında çalışmaya giden işçilere oranla kesin dönüş yapanlar henüz çok küçük bir sayıdadır. Dönenler, belirli hiçbir

beceri gelişmesi göstermemişlerdir. Yurda dönen işçilerle, hala yurt dışında çalışmakta olan işçiler üzerinde yapılan araştırmalar, dış ülkelerdeki eğitim ve yetiştirme olanaklarından yararlanabilen işçilerin çok az olduğunu göstermektedir. Yurda dönen işçilerin büyük bölümü ise, sanayide işe girmeme, mümkün ise çalışmama veya daha basit işler yapma eğilimindedirler.

Döner işçilerin yatırım tercihleri de sanayiye yönelik olmamakta, bireysel küçük girişimlere dayanan iş yeri açmak, taksi ve dolmuş işletmek gibi zaten doygunluk halinde bulunan üçüncü sektöre yönelik olmaktadır. Çeşitli işçi kooperatiflerinin ve şirketlerinin giriştikleri yatırım projelerinin başarısızlığa uğramaları ise dolaysız bir işçi gücünün önemini işaret etmektedir. Bu durum bir kısır döngüye yol açmaktadır: yurtdışındaki işçilerin birçoğu yurda dönmeyi düşünüyor ve istiyorlarsa da, yurt içindeki istihdam koşullarının elverişsizliğini düşündükçe, dönüşlerini devamlı olarak ertelemektedirler. Sonuçta bu durum, birçok işçinin emeklilik yaşına kadar yurt dışındaki ülkelerde kalıp çalışmalarına neden olmaktadır. Geri döner işçilerin neden olduğu diğer etkilerin değerlendirilmesi ilerleyen konularda anlatılacak olup burada kısmen değinilmiştir.

3. KIRŞEHİRDEN YURTDIŞINA OLAN EMEK GÖÇÜ

Bu bölümde yurtdışına gidip bir süre çalıştıktan sonra emekli olup veya yurtdışında en az altı ay çalışmış sonra herhangi bir nedenden dolayı emekli olmadan dönmüş işçilerin özellikleri üzerinde durulacaktır. Kesin dönüş yapan işçilerin il içi dağılımı, işçilerin ve bu göçlerin özellikleri ortaya konulmaya çalışılacaktır. Araştırma alanını oluşturan Kırşehir şehri 14 mahalleden oluşmaktadır. Şehirde mahalle muhtarlıklarının beyanları doğrultusunda yurtdışından emekli olup gelmiş veya yurtdışında çalışıp kesin dönüş yapmış ve hayatta olan 1338 kişi olduğu saptanmıştır. Bu kişilerin yaklaşık %10'uyla bağlantısı kurulmuş ve bunlar sorularımızı cevaplamışlardır. Söz konusu işçilere uygulanan anketlerde dönüş yapanların oturdukları mahallelerdeki sayısal ağırlıkları dikkate alınmaya çalışılmıştır.

3.1.Kırşehir'den Yurtdışına İşçi Akışları: Kaynak ve Hedef Bölgeler

3.1.1.Kırşehir'den Yurtdışına Göçe Katılanların Özellikleri

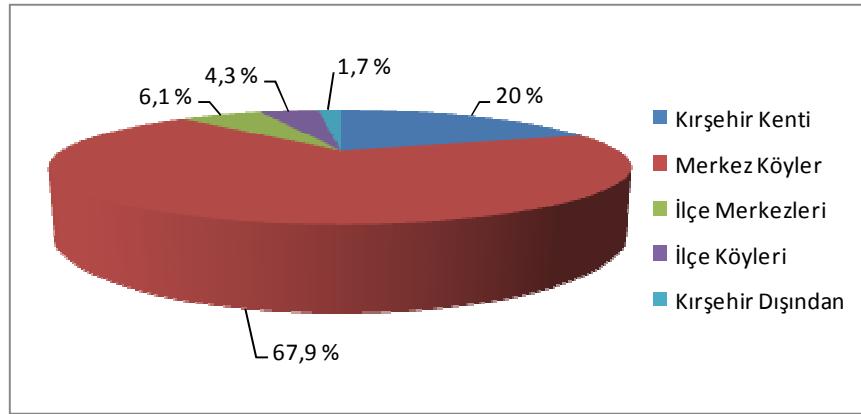
3.1.1.1.Göçe Katılanların İl İçi Dağılımı

Anket değerlendirilmesi yapılan tüm işçilerin bugün itibariyle tamamı Kırşehir şehrinde yaşamaktadırlar. Ancak bunların yurtdışına giderken ayrıldıkları yerler ise % 80 gibi yüksek oranla şehir dışındaki yerleşmeler olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 6) . İşçilerin ancak % 20'si Kırşehir şehrinde yurtdışına gitmiş, yine bunların da büyük bir çoğunluğu kenar mahallelerden gidenleri oluşturmaktadır. Kırşehir ili dışından yurtdışına gidip Kırşehir şehrine yerleşmiş olan işçilerin % 1,7'lik bir paya sahip olduğu da şekil 6'da görülmektedir.

Yine aynı şeklin ve yapılan mülakatların ortaya koyduğu bir diğer gerçek ise dönüş yapan işçilerin çoğunun ilk olarak yurtdışına gidişlerde ağırlıklı olarak merkez

köylerden gitmiş olmalarıdır. Köyde üretici yaş grubunda bulunan bu insanlar yurtdışına gittiklerinde köylerde üretici nüfusu azalmış dolayısıyla üretimde azalma olmuş buda kadınları erkek işlerine itmiştir. Yani geleneksel tarım düzeni kırsalda aile yapısını ve çocukların eğitimini olumsuz olarak etkilemiştir, yurtdışında erkeği olan aileler çeşitli bunalımlar yaşamıştır

Şekil 6: İşçilerin yurtdışına giderken ayrıldıkları yerler

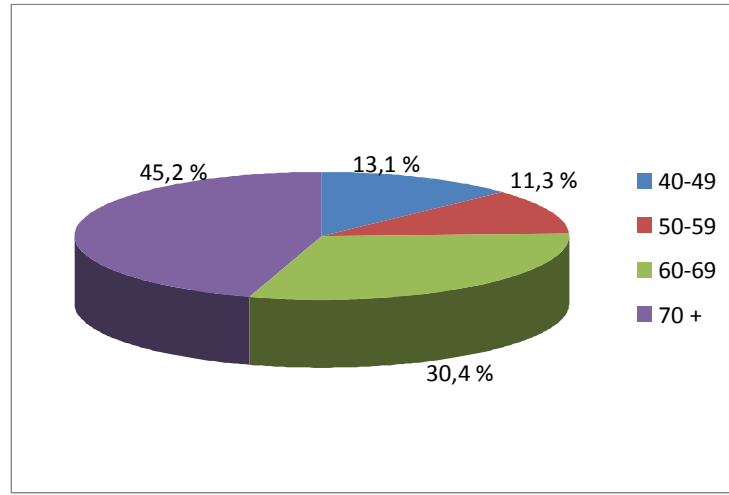
Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

3.1.1.2. Göçe Katılanların Yaş Yapısı

Şekil 7’de yurtdışında bir müddet çalıştıktan sonra Kırşehir kentine dönmüş işçilerin yaş grupları ve yaş gruplarına göre oranları görülmektedir. Şekil 7’ye bakıldığında işçilerin yaş grupları, yurtdışından kesin olarak dönüş yapmış olanların durumunu göstermekte olup sadece buna bakarak yurtdışına gidilme eğilimleri konusunda kesin sonuçlara ulaşmak mümkün olmamaktadır. Dikkate değer diğer bir konu ise kesin dönüş yapanlar içinde ağırlıklı olarak 60 yaş ve üzeri dikkat çekmektedir. Bu da özellikle 1960-1974 yılları arasında Avrupa’ya giden bugün itibariyle dönmüş işçileri göstermektedir. Yani Avrupa ülkelerinin Almanya başta olmak üzere Türk işçilerine de kapılarını açtıkları 13 -14 yıllık süre içinde gidenlerin çoğunlukta olduğu, bu yaş gruplarına bakılarak söylenebilir. Çünkü özellikle

erkeklerde askerlik dönüşü yaşını 22 olarak kabul edilir ve ortalama yurtdışına gidiş yaşı da 25 olarak düşünülürse 60 yaş ve üzeri insanların % 75,6'lık büyük oranı anlaşılabilir (Şekil 7). Burada değinilmesi gereken diğer bir husus da yurtdışından kesin dönüş yapan işçiler üzerinde yapılan anketler doğrultusunda Şekil 7'de görünmeyen ancak sayısı bir dahi olsa kadın işçi varlığıdır. Kadınların sayısal olarak bu azlığının oransal olarak bir bütünü doğru olarak yansıttığı söylenebilir.

Şekil 7: İşçilerin yaş grupları

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Kadın ve erkek sayıları arasındaki bu uçurumun nedeni ise genellikle kadınların tek başlarına yurtdışına çalışmak üzere göçmeleri özellikle kırsal kesimler için oldukça seyrek görülen bir olaydır. Bu durumda aileleri ya da eşleri ile birlikte yurtdışına giden ve dolayısıyla kesin olarak dönüş yapmış kadınların sayısının erkeklere göre daha az olması doğaldır. Buna ilave olarak ilerde geniş olarak değinilecek bir diğer neden ise 1960 -1974 arasında giden erkek işçilerin özellikle eşlerini götürmemiş olmalarıdır.

Şekil 7'ye bakarak 60 yaş ve üzeri işçilerin yoğun olduğu söylenmiş ve bunun nedenin ise ilk yurtdışına giden işçilerin emekli olup dönmeleri olduğu belirtilmişti.

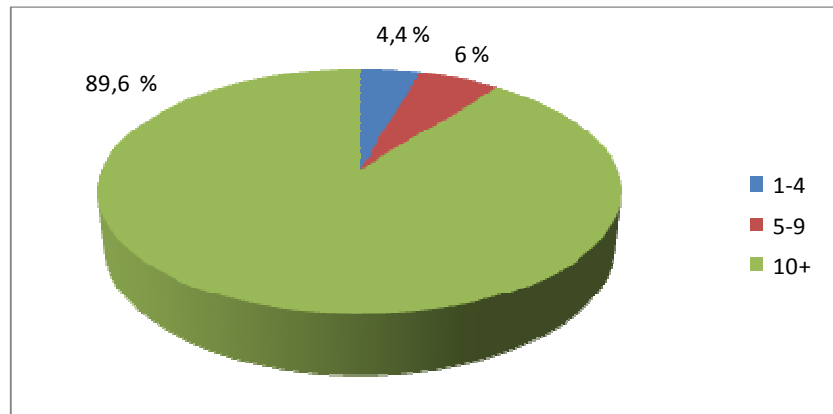
Burada değinilecek diğer yaş gruplarını ise 60 yaş altı şeklinde ele alınırsa şekil 7'den bunun anlaşılamayacağıdır. Ancak yapılan görüşmeler doğrultusunda bu işçilerin büyük çoğunluğu bir süre çalışıp emekli olmadan ilerde daha geniş olarak belirtileceği üzere çeşitli nedenlerle yurda kesin dönüş yapmış işçilerden oluştuğunu rahatlıkla söylenebilir.

Bütün bunlar ışığında genel bir yargı olarak da şu söylenebilir, kesin dönüş yapan işçiler bir ölçüde çalışma hayatına yönelik bireysel aktif dönemini geride bırakmış insanlar olarak da düşünülebilir.

3.1.1.3. Göçe Katılanların Medeni Durumları

Kesin dönüş yapmış işçilerin tamamı evli olup dikkat çeken diğer bir unsur da evliliklerini yurtdışına gitmeden yapmış olmalarıdır (Şekil 8). Ancak bunlardan bir kısmı, özellikle tamamı 1974 sonrası yurtdışına gidenlerden oluşan işçilerin yurtdışına gidebilmek, orada kalıcı olabilmek adına, resmi olabilmek adına, resmi olarak ispat edilemeyecek ama kendi beyanlarıyla ortaya çıkan, gidilen ülke vatandaşlarıyla yapılan formalite tabir edilen evlilik yaptıkları anlaşılmaktadır.

Şekil 8: İşçilerin yurtdışına giderken kaç yıllık evli oldukları

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Eldeki bilgilere göre yurtdışına çalışma amaçlı giden erkeklerin tamamı evlidir. Görüldüğü üzere yurtdışına göç öncelikle evli kişilerle ilgilidir. Bu da kırsal

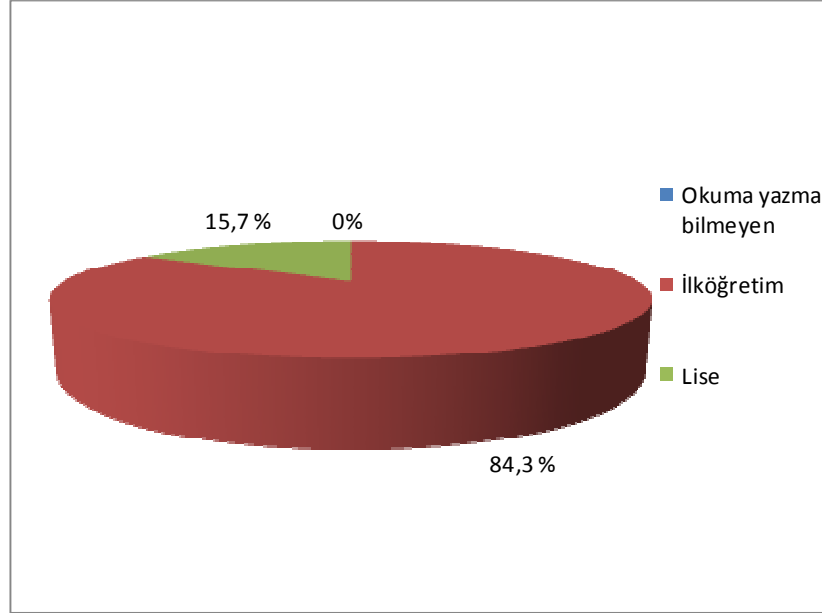
kesime özgü özelliklerden biridir. Duruma göre evli olmanın yurtdışına gitmede bir engel olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Buna ilave olarak da yurtdışına gitmeden önce evli olmaların işçilerde yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönündeki güçlü özlemle imkânsızlık ve maddi yetersizliği gidermek, daha fazla gelir elde etmek düşüncesinin yurtdışına gitme isteğini kuvvetlendirdiği söylenebilir. Bütün bu söylenenler yurtdışına giderken evlilik sürelerini gösteren Şekil 8'e bakılarak da anlaşılabilir. Gerçektende yurtdışına gitmeden önce evli olma süreleri 5 yıldan daha az olan % 4,4'tür. 5-9 yıl arasında olanlar % 6, 10 yıldan fazla bir süre evli olanlar ise % 89,6 gibi oranlara sahiptir. Bütün bunlar ışığında işçilerin % 96'sının yurtdışına giderken 5 yıl ve daha fazla bir süre evli olduğu söylenebilir.

İşçilerin evlilik durumları ile evlilik sürelerinin çalıştıkları işlere, içinde bulundukları yeni ortama uymalarını büyük ölçüde etkilediğine, bunun yanı sıra arkalarında bıraktıkları köy ve kasabalarını aile üyelerini genel olarak ülkelerindeki yaşama koşullarını yeni baştan düşünme ve değerlendirme çabalarına yol açacağına kuşku yoktur. Bunların eski aile düzenini, geniş anlamdaki davranışları etkilemedeki paylarının ne olabileceği konusu ilerde gözden geçirilecektir.

3.1.1.4. Göçe Katılanların Eğitim Durumları

İşçilerin eğitim durumlarını gösteren Şekil 9'da işçilerin tamamının okur-yazar olduğu görülmektedir. Bu oranlar gidilen dönemler düşünüldüğünde Türkiye'nin gerek genel, gerekse kırsal ve kentsel okuma yazma oranlarının üstündedir. Dış göçler, kırsal alandaki nüfusun sadece ekonomik ve biyolojik etkinlikler bakımlarından güçlü ve en verimli kimseleri çekmenin yanında, gittikleri dönem itibariyle eğitilmiş, bilgili ve becerikli kişileri içermiştir.

Şekil 9: İşçilerin eğitim düzeyleri

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

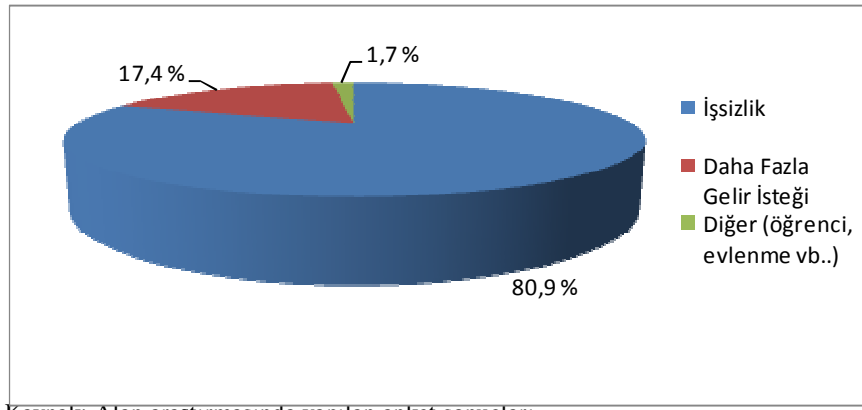
3.1.2.Yurtdışına Gidiş Nedenleri ve Kanalları

İşçilerin yurtdışına gitme nedenleri içerisinde Şekil 10'da görüldüğü üzere % 80,9'luk oranla işsizlik gelmektedir. Türkiye'de ekonomik sorunların başında halen en büyük sorun olan istihdam sorunu tahmin edilebileceği üzere işçilerimizin yoğun olarak gittikleri dönemde de en büyük sorundu. Bir iş umuduyla yola çıkan % 80,9'luk orana sahip işçilerin içinde vasıfsız olarak iş yapanlar olduğu gibi gizli işsizlik içinde yer alan kırsal kesimde kalabalık aile içinde yaşayanların da yer aldığı unutulmamalıdır. Yani çocuklarının evlenmelerine bağlı olarak kırsalda iç içe oturan ailelerde bir ailenin geçineceği işle birden fazla ailenin uğraşımı ve geçinmesi şeklinde gerçekleşen olay gizli işsizlik tanımını karşılamaktadır. Daha fazla gelir kazanmak umuduyla giden işçilerimizin oranı % 17,4'tür. Bu grup büyük oranda yurtdışına gitmeden önce düzenli bir gelir sahibi olan insanları kapsamaktadır. Şekil 10'da görüldüğü üzere bunlara memur, fabrika işçisi ve esnaf sınıfı dahildir. Diğer

nedenler olarak karşımıza çıkan evlenme ve öğrencilik nedeniyle giden daha sonra orada işçi olanların oranı ise % 1,7'dir.

İşçilerin yurtdışına gidiş kanalı gidiş biçimlerinde bulunan 4 seçenek (Şekil 11) anket sonuçlarına göre ortaya çıkarılmış olup daha başka yollardan da yurtdışına gitme imkânı olduğu da unutulmamalıdır. Anlatılan konularda yurtdışına gitme yöntemleri ayrıntılı olarak işlenmiştir.

Şekil 10: İşçilerin yurtdışına gitme nedenleri

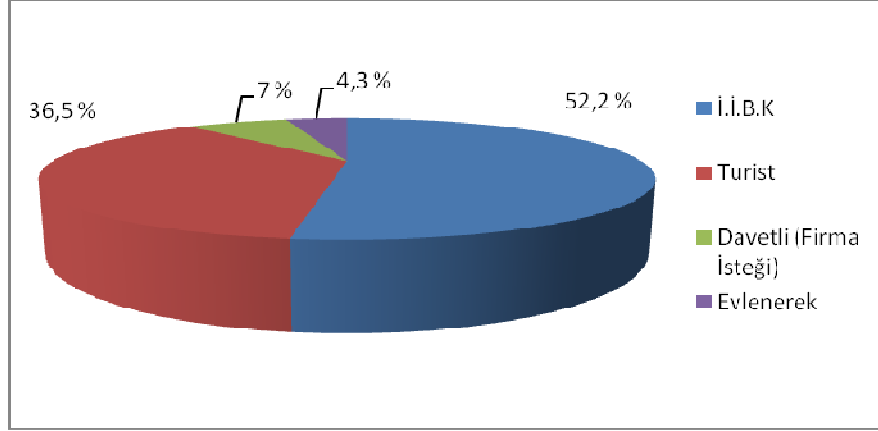

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Normal işleyiş içinde olan İİBK vasıtasıyla yurtdışına giden işçilerin toplam gidenler içindeki payının % 52,2 olduğu görülmekte olup, bu önemli bir paydır. Diğer bir dikkat çeken kanal ise % 36,5'lik bir oranla kendi olanaklarıyla turist olarak yurtdışına gitmedir. Yine görüşmelerden anlaşıldığı üzere turist olarak gidenlerde genelde gittikleri yerde bir tanıdıkları (akrabaları veya arkadaşları) olması ancak ikinci bir neden de bu ülkeye vize alabildikleri şeklinde veya ancak bu ülkeden vize alabildikleri için buraları terk etmişlerdir. Davetli olarak gidenler ise toplamda % 7'lik bir değer oluşturmaktadırlar. Aslında bunlarda İİBK aracılığıyla giden gruptur ancak şu farkla % 52,2'lik grup içinde yer almazlar. O da şudur; yurtdışındaki akrabaları, tanıdıkları, çalıştıkları veya başka bir firma aracılığıyla İİBK üzerinden çağırılır ve giderler. Son iki grup yurt dışına göçlerde ağısal

bağlantılara gönderme yapmaktadır. Her üç kanalı kullananlar da resmi yollardan yurt dışı emek göçüne katılanlardır.

Şekil 11: İşçilerin yurtdışına gidiş kanalı

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Yine mülakatlardan anlaşıldığı üzere davetli olarak gidenlerin önemli bir kısmının işçi alımının azaldığı veya zorlaştığı dönemlere denk gelmektedir. Yurtdışına gitme biçimlerinden evlenerek seçeneği % 4,3 payı ile Şekil 11’de yer almaktadır. Bunların tamamının formalite evlilik ile yurtdışına gittiği ortaya çıkmaktadır. Özellikle resmi kanallardan yurtdışına işçi olarak gitme imkânı ortadan kalkınca, insanlar hedefleri uğruna bu yönteme de sıkça başvurmuştur. Yapılan evliliklerin tamamı gidilen ülke vatandaşı kadınlarla yapılmış, gidilen yere alışma ve orada iş bulma evrelerine ulaşınca bu evlilikler sonlandırılmıştır. Eğer Türkiye’de evliyken bu yöntemi uygulamaya sokmuşsa yurtdışına gitme sevdası uğruna boşanan eş ile tekrar nikâhlanma yoluna gidilmiştir. Araştırma alanında yapılan anketlerde evlenerek yurtdışına giden işçilerin yurtdışına gitmeden önce Kırşehir’de evli oldukları karşılaşılan diğer bir olgudur. İleride daha geniş bir biçimde değinileceği üzere kısaca şunu söylemekte fayda vardır. Günümüze yakın tarihlerde evlenerek yurtdışına işçi olarak giden o zamanın gençleri yurtdışına işçi olarak gidebilme

seçeneklerinden evlilik seçeneği tercihini orada yaşayan (akraba, tanıdık) bir Türk aile kızından yana kullanmıştır.

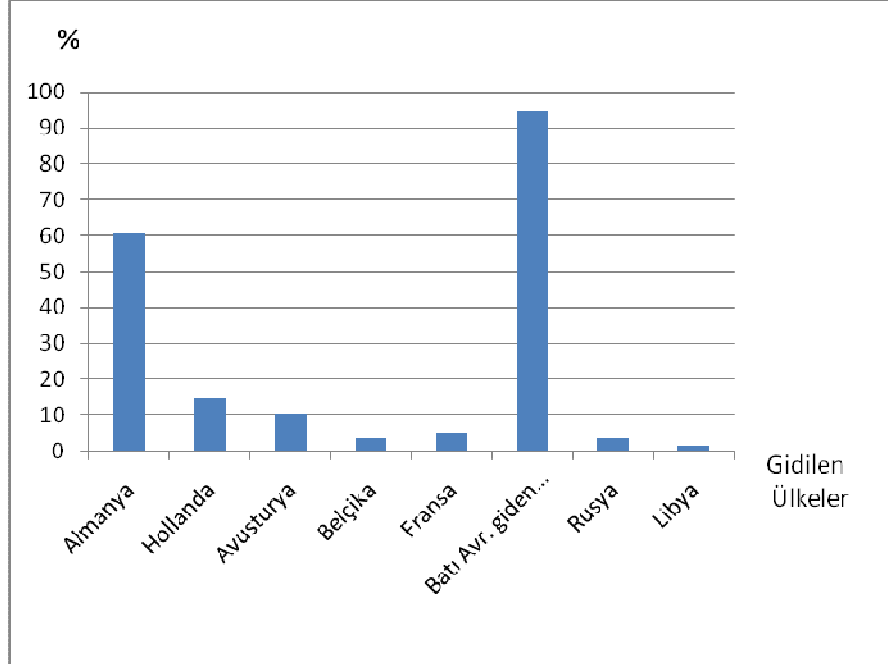
3.2.Göçün Hedefi Olan Ülkeler

İşçilerin ilk gittiği ülkeler, ülke değiştirmeler ve bütün bunların nedenleri oldukça geniş olmakla beraber bu kısımda bunlara değinilmeye çalışılacaktır.

3.2.1. Yurtdışına Gidilen İlk Ülkeler

Yurtdışına giden işçilerin, yapılan anketler doğrultusunda % 5,2'si hariç olmak üzere tamamının Batı Avrupa ülkelerine gittikleri görünmektedir (şekil 12).

şekil 12: İşçilerin ilk gittiği ülkeler

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Aşağıda da belirli oranlarıyla belirtileceği üzere yurtdışına giden işçilerden çok azı gittikleri ülke dışında başka bir ülkeye de çalışmak amaçlı gitmiş büyük çoğunluğu gittikleri ülkeden yurda geri dönmüştür. Bu ısmarlama işçilerin (işçiler yaşlarına, boylarına, medeni durumlarına, mesleklerine göre önceden tespit edilmiş esaslarla gönderiliyor) daha önce Avrupa'da da olduğu gibi sadece bir sınır

geçmelerine izin verilmiştir. Başka bir ülkeye göç etme hak ve özgürlükleri yoktur. Bırakın ülke değiştirmeyi iş değiştirmeler bile belli şartlara bağlıdır (Tuna, 1981: 49).

Batı Avrupa ülkelerine doğru hareketliliğin temel nedeni, 1960-1973 devresinde ekonomik gelişme ve üretimin ulaştığı boyutlar, Avrupa işçilerinin bağlı ve sömürge ülke işçilerinin yetersiz kalmalarına yol açmıştır. Başta Almanya olmak üzere bu ülkeler Avrupa dışındaki ülkelerin işçilerini Avrupa'ya çekerek işçi sevkiyatları kadrosunun da genişlemesine yol açmıştır.

Batı Avrupa ülkelerine gidişlerde Almanya'nın göz ardı edilmeyecek üstünlüğü görülmekte (Şekil 12) bu da işçi sevkiyatı ile ilgili ilk anlaşmanın Almanya (o zaman ki adı Federal Almanya) ile Türkiye arasında yapılmasına ve işçi talep büyüklüğüne bağlıdır. Diğer ülkeler ise daha sonraki yıllarda anlaşma ile ülkemizden işçi talep etmişlerdir. Resmi olarak ilk Almanya'ya gidilmesi buradaki işçilerimizin sayıca artmasına neden olmuştur. Almanya 1961-1973 yıllarında ülkemizden ve araştırma alanından en çok işçi gönderilen ülke olmuştur (Çizelge 2). Resmi olarak işçi isteme yıllarının bitimiyle beraber yurtdışında çalışmak arzu eden Türk insanı çeşitli yollarla kaçak olarak Batı Avrupa ülkelerine gitme yolunu seçmiştir. Bunlardan bir kısmı hemen geri dönmek zorunda kalmış, diğer bir kısmı ise istediği hedeflere ulaşana kadar orada kalmayı başarmıştır.

Araştırma alanında yapılan bu çalışmaya göre Kırşehir ili sınırları içinden yurtdışına çalışmaya gidip dönen ve Kırşehir şehrinde yaşayan işçilerin % 60,9'u Almanya'ya, % 14,8'i Hollanda'ya, % 10,4'ü Avusturya'ya, % 3,5'i Fransa'ya, % 5,2'si Belçika'ya gittikleri anlaşılmaktadır (Şekil 12). Özellikle Batı Avrupa ülkeleri işçi talebini kestikten ve bu ülkelere işçi olarak gitmenin zorlaşmasından sonra ülkemizden yurtdışına çalışmak amacıyla gitmek isteyen insanlara Ortadoğu

lkelerine gitme kapısı açılmıştır. Bunun daha çok inşaat işçiliği şeklinde kendini göstermiş olduğu yapılan mülakatlardan anlaşılmıştır. İlave olarak Ortadoğu ülkelerine gidenlerin çoğunun ailesini götürmediği ve şu an itibariyle geri dndği söylenebilir. Ortadoğu ülkelerine olan glerde çalışma alanları, çalışma süreleri, işçi memnuniyeti özellikle Batı Avrupa işçilerinin ekonomik göstergeleri doğrultusunda onlara göre hep geri kalmış bunun neticesinde iş bitimiyle beraber geri dönmüşlerdir.

Yine şekil 12’de dikkat çeken diğer bir husus, Rusya’ya olan işçi gdr. Buraya çalışmak için giden işçiler inşaat işinde çalıştırılmak amacıyla götürülmüş ve iş bitiminde geri dönmek durumunda kalmışlardır. Daha öncede anlatıldığı üzere işçilerin gerek Arap ülkelerine ve gerekse Rusya Federasyonu başta olmak üzere Türk Cumhuriyetlerine çalışmak için oralarda bulundukları sürede ailelerini gtrmedikleri anlaşılmaktadır.

3.2.2.Yurtdışında lke Değiştirme

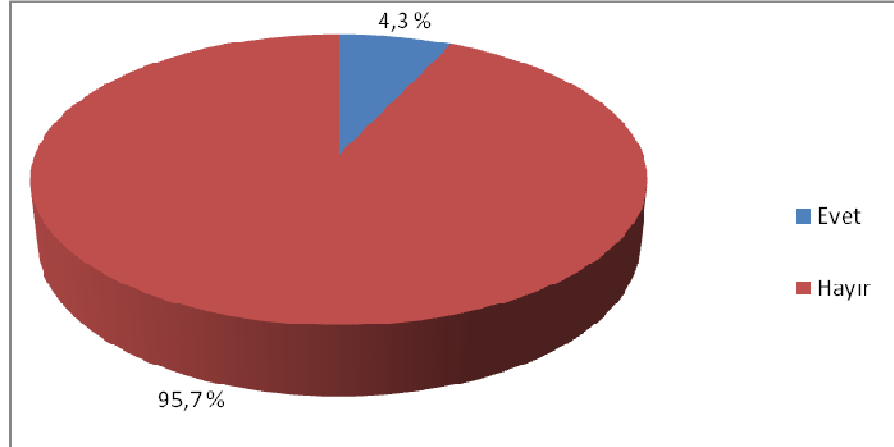
Yurtdışına giden işçilerin ilk gittikleri ülke dışında başka bir ülkeye geçip, orada çalışmalarına devam ettiği mülakatlardan elde edilen bir diğer sonuç olarak karşılaşılmaktadır. şekil 13’e bakıldığında işçilerin % 95,7’sinin ilk gittikleri ülkelerden başka bir ülkeye çalışmak için gitmedikleri bunun yanında % 4,3’ünün 2. veya 3. bir ülkeye çalışmak için gittikleri anlaşılmaktadır. 2. veya 3. bir ülkeye gitme nedeni olarak da daha cazip iş imkânların oralarda da bulunması yönündeki nedenin % 100 oranında olduğu açıkça tespit edilmiştir. lke değiştiren işçilerin bu cesaretlerini sonradan geçtikleri ülkelerdeki akrabalarından veya yakın tanındıklarından aldıklarını mülakat sırasında beyan etmişlerdir.

Bütün bunlara rağmen yer değiştirmenin azlığının temel nedeni şu şekilde de açıklanabilir. “1960–1973 devresindeki işçi sevkiyatları ile ortaya çıkan nüfus

hareketleri daha önceki hareketlerden farklı olarak özel anlaşmalarla tayin edildikleri için bir mahiyet farkı göstermektedirler. Çünkü burada sosyal hareketliliği ortaya koyan işçiler yaşlarına, boylarına, medeni durumlarına, mesleklerine göre önceden tespit edilmiş esaslarla, başka bir ülke tarafından ısmarlanmaktadırlar. Yurtdışında bulunulan süre içinde işçilerin bulundukları ülke dışında başka bir ülkeye çalışmak için sınırlı sayıda gitmelerinin yanında, bulundukları ülke içinde yer değiştirdikleri de anlaşılmaktadır.

Bütün bunlara rağmen yer değiştirmenin azlığının temel nedeni şu şekilde de açıklanabilir. “1960–1973 devresindeki işçi sevkiyatları ile ortaya çıkan nüfus hareketleri daha önceki hareketlerden farklı olarak özel anlaşmalarla tayin edildikleri için bir mahiyet farkı göstermektedirler. Çünkü burada sosyal hareketliliği ortaya koyan işçiler yaşlarına, boylarına, medeni durumlarına, mesleklerine göre önceden tespit edilmiş esaslarla, başka bir ülke tarafından ısmarlanmaktadırlar. Yurtdışında bulunulan süre içinde işçilerin bulundukları ülke dışında başka bir ülkeye çalışmak için sınırlı sayıda gitmelerinin yanında, bulundukları ülke içinde yer değiştirdikleri de anlaşılmaktadır.

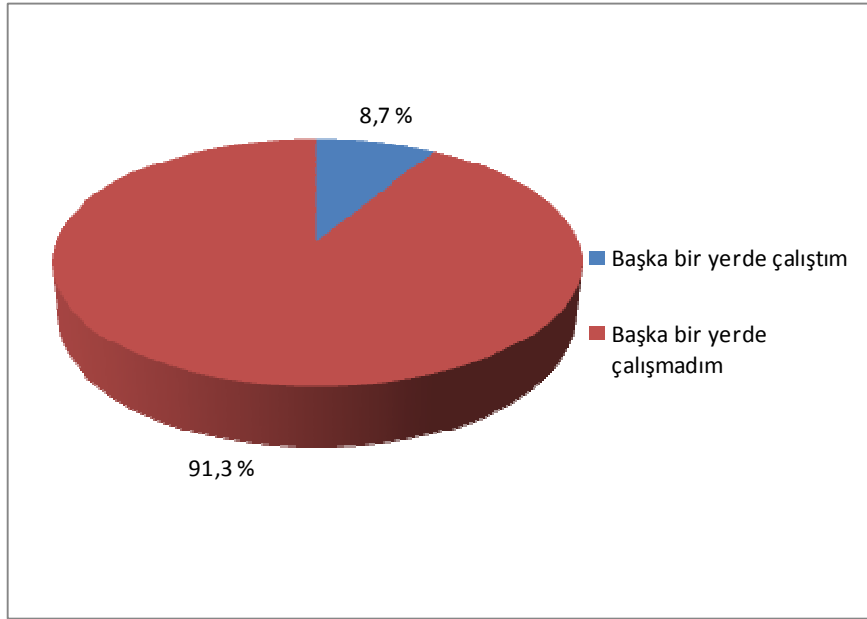
Şekil:13: İlk gidilen ülke dışında başka ülkelerde çalışma durumu

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İşçilerin % 91,3'ünün bulundukları ülke içinde çalışmak amaçlı yer değiştirmedeği, bunun yanında % 8,7'sinin aynı ülke içinde çalışmak amacıyla yer değiştirdiği görülmektedir (şekil 14). Burada aynı ülkede iş amaçlı yer değiştirmeden kasıt 1- 2 günlük kalımlar değildir. Bu aynı zamanda işle beraber bir ikamet değişikliğidir.

Şekil 14: Aynı ülkede yer değiştirme durumları

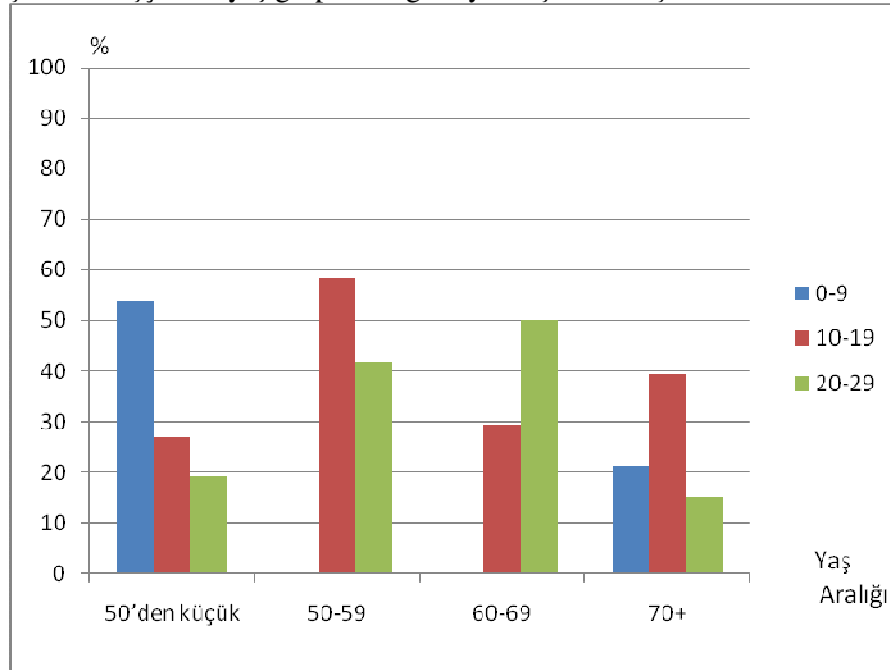
Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

4.YURTDIŞINDAN KIRŞEHİR KENTİNE İŞÇİ GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜ

4.1.Geri Dönüş Göçüne Katılanların Özellikleri

Burada dönüş göçüne katılanların özellikleri arasında olup daha önceki bölümlerde anlatılan yaş, medeni durum ve eğitim durumları ile sonraki bölümlerde anlatılacak özellikleri dışında kalan konulara değinilecektir.

Şekil 15: İşçilerin yaş gruplarına göre yurtdışında kalış süreleri

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İşçilerin yurtdışında kalış sürelerinin uzun veya kısa kesintili veya kesintisiz olması birçok bakımdan önem taşımaktadır. Kalış süreleri aslında birçok olayla bağlantılı bulunmaktadır. Elliden küçük yaş aralığında bulunan işçilerin % 53,9'u, 0-9 yıl yurtdışında kalmıştır (Şekil 15). Bu oldukça kısa bir süredir nedeni de bu yaş kümelerinde bulunanlardan oldukça yüksek bir oranda kaçak olarak yurtdışına gitmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Çünkü resmi yollardan işçi talebinin artık olmaması sonucu bu seçeneğin kapanması, insanımızı başka yollardan yurtdışına

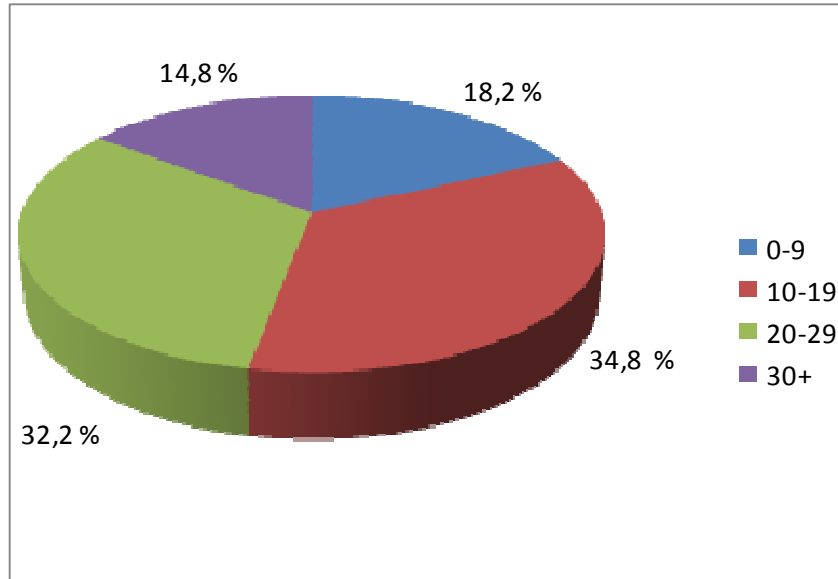
gitmeye itmiş nihayetinde yurtdışına bulunmalarını resmiyete dökemeyenler geri dönmek veya döndürülmek durumunda kalmışlardır. Şunu unutmamak gerekir ki serbest gidebilme ile koşullu gidebilme seçenekleri arasında işçileri zorlayıcı epey fark vardır. Bu yaş aralığında yurtdışında kalabilmiş insanımız ise ya evlilik ya da ailesinin götürmesiyle orada bulunan kişiler olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aslında tüm bu söylenenler 50-59 yaş grubu içinde söylenebilir. Bu yaş grubunda 10-19 yıl yurtdışında kalanlar % 58,3, 20-29 yıl yurtdışında kalanlar % 41,7 oranlara sahipken 0-9 yıl ve 30 yıldan fazla kalanlar görülmemektedir. 60-69 yaş grubunda, 10-19 yıl kalanlar % 29,5'lik, 20-29 yıl kalanlar % 50'lik, 30 yıl ve üzeri kalanlar % 20,5 'lik bir orana sahiptirler. 70 yaş ve üzeri yaşa sahip olan işçilerin 0-9 yıl kalanlarının % 21,2'lik, 10-19 yıl kalanlar % 39,4 lük, 20-29 yıl kalanlar % 15,2'lik, 30 yıl ve daha fazla kalanların oranı ise % 24,2'lik değerle görülmektedir (Çizelge 6). Gerek 60-69, gerekse 70 yaş üzeri yaş grubundan olan işçilerin genelde resmi yollardan ve işçi isteklerinin yaşandığı dönem içerisinde yurtdışın giden insanlardan oluşmaktadır. Özellikle 60 yaş ve üzerinde olan işçilerin 20 yıldan önce dönmelerinin temel iki nedeninin olduğu gerek derinlemesine görüşmelerde gerekse anketlerde anlaşılmıştır. Birincisi yeterli birikimi yaptığına inandıktan sonra dönme, ikincisi de çalışırken uzun süre hastalanma, sakat kalma vb. nedenlerle malulen emekliliğe ayrılıp dönme şeklinde gerçekleşmiştir.

Genelde yurtdışında en çok kalanlar yüksek oranlarda ilerlemiş yaşlara düşmektedir. Genel bir eğilim olarak kalış sürelerinin artmasıyla yükselen yaş grupları arasında sıkı bir ilişkinin olduğu görülmektedir. 1974 yılında İİBK tarafından yapılan 'dönüş eğilimi' araştırmasında Şekil 17'de görülen sonuçlar tespit edilmiştir.

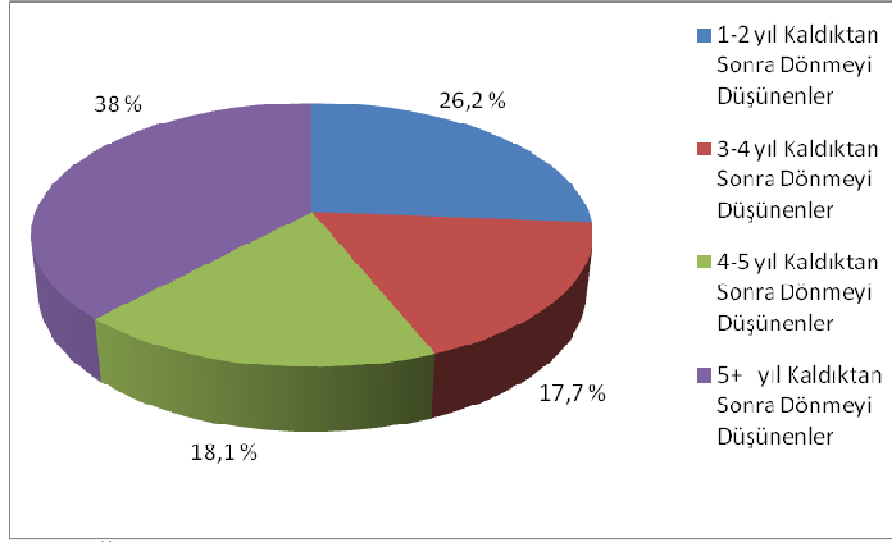
Yurtdışında kalınan süre konusunda araştırma sonuçları ve mülakatlar ile 1974 dönüş eğilimi araştırması arasında bir uyum olmadığı görülmektedir (Şekil 16). Şekil 16’da görüldüğü üzere 0-9 yıl kalanların oranı % 18,2’dir. Bunlarında bir kısmı kaçak yollardan gittiği için yakalanıp geri gelen işçiler olduğunu düşünecek ve 10 yıldan fazla kalanların % 81,8’lik oranını da göz önünde tutulacak olunursa ilk gidilen yollardaki birkaç yıl kalıp dönerim anlayışının gittikten sonra uzun yıllar kalma şeklinde (belki de mecburiyetten) kendini gösterdiği görülmektedir. Yani yurtdışına giden işçilerin % 72’si beş yıl daha az kalıp dönmek istedikleri görülmektedir (Şekil 17). Gidiş safhasında bu yönde düşünen işçiler gittikleri ülkelerdeki şartların özellikle çalışma şartlarının alıştıkları şartlardan farklı olduğu olumsuz düşüncesiyle kısa sürede dönmeyi düşünmüşler bunların birçoğu ya malulen ya da emekliliği hak ettiklerinde ancak geri dönüş yapabilmişlerdir.

Şekil 16: İşçilerin yurtdışında kalış süreleri

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Şekil 17: İşçilerin yurtdışına giderken kalmayı düşündükleri süre

Kaynak: İİBK; 1974

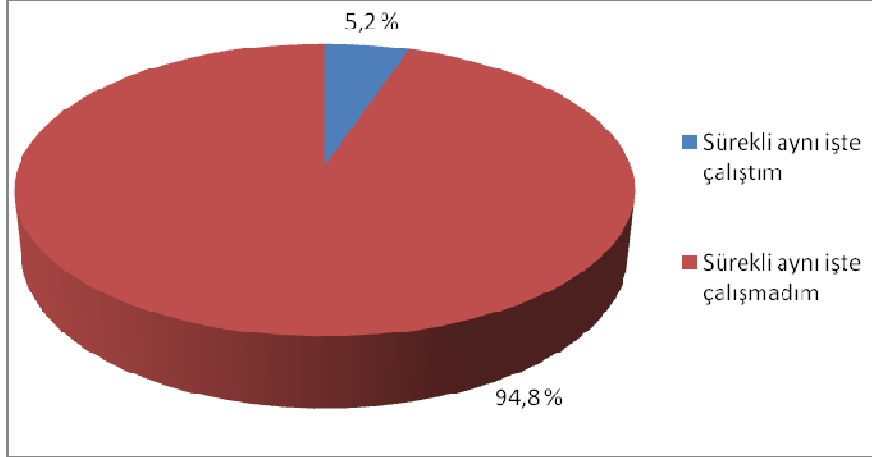
İşçilerin kısa sürede dönerim anlayışı ;

- Ayrıldıkları ülke veya çevrede yapılabilecek iş sayısının/çeşitliliğinin azlığı,
- Yurtdışında elde ettikleri aylık gelirin Türkiye şartlarına göre çok daha iyi olması,
- Tasarruflarıyla ilerleyen yıllarda Türkiye’de istedikleri ekonomik davranışları yapabileceklerine yönelik inançları,
- Ayrılınan yerdeki ekonomik şartların elverişsizliği,
- Yurtdışındaki yaşama gittikçe alışkanlık kazanmaları gibi nedenlerden dolayı yerini bir dönem kalma şeklinde yön değiştirmiştir.

Döner işçiler arasında yurtdışında bulunduğu süre içinde değişik mesleklerle uğraşanların olduğunu, bu uğraşların zamanla nasıl değiştiğini anket ve mülakat sonuçlarına göre araştırmaya katkı sağlama adına değinilecek olursa; araştırma kapsamına giren 115 işçiden % 5,2’si yurtdışında birden çok işte çalışmıştır. Yurtdışında ilk ve son işleri aynı olan işçilerin oranı ise % 94,8’dir (Şekil 18). Bu

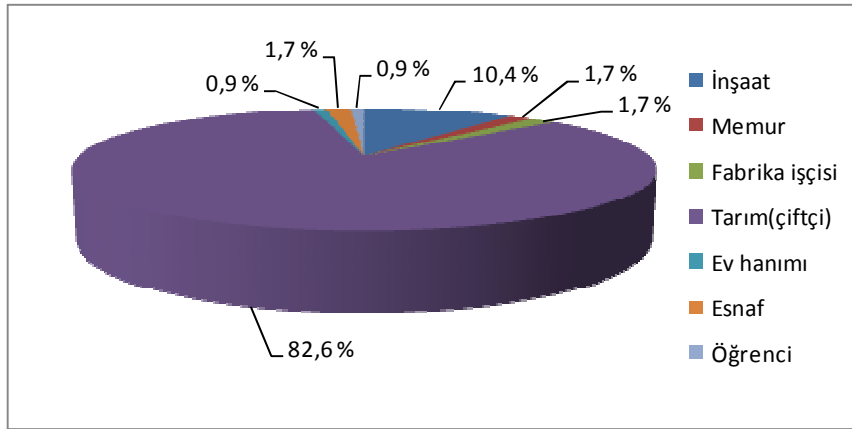
sonuçlar işçilerin yurtdışında kalış süreleri de birlikte değerlendirildiğinde yapılan ilk ve son işleri arasında ezici bir değişmezliğin olduğu açıkça görülmektedir.

Şekil 18: Yurtdışında ilk ve son işleri aynı olan işçiler

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Şekil 19: İşçilerin yurtdışına gitmeden önce uğraştıkları işler

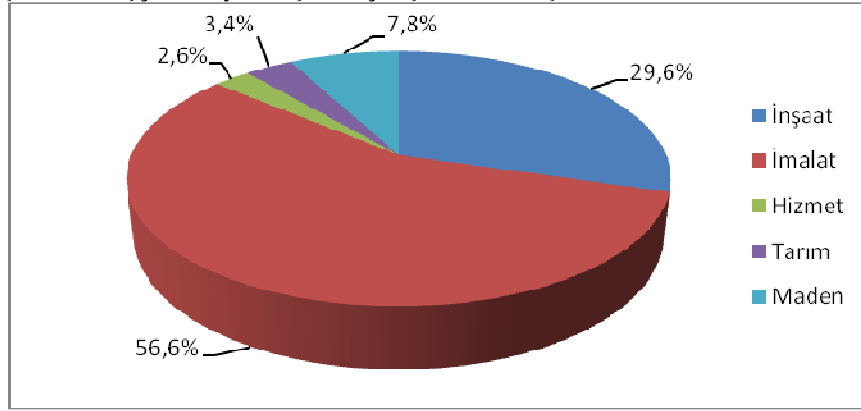

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İşçilerin yurtdışına gitmeden önce yaptıkları işlere bakıldığında % 82,6 ile tarım uğraşısının (çiftçi) ezici oranı görülmektedir (Şekil 19). Yine aynı şekilde görünen işçilerin yurtdışına gitmeden önce % 1,7'sinin memur, % 10,4'ünün inşaat işçisi, % 1,7'sinin imalat işçisi, % 0,9'unun ev hanımı, % 1,7'sinin esnaf ve % 0,9'sinde öğrenci olduğu saptanmaktadır.

İşçilerin yurtdışına gidince çalıştıkları iş kollarına bakacak olunursa;

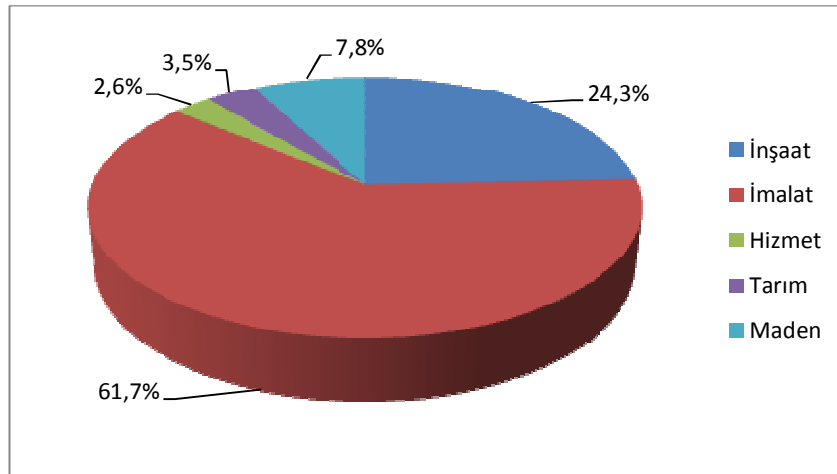
Şekil 20: İşçilerin yurtdışında çalıştıkları ilk iş kolları

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Kırsal kökenli işçilerin yaptıkları işler, herhangi bir özel beceriyi gerektirmeyen, daha çok basit ve el emeğine dayalı işlerdir. Bu türden fabrika işlerinde çalışan işçilerin oranı % 56,6'dır. Bunun dışında işçilerin % 29,6'sının ilk işleri inşaat sektöründedir. Diğer sektörlerde ise, işçilerin % 7,8'i maden sektöründe çalışmış, bunu % 3,4 ile tarım işleri izlemiştir. Hizmet sektöründe ise bu oran % 2,6'dır (Şekil 20). Ayrıca işleri belirli belirsiz veya ne buldu ise o işte çalışan küçük bir grup vardır. Bunların daha çok gezici pasaportlu işçilerden oluşması ihtimali kuvvetlidir.

Şekil 21: İşçilerin yurtdışında çalıştıkları son iş kolları

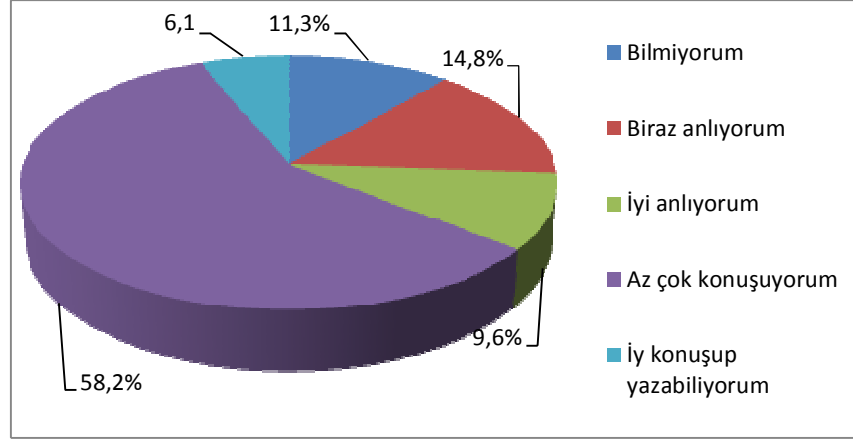
Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Şekil 20 ve 21'in en önemli çıktılarından biri de kırsal alandan yurtdışına giden işçilerin büyük bir bölümünün kendi memleketlerinde yaptıkları ve alışmış oldukları tarım dışı alanlarda çalışmış olmalarıdır. Bu kişilerden sadece % 3,5'i tarımda çalışmayı yurtdışında da sürdürmüştür. Bunun yanında toplamda % 56,6 oranındaki işçi grubu fabrika işçiliği sınıfına kaymıştır. Bu durum işçilerin yurtdışındaki son işleri incelendiğinde daha belirgin bir hal almaktadır (Şekil 21). Ne var ki fabrika, inşaat ya da madencilikte çalışanların hemen hemen hepsi bu alanlarda özel yetenek ve bilgiyi gerektirmeyen işlerde çalışmıştır. Bu nedenle yurda döndüklerinde pek farklı bir çalışma işine girdikleri söylenemez.

İşçilerin yurtdışında çalıştıkları son iş kollarına bakılırsa (Şekil 21) ilk işlerine göre inşaat işinde çalışanların sayısında % 5,3'lük bir düşme, buna karşılık fabrika işçiliğinde çalışanların sayısında % 5,1'lik bir artış vardır. Diğerlerinde önemli bir değişim görünmemektedir. Kuşkusuz tek başına iş alanının bilinmesi işin niteliği konusunda yeterli bilgi vermekten uzaktır. Ne var ki genellikle inşaat alanının nitelik yönünden fabrika işçiliğinden daha az uzmanlaşmış emek kullandığı düşünülecek olursa özellikle erkek işçilerin yurtdışında kaldıkları süre içinde çalıştıkları ilk işlerle son işler arasında ağır işlerden daha kolay işlere, özel beceri ve nitelik istemeyen işlerden, uzmanlaşmış beceri isteyen işlere doğru bir yönelim olduğu görülür.

İşçilerin gittikleri ülkeye ait dili öğrenebilmedeki yetenekleri konumuzla yakından ilgilidir. Aşağıda verilen çizelgedeki verilerin gözden geçirilmesi işçilerin yabancı dili öğrenmedeki düzeyleri ile yurtdışında kalma ya da yurda dönme olgularını doğrudan etkilediği sonucuna ulaşılabacaktır.

Şekil 22: İşçilerin çalışılan ülke dilini konuşma durumu

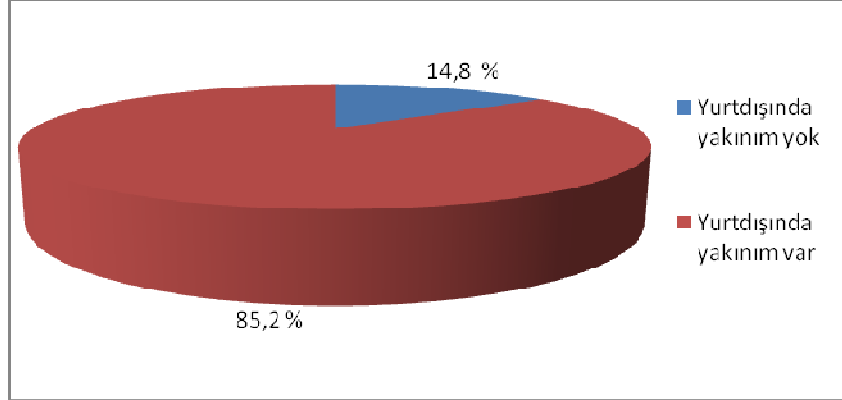
Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İşçilerin % 11,3'ü bulundukları ülkenin hiç öğrenemediklerini söylemişleridir. Konuşulanları biraz anlayan işçilerin oranları % 14,8'dir. İyi anlayanlar ise % 9,6'dır. Yabancı dilleri konuşma durumuna gelince az çok konuşanların oranının % 58,2 gibi büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Gittikleri, bulundukları ülkelerin dilini rahatça konuşup yazabilenlerin oranı ise % 6,1'dir (Şekil 22).

Yurtdışından kesin olarak dönmüş işçilerin büyük bir bölümünün şimdi yurtdışında çalışmakta olan çocukları ya da kardeşleri bulunmaktadır. İşçilerden % 66,3'ü yurtdışında çalışan çocuklarının, gelinlerinin, damatlarının ve torunlarının olduğunu, % 33,7'side kişi de kardeşlerinin ya da akrabalarının yurtdışında çalıştığını belirtmiştir (Şekil 24). Böylece yurtdışından dönenlerin % 85,2'sinin yurtdışında çalışan yakınları olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 23 ve 24). Burada ilginç olan yön göçün bir bakıma ailesel görünümüdür. Bir aileden bir kişinin yurtdışına gidişini, aynı aileden öteki bireylerin gidişi izlemektedir. Bu durumun genellikle yurt içi göçlerle önemli bir benzerliği olduğu açıktır. Öte yandan, durum ailenin nüfusu ile ilgilidir. Gerçekten ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı ile ilişkilendirildiğinde,

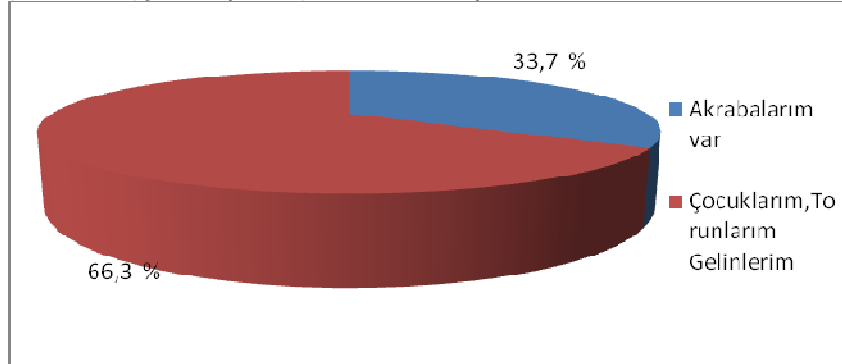
çocuk sayısının artışı ile birlikte, döndükten sonra çocuğu yurtdışında kalanların oranı artmaktadır.

Şekil 23: İşçilerin yurtdışında yakınlarının bulunma durumları

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Şekil 24: İşçilerin yurtdışında bulunan yakınları

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

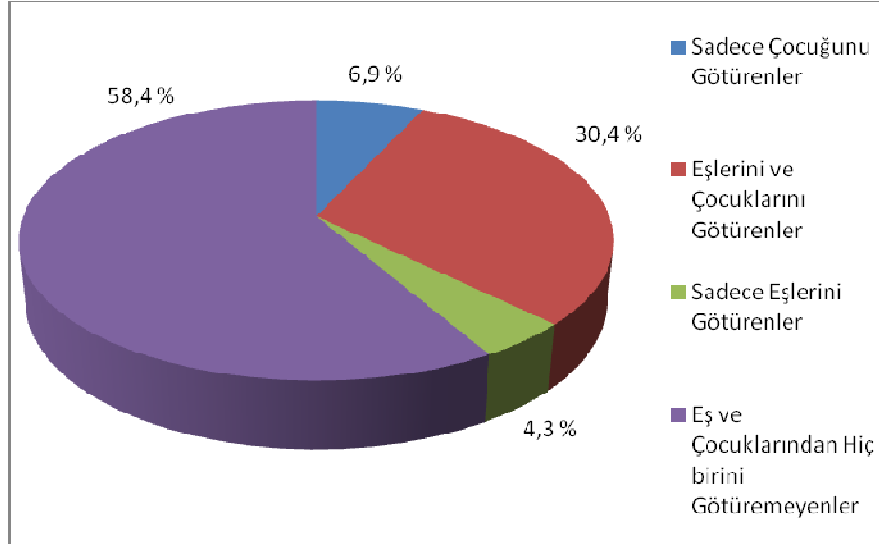
Göçün bu ailesel özelliğinin bir başka görünümü, dönen işçilerin bugün yurtdışında çalışan erkek ve kız kardeşlerinin oranlarıdır. İşçilerden yaklaşık % 20'sinin kendileri döndükten sonra yurtdışına kardeşleri olduğu saptanmıştır. İşçilerin % 14,8 kadarının ise yurtdışında herhangi bir yakınının olmadığı saptanmıştır (Şekil 23). Bu olgu, kırsal topluluklarda aile parçalanması olmasına karşın geride kalan yaşlı üyelerden birinin kök aileyi yönetimi altında tutabilme yeteneğini henüz yitirmediğinin bir göstergesi sayılabilir. Gerçekten de, araştırma alanında yapılan gözlemlerde sorun halinde aile çözümlerinin en çok genç yaştaki

ailelerde olduğu görülmüştür. Bu veriler, aynı zaman da başka bir gerçeği de ortaya koymaktadır. Yurtdışına gidip bir iş sahibi olan aile başkanları veya eşleri en kısa zamanda çocuk veya kardeşlerini de yanlarına getirebilmenin yollarını bulabilmekte, yurda döndükten sonra kendi yerlerine onlardan birini orada bırakmaktır. Araştırma alanın da yapılan açık görüşme ve gözlemlerde bu bulguyu desteklemiştir. Yurtdışında kalış süreleri arttıkça yurtdışındaki yakınlarının sayılarında da artma eğilimi görülmektedir. Araştırma bulgularına göre yurtdışında kalma süresi 20 yıl üzerinde olanların yurtdışındaki yakın akrabalarının daha da yoğunlaşmış durumda olduğu görülmektedir.

İşçilerin tutum ve davranışlarını ortaya koyabilme adına incelenmesi gerekli olduğu düşünülen bir diğer konuda aile bireylerinin yurtdışına götürülmesi veya götürülmemesidir. Bu durum Şekil 25'e göre değerlendirecek olunursa; işçilerden % 58,4'ünün aile fertlerinden hiçbirini yurtdışında bulunduğu süre içinde süreklilik arz edecek biçimde götürmediği anlaşılmaktadır (Şekil 25). Bu genelde ilk giden işçi kabilelerine göstermiş olduğu tutumdur. Resmi nedenlerin dışında kalan nedenler ise işçilerin ilk gittikleri dönemde içinde bulundukları ortamdaki yaşam koşullarının zorluklarından ve bu zorluklar içerisinde ailelerinin yapamayacağı fikrinden ileri geldiği yapılan mülakatlarda ağırlıklı olarak ortaya konulmuştur. İşçilerden % 6,9'unun bulunduğu yere sadece çocuklarını getirdiği (bu çocuklarında tamamının erkek çocuk olduğu mülakatlarda anlaşılmış) görünmektedir. Çocuk veya çocukları yurtdışına yani yanlarına getirmekteki amaç uzun vadede, çocuğunun yaşı küçükse öğrencilikten çalışma hayatına geçirmek, yaşı küçük değilse değilse doğrudan işçi yapabilmek fikrini taşımaktadır. Ailelerince de yaşanılabilir bir ortamı hazırlayanlardan ve artık aile hasretine dayanamayanlardan % 30,4'ü ailelerini de

yanlarına getirmişlerdir. Sadece eşlerini yanlarına getirenlerin ise % 4,3'lük düşük bir orandadır (Şekil 25). Sadece eşlerini götürenlerinde bir kısmının ya çocukları yok ya da büyümüş Türkiye'de bir düzen kurmuş durumda olmalarından dolayı sadece eşlerini götürdükleri mülakatlar sırasında ifade edilmiştir. Yine mülakatlarda ortaya çıkan diğer bir konuda bazı işçilerin yurtdışına kendileri götürmedikleri halde oralarda çocuklarının varlığıdır Bunun nedenleri ise evlenmeler ve eğitim amaçlı gidişlere bağlanabilir.

Şekil 25: Eşlerin yurtdışına getirilmesi-gönderilmesi

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

4.2.Kırşehir Kentine Geri Dönüş Göçünün Nedenleri ve Farklılıkları

Yabancı işçi çalıştıran Avrupa ülkeleri 1970'lerin başındaki küresel ekonomik krizden sonra, üretim yapısında değişikliğe gitmek suretiyle Fordist sistemden esnek (post-Fordist) üretim sistemine geçmeye başlamışlardır. Buna bağlı şekilde gelişmiş ülkeler işçi alımlarını da giderek azaltmışlardır. Ayrıca 1980 ekiminden itibaren Türkiye'ye vize uygulaması başlamış, böylece hem işçi alımları hem de aile birleşmeleri tamamen durdurma noktasına gelmiştir. En fazla yabancı

işçi çalıştıran Almanya, Özellikle 1980’lerin başında bu işçileri bir sorun olarak görmeye başlamış ve ülkede ortaya çıkan yabancı düşmanlığı da Türk düşmanlığı haline dönüşmesiyle tedirgin olan işçilerin geri dönüşleri hızlanmıştır. Diğer AB (Avrupa Ekonomik Topluluğu, AET) ülkeleri de işçi alımlarını yine 1974’den itibaren azaltmış veya tamamen durdurarak geri dönüşleri teşvik etmeye başlamıştır. Örneğin Fransa 1 Haziran 1977’den itibaren kendi iradesiyle dönmek isteyen işçilere belirli bir tazminat ödeyerek teşvik etmiştir. Bu tazminatlar işçi, eşi ve çalışma izni olan çocukları için değişik miktarlardan oluşmuştur. Kısacası bu ülkeler ya entegrasyon politikasını benimsemiş ya da tazminatla geri gönderme yoluna gitmişlerdir.

İşçi göçlerinin başladığı 1960’lı yıllardan bu yana göç hareketleri daha çok ekonomik nedenlerle yapıldığından “işçi göçleri” diye nitelendirilmiş ve göç eden işçi gerekli gördüğü birikimi yaptıktan veya emekli olduktan sonra ülkelerine dönmüştür.

Genel olarak Batı Avrupa ülkelerinde yaşayan ve çalışan işçilerin dönüşlerinin genelde kendi özgür irade ve istekleri doğrultusunda olduğu görülmektedir. Bireysel dönüşlerde, göçten beklenen hedefler gerçekleşip istenilen ekonomik düzeye ulaşıldığında dönüş kararı verildiği anlaşılmaktadır. Kitlese dönüşler ise sadece Almanya’da 1983’te çıkarılan “Geri Dönüşü Teşvik Kanunu” ile yaşanmış 1983-1984 yıllarında 300.000’den fazla Türk vatandaşı Türkiye’ye göç etmiştir. Daha sonraki yıllarda Hollanda, Belçika ve Fransa’nın da benzeri uygulamalarda bulunmasına karşın bu programlara fazla rağbet edilmediği gözlemlenmektedir (ÇSGB, 2001). Diğer taraftan, ekonomik durgunluk yıllarında, geri dönenlerin sayılarında diğer yıllara göre bir artış kaydedilmektedir.

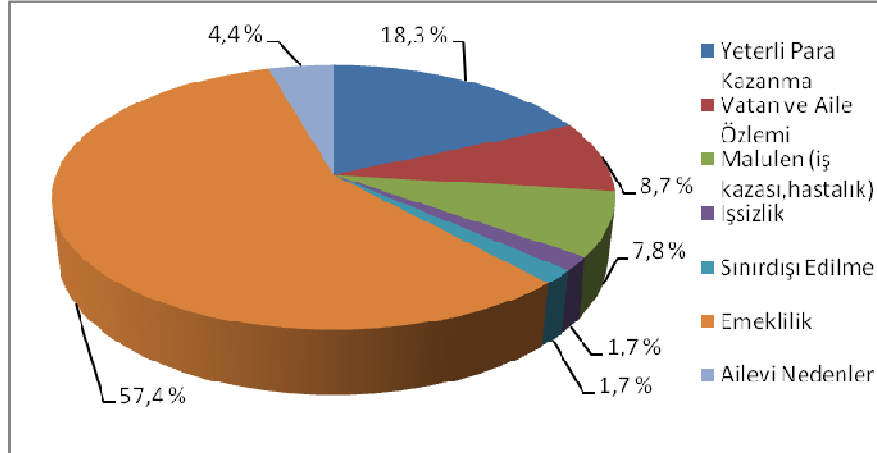
İşçilerin geri dönüş kararlarını;

- Ekonomik açıdan beklenen düzeye ulaşılmış olması,
- Çocukların eğitimi,
- Ağır ve yıpratıcı işlerde çalışmanın verdiği yorgunluk ve yıpranmışlık,
- Yabancı çevre ve kültüre uyum sorunu ülkeye özlem,
- Yaşanan topluma istenilen entegrasyon ve dışlanma,
- Uzun süreli işsizlik,
- Yabancı düşmanlığı,
- Dönüşe teşvik tedbirleri, gibi etkenlere bağlı olarak verdikleri

bilinmektedir.

Kırşehir'in kırsal alanlarından genellikle daha iyi yaşam koşulları sağlamak amacıyla ve bu amaca ulaştıktan sonra geri dönmek düşüncesiyle yurtdışına giden, eğitim durumları kırsalın genel koşullarına göre biraz daha yüksek olan gençlik çağını geride bırakmış bulunan ve yurtdışında belli bir süre kalmış işçilerin hepsinin yukarıda söylenen amaca ulaşarak dönmüş olması beklenemez. Bu nedenle dönüş nedenlerinin incelenmesi gerekmektedir.

Şekil 26: İşçilerin Kırşehir kentine dönüş nedenleri

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Yurt dışına işçi göçüne katılmışların yurda dönüş nedenleri arasında % 57,4 ile emeklilik başta gelmektedir. Yeterli parayı kazanma, vatan ve aile özlemi, malullük (hastalık, iş kazası), ailevi nedenler, işsizlik, sınır dışı edilme bunu izlemektedir (Şekil 26). Vatan ve aile özlemi duyup geri dönenlerde aslında Türkiye’de iyi bir yaşantı sürecektir kadar yeterli parayı ve yatırımı temin eden işçi grubudur. Bu iki grup ilerde ayrıntılı anlatılacağı üzere yurtdışında emeklilik olayını gerçekleştirmeden dönmüş ama belirli bir ekonomik doygunluğu yakalamış işçilerden oluşmaktadır.

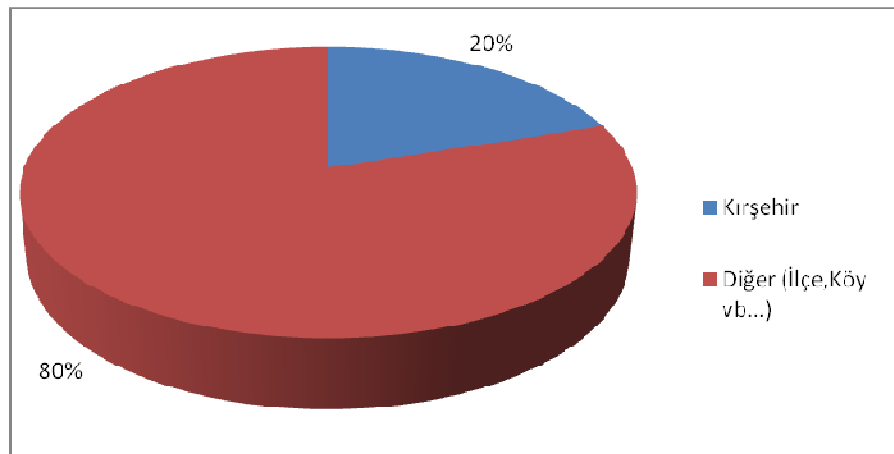
Yurtdışında ağır işlerde özellikle maden işlerinde çalıştırılan işçiler, hastalık nedeniyle veya bir iş kazası neticesiyle belki de hedefledikleri süreyi tamamlayamadan yurda dönmüşlerdir. Şekil 26’da işsizlik nedeniyle % 1,7’lik bir işçi grubunu döndüğü görülmekte, Batı Avrupa kapılarının buraya gitmek isteyen işçilere kapanmasının ardından petrol zengini Ortadoğu Ülkeleri, ardından Rusya Federasyonu ve Türk Cumhuriyetlerine gidip inşaat işi başta olmak üzere çalışılan işlerde iş bitimiyle birlikte geri dönen işçileri kapsamaktadır. Kaçak yollarla yurtdışına gidip çalışmasını resmiyete kavuşturamayan işçilerden durumları fark edilen % 1,7’lik kesim yine beklentilerine kavuşamadan geri dönmüştür. Kadın işçilerin durumuna gelince bunların büyük çoğunluğu kocası döndüğü ve orada yalnız kalamayacağı nedeniyle dönmüştür. Kadınların arasında araştırma alanında yapılan mülakat ve anketlerde başka nedenlerden dolayı dönen işçi yoktur. Bu konunun sonunda şu da eklenmelidir ki, özellikle Almanya’daki kesin dönüşü özendirici tazminattan yararlanma, özellikle 1984-1986 arasında dönenlerde karar vermede önemli bir etken olduğu halde (Tümertekin ve Özgüç, 1996: 380) dönüş nedeninin ne olduğu sorusuna verilen cevaplar arasında emeklilik olarak belirtilen

gerekçeyle bağlantılıdır. Emeklilik gerekçesi de diğer gerekçelerle bağlantılıdır. Bu sayılan gerekçeler (işsizlik, vatan ve aile özlemi vb.) işçilerin önemli bir bölümünü araştırma alanına kesin dönüş yapıp prim ödeyerek burada mevcut erken emeklilik haklarından yararlanmaya sevk etmiştir. Emekli olanların % 6,1'i Türkiye'de SGK'ya prim ödeyerek bunu gerçekleştirmişlerdir (Çizelge 7) .

4.3.Yurtdışından Dönen İşçilerin Ayrıldıkları ve Döndükleri Yerler

Kırşehir'den ayrılan işçilerin % 20'sinin yurtdışına çıkış yerlerinin Kırşehir kenti olduğu, bunun yanında söz konusu işçilerden Kırşehir şehri dışından yurtdışına gittiği halde yurda döndüklerinde ikametlerinin Kırşehir şehri olan işçilerin oranının % 80 gibi oldukça yüksek bir oranda olduğu görünmektedir (Şekil 27). Yani bugün Kırşehir kentinde ikamet eden işçilerin % 80'i yurttan ayrıldıkları eski oturma alanlarına değil de Kırşehir şehrine yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Bunların içinde de yani Kırşehir şehrinde oturan işçilerin %1,7'si yurtdışına başka bir ilden gitmiş ancak dönüşlerini Kırşehir şehrine yapmışlardır. Bu işçilerin neden buraya geldikleri ise mülakatlara şöyle yansımıştır: Birincisi girişimci ruhlarıyla iş yeri açma, firmaların bayiliklerini alıp ticaret yapma isteğidir.

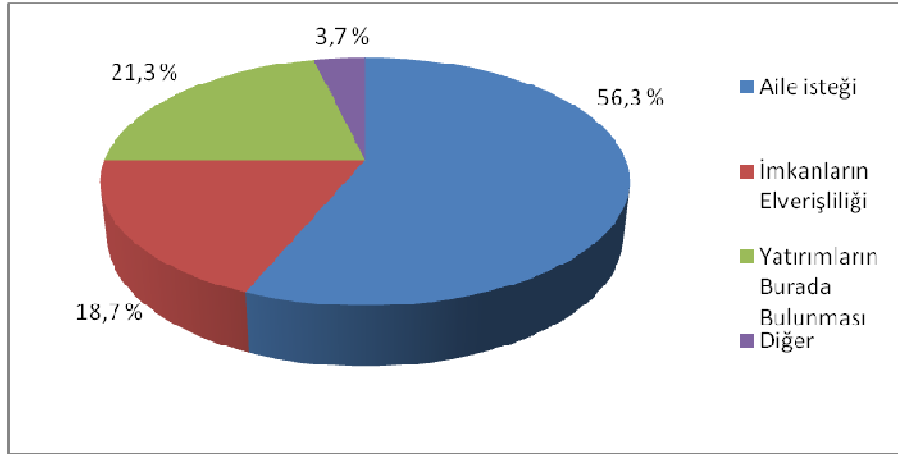
Şekil 27: İşçilerin yurtdışına giderken ayrıldıkları yerler

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İkincisi daha çok kırsal alandan yurt dışına çalışmaya gidip araştırma alanına geri dönen kaydıran işçilerin memleket kavramı etrafında toplandığı anlaşılmaktadır. Bu kimselerin “burayı neden tercih ettiniz?” sorusuna verdikleri cevapların tamamı “doğup büyüdüğüm yer” şeklinde olmuştur (Şekil 28).

Şekil 28: Kırşehir Kenti’nden gitmediği halde Kırşehir’e yerleşenlerin tercih nedenleri

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Yalnız burada şunu söylemekte fayda var o da: yurtdışına gidenlerin % 20 sinin Kırşehir kentinden gitmiş olduğudur (Şekil 27). Bu insanların şehirde daha köklü olduğu ve çekicilik yönünün onlarda ailesinin burada bulunması nedeniyle ağır basması belirgin olduğundan bu göçmenler Şekil 28’e dâhil edilmemiş olup, söz konusu bilgiler sadece araştırma sahası dışından yurtdışına gidip, daha sonra araştırma sahasına yerleşen % 80’lik dilime karşılık gelen işçiler göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Kırşehir kentinden gitmediği halde buraya dönenlerin tercih nedenleri arasında % 56,3’lük en büyük payı aile isteği gelmekte, yatırımlarının burada bulunması % 21,3 ve Kırşehir şehrindeki imkânların elverişli olması nedeni ise % 18,7’lük tercih ve bu söylenen nedenler dışında kalan tercih seçenekleri ise % 3,7’lik oranla görünmektedir (Şekil 28). Aile isteği tercih nedenini söyleyen işçilerin

birçoğunun daha yurtdışında işçiyken ailelerini şehre taşıdıkları mülakatlar sırasında anlaşılmıştır.

5.GERİ DÖNÜŞ GÖÇÜNÜN SONUÇLARI

5.1. Geri Dönüşün Ekonomik Etkileri ve Sonuçları

Bu bölümde Kırşehir Kenti'nden yurtdışına giden işçilerin orada bulundukları süre boyunca gerek tek başlarına gerek aileleriyle yaptıkları tasarrufların değerlendirilmesi ve döndüklerinde yaptıkları yatırımlar, değerlendirmeler, harcamalar üzerinde durulacaktır. Şunu başta söyleyelim ki, işin içine para miktarları vb sayısal resmi istatistiksel veriler girdiğinde bu bilgilerin talep edildiği kurumlarda gizlilik, fişleme olacağı, ellerinde böyle bir verinin olmaması bahanesi, arşiv taramasının yapılamayacağı, bilgilerin elektronik ortama girme tarihinin 2000 yılından sonra olduğu şeklinde 2010 Türkiye'sine yakışmayan durumlarla karşılaşmış olup, bilgi araştırma ve talep etme uğraşlarında bire bir, dilekçe, tanıdık aracılığıyla sonuca gidilmeye de çalışılmış olup her seferinde olumsuz sonuçlarla karşılaşmıştır. Bütün bunlardan dolayı, anketler çerçevesinde ve mülakatlar neticesinde elde edilen bilgiler kullanılmış bu yolla sonuca gidilmeye çalışılmıştır. Yurt dışında işçi iken yapılan tasarruflardan bir kısmı Kırşehir'de kalan ailelerin geçimleri için harcanmış olduğu ve bununda nihayetinde Kırşehir ekonomisinde değerlendirildiği de unutulmamalıdır.

İşçiler yurt dışına ilk gittiklerinde elde ettikleri gelirlerini kişisel ihtiyaçlarına ve geldikleri yerde kalan ailelerine aktarmışlardır. Bu dönemde gönderilen paraların büyük kısmı kırdaki geçim sıkıntısını hafifletmek için kullanıldığından büyük ölçüde tüketime gitmiş, çoğu zaman elde bir şey kalmamıştır. Hem Türkiye'de geride bırakılan ailenin kırdaki düzenini sürdürebilmek, hem de yurtdışında ayakta kalabilmek ancak azami tasarrufla mümkün olabileceğinden ilerleyen yıllarda

yurtdışında alıştığı ve gördüğü ortama yakın olan şehre doğru bir yönelme başlamıştır (Yılmaz, 2007). Böylece yatırımların da adresi belirlenmiş oluyordu. İzinlerinde Kırşehir’e de gelen işçiler, ya akrabalarının ya da yurtdışına götürmediği ailelerinin telkinleriyle arsa ve gayrimenkul alımına girişmişlerdir. Bunların yanında paralarını Türk bankalarına yatırma şeklinde de tasarruflarda bulunmuşlardır. Aslında şu da belirtilmelidir ki bu gelir durumu konusu ve bunun miktarları özellikle çalışmayan emekli işçiler adına yanıltıcı olabilmektedir. Çünkü emekli işçilerin büyük çoğunluğu maaşlarını söylemekte ama ayrıntılarda göze çarpan yatırımlardan özellikle gayrimenkul yatırımlarından gelen gelirleri dile getirmemektedirler. Bu sayede Kırşehir’e dönen işçilerin gelir durumlarını rakamlarla yansıtmak mümkün olmasa da, bu ailelerin maddi bakımdan rahat hareket ettikleri söylenebilir. Şöyle ki gelir seviyeleri bulundukları çevredeki emsallerine göre oldukça iyi ama yaşantılarında belki de uzun yıllar yurtdışında kalmanın ve tasarrufa yönelmenin etkilerini devam ettirmektedirler.

Gittikleri ülkelerde kısa veya uzun süreler çalıştıktan sonra yurda dönen işçilerin kendilerinin veya aile üyelerinin birlikte kazandıkları/biriktirdikleri paraların büyük bölümünü döviz olarak yurda gönderdikleri herkesçe bilinmektedir. Ne var ki yurtdışından gönderilerin emekli maaşları dâhil olmak üzere yıl yıl şöyle dursun bir yıla ait veriler bile tüm ısrarlara rağmen başta Kırşehir’deki bankalar olmak üzere ne PTT’den ne de SGK’dan temin edilememiştir. Emeklilik sonrası veya öncesi şehre gelindiğinde gelir seviyelerinin yüksek oluşu ve bunu tutumlu harcamaları (belki de yurtdışında o zorluklarda edindikleri tutumluluk) sayesinde yatırımların devam ettiği de gözlemlenen diğer bir ayrıntı olarak karşılaşılan bir durumdur. Yurda dönen

işçilerin yurtdışındayken tasarruflarını nasıl değerlendirdikleri anketlerde net olarak ortaya çıkmamakta ve mülakatlar ile bu konuda şu sonuçlara ulaşılmaktadır :

- Araştırma alanımızda yurtdışına gidenlerin %80'i kırsal kesimden yurtdışına çıkmış dolayısıyla gönderilen para da gittikleri ilk yıllarda bu alanlardaki yaşantılarının iyileştirilmesine ve (yeni ev yapımı) yine bu alanlarda yatırımlar yapılmayınca (bahçe bağ tarla alımı vb.) harcanmıştır,
- İzne geldikçe tasarruflarını bizzat kendisi yatırım amaçlı değerlendirmiş,
- Kendisi yurtdışında iken zaman içinde ailesini şehre göndermiş ve yatırım sahasını şehre kaydırmış
- Yurtdışına merkezden gidenler ise tasarruflarını ayrıldıkları yer olan Kırşehir Kentine taşımışlar bu yatırımlarda yine ilk başlarda yaşam kalitesini artırıcı yönde harcanmıştır. Sonra da yakın çevreden arsa ve daha merkezi yerlerden gayrimenkul alımına doğru kaymıştır.
- Ayrıca gönderilen tutarların bir kısmı, yurtdışında kaldıkları sürece ailelerin çeşitli gereksinimlerine gittiği, yurttaki kalan aile üyelerine yollandığı, yerli ve yabancı bankalara yatırıldığı, bir takım dayanıklı ve dayanıksız tüketim mallarına harcandığı da genel olarak bilinmektedir. Fakat yurda döndükten sonra ailelerin ellerinde bulunan biriktirmeler bulundukları yörelerde ve genel olarak ülke içinde hangi alanlara yaptıkları, çeşitli tartışmalara yol açmaktadır.

Bu bölümde bazı değişkenleri göz önünde bulundurarak dönen işçilere sorulan sorulara dayanarak bu soruna açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Sözü edilen değişkenler biriktirmeler, yıllık harcamalar, çocuk sayıları, şimdi yapılan işler, emeklilik gelirinin bir veya iki emeklilik şeklinde oluşu, yurtdışına kaçış süreleridir.

İşçilerin ekonomik eğilimleri aşamalı olarak incelenirse araştırma alanına olan katkıları daha iyi anlaşılacaktır.

5.1.1.Yurtdışında Biriktirmeler

Yurtdışında kalış sürelerine göre biriktirmelerin arttığı işçilerin şehirde yaptıkları yatırımlara bakıldığında anlaşılmakta yani bu işçilerin daha büyük biriktirme ve bunun sonucunda da daha iyi yaşam koşulları, daha büyük yatırım imkânları yakalamışlardır. Görüşmelerde işçilerin yurtdışındayken Kırşehir’de bulunan yakınlarına gönderdikleri paralar dışında da tasarruflarda bulundukları ve bunları izin dönemlerinde ihtiyaç ve yatırım harcaması şeklinde bizzat değerlendirdikleri anlaşılmıştır.

5.1.2.Kırşehir’e Gönderilen Para

Şekil 25’de görüleceği üzere yurtdışına ailesini götürenlerin oranı % 30,4’dür. Bu şu anlamada gelmektedir: Yurtdışında kaldıkları sürece para göndermeyenlerin oranı da aynı şekilde değerlendirilebilir. Bu grupta ailesi yanında olduğu halde özellikle gayrimenkul alımlarında anne, baba, kardeş vasıtasıyla da işçilerin Kırşehir’e para gönderilebileceği de unutulmamalıdır. Bu durum yapılan mülakatlarda ortaya konulmuştur. Kırşehir’de bulunan çocuk sayıları veya aile büyüklüğü ile gönderilen döviz tutarları karşılaştırıldığında, genel olarak çocuk sayısının artmasıyla gönderilen para tutarının da arttığı belirlenmektedir. Yani yurtdışından gönderilen para ile aile büyüklüğü arasında doğrusal bir ilişki vardır. Gönderilen bu paralar aileler kırsalda ise belli zamanlar da şehre geldiklerinde, merkezde ise harcamayı daha sık yapmaları şeklinde şehre harcandığı bir gerçektir. İlerleyen zaman diliminde yurtdışındaki işçilerin memleketlerindeki ailelerini daha

önce sayılan nedenlerden dolayı şehre getirmeleriyle, buraya katkıları daha fazla olmuştur.

İşçilerin yurtdışında kalış süreleri ve dolayısıyla yurda gönderilen toplam döviz tutarları değişmektedir. Gerçek bu olmakla beraber işçilerin gerek kırsalda gerekse şehirde bıraktıkları yakınlarını büyük ölçüde tüketici konumuna sokmuş, eskiden özellikle kırsalda üretilen bir takım tarım ürünlerini dışarıdan satın alır hale getirmiştir. Yapılan mülakatlarda bazı hayvansal gıdaların bile şehirden alınır hale geldiği anlaşılmaktadır. Yurtdışındaki işçi kırsal alandaki yakınlarını şehre doğru bilinçli olmasa dahi yönlendirmeye başlamıştır artık...

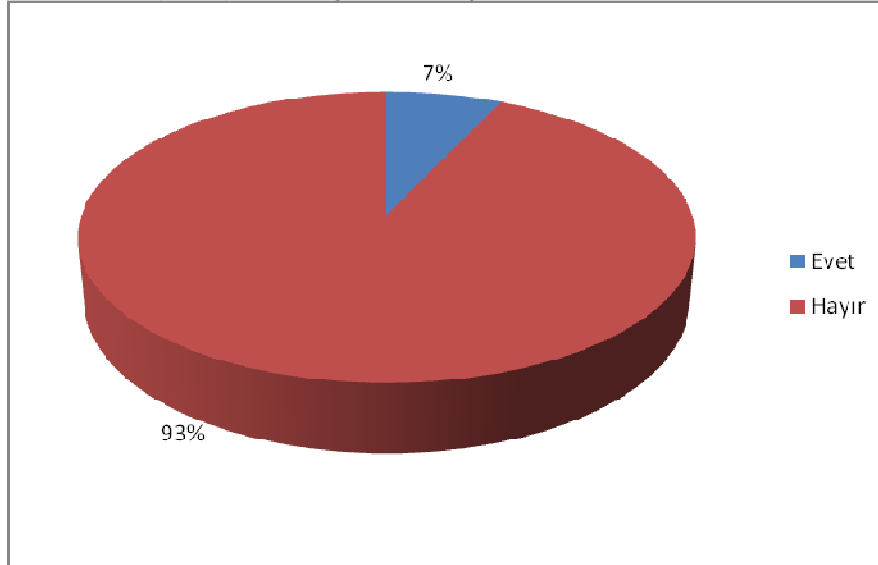
5.1.3.Yakınların Yıllık İzin Harcamaları

Yurtdışına ailelerini götüren veya götürmeyen işçiler, kesin dönüş yapmadan önce 1-2 yılda bir kez 30-40 gün arasında değişen izinlerini kullanmak üzere Kırşehir'e geldiklerinde yaptıkları birikimlerini değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Bu konu şu anda yurtdışında çalışan işçilerin davranışlarında da gözlenmektedir. Şöyle ki halen yurtdışında çalışan işçiler, belli zamanlarda (özellikle yaz mevsiminde) Kırşehir'e gelmekteve burada 30-40 gün kalmaktadır. Her bir aile bu sürede yaklaşık 2000-3000 Avro harcama yapmaktadır. Yine bu süre içinde biriktirmelerini önce bir ev alma yolunda değerlendirmeye çalışıyorlar. Bu işçiler ilk kuşak işçilere göre birikimleri ve gelirleri daha az, dolayısıyla yatırım yönünde harcamaları da az bir gruptur. Kısacası kesin dönüş yapanların gerek daha önceki çalışmaları sırasında biriktirdikleri, gerekse dönüşte beraberinde getirdikleri toplu paraları en çok ev, arsa gibi gayrimenkullere yatırdıkları anlaşılmaktadır.

5.1.4.Kentsel Alanda Yatırımlar

Geri dönüş yapan işçilerin özellikle yurtdışındayken çok ortaklı girişimlere de yöneldiği yapılan anketlerden ve mülakatlardan anlaşılmaktadır. Şekil 26’de de görüldüğü gibi işçilerden % 7 si çok ortaklı işletmelerde pay sahibi olmuş, ancak daha önceki bölümlerde anlatıldığı üzere bu girişimler çeşitli nedenlerden dolayı sonuçsuz kaldığı gibi katılımlardaki paralar da işçilere geri dönmemiştir. Böylece Kırşehir için gurbetçi yatırımları da büyük bir sekteye uğramıştır. Hatta böyle bir girişim (gurbetçi parasıyla kurulan) bir daha olmamıştır. Çünkü bu olay, birçok sıkıntılardan sonra arta kalan yani biriktirilen paralarını yatırıma çevirmek isteyen ancak zarara uğrayan işçiler ve sonraki işçiler üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Yatırımlar bir daha bu şekilde sevk edilmemiştir.

Şekil 29: Kırşehir şehrinde çok ortaklı yatırım durumu

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İşçilerin dâhil olduğu başka bir ortaklık tipi ise kooperatif örgütlenmesi şeklindeymiş. Daha önceki konularda belirtildiği üzere adı her ne kadar Köy Kalkınma Kooperatifi (KKK) olsa da işçilerin yurtdışına çıkış için kullandığı bir vasıttan öte gidememiştir. Yani işçiler KKK’nın kurulmasını yurtdışına çıkışta

öncelik tanındığı için destekleyip üyeliklerine katılmışlardır. Bununla ilgili olarak araştırmada yurtdışına giden işçilerin KKK yoluyla yurtdışına gidip gitmediklerini öğrenmek amacı ile bir soru sorulmamış ancak mülakatlardan bu sonuç çıkarılmıştır.

Kırşehir için kurulacak işletmelerin ve bunların ekonomik etkilerinin önüne “ortaklıkları çıkmaza sokanlar“ tarafından konulan taşlar bundan sonraki işçi yatırımlarının yön ve şekil değiştirmesine yol açmış, yatırımları günümüze de kapsayacak şekilde arsa, daire alımına yeni gayrimenkul alımına yöneltmiştir.

Çok ortaklı girişimlerden zarar eden veya umduğunu bulamayan işçiler gayrimenkul alımı yoluyla yatırıma yönelmişler ve bu doğrultuda harcama yapmışlardır. İşçilerin gayrimenkul tercihleri de yapılan mülakatlardan ve anketlerden anlaşıldığı üzere şu ana çerçeveye dışına çıkmamıştır:

- Daire (apartman dairesi) alımı
- Dükkân alımı
- Arsa alımı
- Ayrılınan yerdeki evini yeniden inşa edip orayı aile apartmanına çevirme.

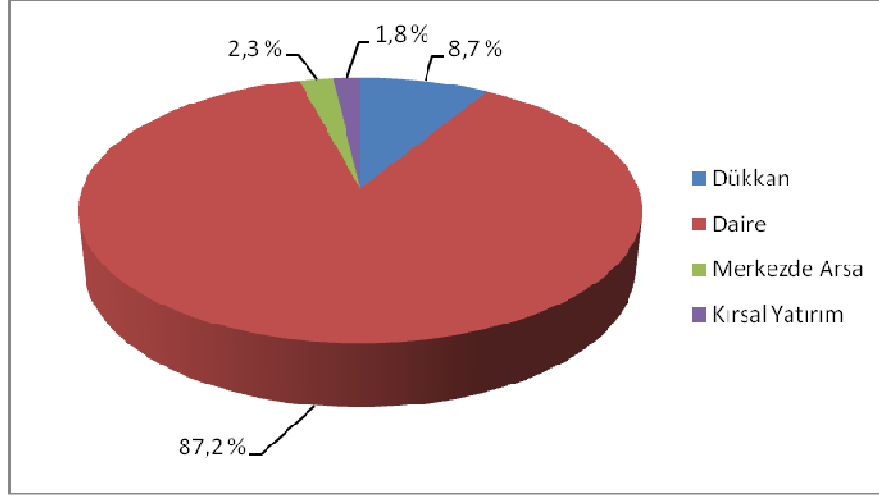
Yukarıda adı geçen gayrimenkul alımlarında ise genelde şu yollar tercih edilmiştir;

- Çalışırken izne geldikçe gerçekleşen alımlar,
- Ailesi Kırşehir’de olanların aile vasıtasıyla gerçekleştirdiği alımlar,
- Türkiye’de bırakılan erkek çocuk vasıtasıyla yapılan alımlar.

Burada mülakatlar sırasında şaşırtıcı olarak karşılaşılan sonuncu seçenekse işçi ailesini yurtdışına götürse de eğer varsa, bir erkek çocuğunu Kırşehir’de bırakmış yatırımlar onun vasıtasıyla yapılmıştır. Bu sayede baba geri dönene kadar

oğul hem yatırım yapmış hem de mevcut yatırımları denetlemiş ve idare etmiştir. Genelde de bu çocuk, işçilerin kesin dönüşlerinde birlikte oturdukları çocuklarıdır.

Şekil 30: Gayrimenkul yatırımların dağılımı

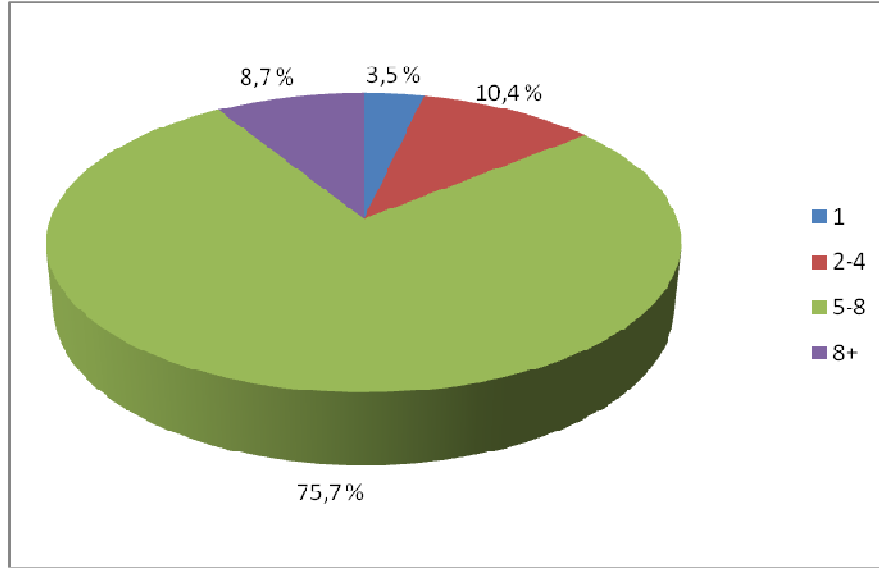
Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Emekli olup geri dönen işçilerin % 96,5'inin iki ve daha fazla apartman dairesi sahibi olduğu hatta bunların da % 84,4'ünün beş ve daha fazla daire sahibi olduğu saptanmaktadır. % 3,5'lik kesimin bir dairesi olduğu belirlenmekte ve % 1,7'sinin ise halen kiracı olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 31). Bir daire sahipleri ve kiracı olanların tamamı Rusya Federasyonu, Türk Cumhuriyetleri ve Ortadoğu ülkelerinde çalışan işçilerdir. Bu da tamamen gelirin ve kalınan sürenin düşüklüğü ile ilgilidir. Araştırma alanında özellikle Batı Avrupa'dan gelmiş işçilerin yatırımları belirleyici olmaktadır.

Yapılan yatırımların % 87,2'sinin apartman dairesi alımı şeklinde gerçekleştirildiği görünmektedir. Bunu % 8,6'lık oranla dükkân, % 2,3'lük değerle arsa, %1,8'lik oranla da kırsal alan yatırımları takip etmektedir (Şekil 30). Dükkânlardan ve apartman dairelerinden işçilerin kendi kullanımları dışındaki olanlarının tamamı hali hazırda kirada bulunmaktadır. Yurtdışından gelen işçilerin

şehirde gayrimenkul yatırımları içerisinde daha fazla apartman dairesi yatırımına önem verdiği artık bilinmektedir ve bu işçilerin daire alımlarında tercihlerini hangi mahalleden yana kullandığına açıklık getirmek gerekmektedir.

Şekil 31: Sahip olunan daire sayısı

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İşçilerin hangi mahallede ne kadar gayrimenkulü var? Sorusuna tam cevap getirememekle beraber işçilerin mahallelere göre dağılışıları yaklaşık olarak bir fikir vereceği kanaati hâkimdir. Çalışma alanında bulunan 14 mahallenin muhtarlarıyla birebir görüşmeler sonucu bu konuda yaklaşık rakamlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

İşçilerin mahallere göre dağılımı yorumuna geçmeden şu tekrar hatırlanmalıdır ki özellikle daire alımı yatırımları anlaşılın: Kırşehir ilinden yurtdışına giden işçiler yatırım için tekrar Kırşehir'e yönelmişler bunun için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Ancak yatırım için gelen insanların başarısızlıkla sonuçlanan birkaç girişimi ve kurulan işletmelerdeki haksız uygulamalar sonucunda bu girişimler sonuca ulaşamamıştır. Bunun sonucunda işçiler arazi almak ve konut edinmek şeklinde kişisel küçük yatırımlar yapmışlardır. Ancak kırsala yapılan

yatırımlardan olan tarım arazilerinin umdukları geliri getirememesi ve ev inşaatlarının da ailelerinin Kırşehir şehrine yönelmesi neticesinde boş yatırım olarak algılanması, ikinci ve sonraki kuşakların konuya ilgisizliği nedenleriyle kırsaldaki arazi alımı ve ev yaptırma girişimleri neredeyse bitmiştir. Bundan sonra yatırımların ağırlığını şehirde daire alımı veya apartman yaptırımı almaktadır. Bu yatırımların inşaat sektörüne olduğu ve bu alandaki istihdamın genişliği, malzeme üretiminin, alımının ve kullanımının büyüklüğünün Kırşehir kent ekonomisine olan katkısı dikkatten kaçmamalıdır.

Mahallelere göre işçilerin sayısını gösteren şekil 32'ye bakıldığında işçilerin % 44,8'inin Aşıkpaşa mahallesinde, oturdukları görülmektedir. Bu işçilerin büyük çoğunluğunu zaman içinde evlerini kırsal alandan Kırşehir şehrine taşıyanlar oluşturmaktadır. Gerçektende işçilerle yapılan mülakatlar neticesinde Aşıkpaşa, Yenice, Medrese mahallelerinde oturan işçilerin çoğunluğunun bu mahallelere sonradan yerleştikleri sonucu çıkmaktadır.

Çizelge 7: İşçilerin mahallere göre dağılımı

Yurt Dışından Dönen İşçilerin Mahallelere Göre Dağılımı (%)					
Sıra	Mahalle Adı	%	Sıra	Mahalle Adı	%
1	Ahi Evran	4,5	8	Kayabaşı	3,8
2	Aşık Paşa	44,8	9	Kervansaray	3
3	Bağbaşı	4,5	10	Kındam	0,2
4	Bahçelievler	0,2	11	Kuşdilli	0,5
5	Çukurçayır	3,8	12	Medrese	8,2
6	Göhlisar	1,1	13	Nasuhdede	7,5
7	Güldiken	6,7	14	Yenice	11,2

Kaynak: Mahalle muhtarları beyanları

Buraya kadar gelinen noktada işçilerin şehirleşmeye etkilerini izah etme gerekliliği ortaya çıkmış bulunuyor. Gayrimenkul yatırımlarına dönüşmüş olan yatırım anlayışının şehirdeki etkileri de şu şekilde izah edilebilir. İşçiler risksiz bir

yatırım aracı olarak gördükleri gayrimenkul alımlarını 2000'li yıllara kadar arttırarak devam ettirmişlerdir. "Buna göre işçilerin hemen hemen yarısı evlerini bizzat kendileri yapmışlardır. Zaten çoğunun her yıl izne gelmesi bu yüzden olup, hatta çoğu zaman sözde dinlemek için geldikleri Türkiye'de kendi inşaatlarında bizzat işçilik yapmışlardır. % 36 civarındaki vatandaşımızda evini halk arasında yap-satçı olarak bilinen müteahhitten satın almıştır. Bilindiği gibi özellikle büyük şehirlerimizde yap-satçıların en karlı müşterileri yurtdışındaki vatandaşlarımızdır. Hatta işçilerin izne gelecekleri aylar öncesinde yap-satçılar ellerindeki bitmiş hazır daireleri daha yüksek fiyata yurtdışındaki işçilerimize satabilmek ümidiyle yerli vatandaşlarımıza satmak istememektedirler. Gerçektende bazen akla hayale gelmedik fiyatlarla başta konut olmak üzere arsa ve dükkânların en karlı müşterileri söz konusu bu işçilerdir. Çünkü bunlar ülkedeki piyasa şartlarını bilmemekte ve öğrenmek içinde yeterli zamanları olmamaktadır. Elleriindeki tasarruflarını veya yurtdışındaki bankalardan çektikleri paraları çok kısa bir zaman dilimi içinde yatırıma dönüştürmek istemekte buda yap-satçıların işine yaramaktadır (Yılmaz, 1995: 479). İşçilerin yurtdışına gitmeden önce bulundukları yer ile yurtdışından döndüklerinde oturdukları yeri gösteren Şekil 27'de Kırşehir kentinde oturan işçilerin % 80'nin kırsal alandan şehre geldikleri anlaşılmakta ve bunların iç göçün yanında şehirleşme hareketinde de rolleri görünmektedir.

Yapılan anket ve mülakatlarda araştırma alanında oturan işçilerin tamamının Kırşehir'den başka bir il veya ilçeye yerleşmeyi düşünmedikleri anlaşılmış böylece işçilikten emekliliğe kadar geçen süreçte yatırımlar yerleşilecek alana yani Kırşehir kentine yönelmiş bulunmaktadır.

Bilindiği gibi Batı Avrupa ülkelerinde işçi olarak çalışmış ve kesin dönüş yapmış ya da halen bu ülkelerde yaşantılarını sürdürmekte olan vatandaşlarımızı kendi ihtiyaçları dışında konut sahibi olmaya iten başlıca faktör kira geliri ve mülkün daima değerini muhafaza etmesidir. Yurtdışındaki işçilerin ve onların ailelerine devletin gereken ekonomik ve sosyal imkanları sağlamaması, emekli maaşlarının çok düşük olması, yüksek enflasyon, Avrupa’da alışılan hayat tarzının Türkiye’de sürdürülmesinin burada elde edilen gelire göre mümkün olmaması vb. faktörler (özellikle işçi şirketlerine olan yatırım fiyaskosu) işçiler gelecekteki yaşamlarını garanti altına almak için ister istemez kira gelirine yönelmiştir. Bir yandan da sahip oldukları meskenlerinin hızlı şehirleşmeden doğan aşırı talep nedeniyle değerlerinin giderek artması, diğer yandan kiraların enflasyona göre ayarlanabilmesi vb. nedenler bu vatandaşlarımızın en güvenilir yatırım aracı olarak konut ve kira gelirini düşünmelerine sebep olmuştur (Yılmaz, 1995). Kısacası söz konusu işçiler yatırım tercihlerini yukarıda sayılan nedenlere ilave olarak güvence ve istikrar nedeniyle gayrimenkul alımından özellikle daire alımından yana kullanmışlardır. Bu da inşaat sektörünü şehirde diri tutmuş, sektörün dirliği de başta Yozgat ili olma üzere çeşitli illerden bu alanda çalışmak üzere şehre yapılan göçlere neden olmuştur. Sonuçta bununda Kırşehir kentine başta sosyo-ekonomik olmak üzere değişik etkileri olmuştur.

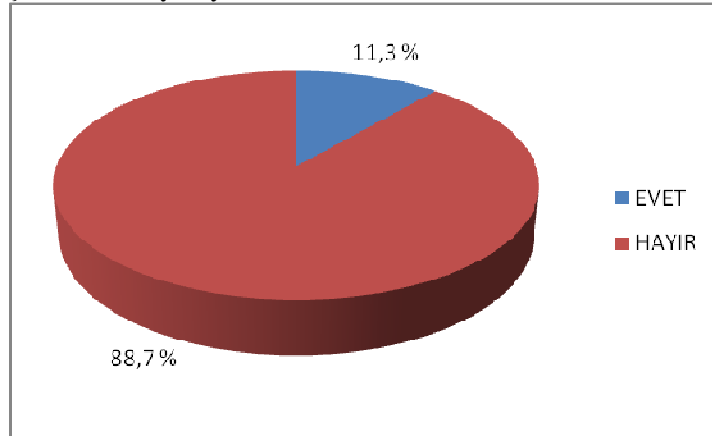
Emekli işçilerle yapılan ankette aylık gelire ilgili soruya verilen cevabın eksik olduğu görülmektedir. Zira işçilerin kira gelirlerini de düşündüğümüzde beyan edilen ortalama aylık gelirin emekli aylıklarının da de hesaba katılmasıyla düşüklüğü hatta komikliği ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında ortalama aylık harcamaların 1500 TL civarında olduğu ankette ortaya konulmuştur. Kira gelirlerinin de hesaba katıldığı

cevvel göz önüne alınırsa işçilerin yatırımlarının devam ettiği düşünülmesi güç olmayan bir sonuçtur. Ayrıca işçiler mevcut gelirlerinin bir kısmını da yakınlarında bulunan çocuklarının ve ailesinin giderleri harcamaktadır. Sonuç olarak eskisi kadar olmasa da yurtdışından dönüş yapmış bu işçilerin yatırımlarının ve harcamalarının devam ettiği söylenilebilir.

5.1.5.Kırsal Alanda Yapılan Yatırımlar

Yurtdışında iken yapılan biriktirmelerin harcandığı yerden biri, büyük ölçüde işçilerin kendi köyleri veya dolaylarındaki köylerdir. Köy içinde yapılan harcamaların oranları iş gücü türlerine göre büyük ayrımlar göstermektedir (Yasa, 1979: 43).

Şekil 32: Köyde yatırım durumu

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Araştırma alanına dönen işçilerden % 72,2 si yurtdışına kırsal alanda gittiğine göre (Şekil 6) bunlarında belirli yıla kadar yani ailelerini şehre götürene kadar yatırımlarını bu alanlara tarla, bahçe, bağ, tarla için makine ve ekipmanları alımı şeklinde değerlendirmişler. Şekil 32'ten de bu anlaşılıyor. İşçilerden % 11,3'ünün köyde kendi yatırımı sonucu sahip olduğu bir mal varlığı var. Tabii ki işçiler yatırım yönünde yaptıkları harcamanın tamamını buralara yapmamış

birikimleri arttıkça orada oturmasalar dahi yatırımlarını şehre doğru kaydırmışlardır. Bu da Kırşehir kenti ekonomisini olumlu yönde etkileyen kaynaklar içinde yerini almıştır. Şunu da hatırlatmada fayda var ki işçilerin kırsalda da yatırım harcamalarının dışında kalan harcamalarını da kırsaldaki alışveriş alanlarının yokluğu veya sınırlılığı nedeniyle büyük oranda şehre yapmalarıdır. Dikkat çeken diğer bir unsur ise şehirde oturduğu halde köylerindeki tarlaları ekip biçme faaliyetlerini yürüten işçilerin olmasıdır. Bunların oranı ise emekliler içinde % 9,5'tir (Çizelge 7). Bu orana göre emekli olup şehirde oturduğu halde işçilerden bir kısmının (emekliler içinde % 9,5'lik kısım) kırsalla ilginin sürdüğüdür. Bu ilişki kalma yönünde olmayıp iş takibi şeklindedir. İşler ya bizzat takip edilmekte ya da erkek evlat(lar) yardımıyla yapılmaktadır. Sonuçta bu alandaki kazanç da Kırşehir şehrine gelmekte ve buradaki harcamalara çeşitli şekillerde yansımaktadır.

Bu bilgilerden çıkan sonuç, şehirden yurtdışına giden işçilerin yatırımları göçün başlangıcından günümüze kadar şehre olduğudur. Kırsaldan gidenlerin ilk harcamaları yine oraya olmuş, bu ya tarla ve bahçelerine yenilerini eklemek şeklinde olmuş ya da giderken sattıkları tarlaların yerine yenisini almak şeklinde gerçekleşmiştir. Daha sonra biriktirmeler ve harcamalar kırsal alan dışındaki girişim alanlarına (Kırşehir kentine) kaymıştır. Şu da eklenmelidir ki gerek kırsal alandan, gerekse şehirden ayrılanlar geleceklerini Kırşehir şehrinde görmekte, umutlarını da yatırımları gibi buraya bağlamaktadırlar. Mevcut durumun dışında kırsal alana yapılan herhangi bir yatırımın olmadığı ve bu saatten sonra da olamayacağı yeni alımların şehirden olacağı yönünde işçilerle yapılan mülakatlar bunu kesin olarak ortaya koymuştur.

5.1.6.Çalışma Yaşamına Katılım

Yurtdışında kalış sürelerine göre işçilerin bugünkü iş durumlarını gösteren çizelge 8'e bakılırsa işçilerin durumlarında göze çarpan bir değişimin olduğu görülür.

Çizelge 8:Yurtdışında kalış sürelerine göre işçilerin bugünkü işleri

Yapılan İşler	Yurtdışında Çalışılan Süre				Toplam
	0-9	10-19	20-29	30+	
	%	%	%	%	
Yurtdışından Malulen Emekli	50	50	-	-	3,5
Sadece Türkiye'den Emekli	42,8	28,6	28,6	-	6,1
İşçi	62,5	37,5	-	-	6,9
Esnaf	28,6	35,7	35,7	-	12,2
İşsiz	60	40	-	-	4,3
Çift Emekli	-	53,6	25	21,4	24,3
Sadece Yurt Dışından Emekli	-	36,8	57,1	6,1	42,6
Emekli İşçiler İçerisinde Etnaf ve Çiftçi Oranları (%)					
Emekli Etnaf	2,3		Emekli Çiftçi		9,5

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Kırşehir Kenti'ne dönen işçilerin % 73'ünün emekli olup döndüğü anlaşılmaktadır. Emeklilik durumları genelde 65 yaşına ulaşmaya bağlı olup bu yaşı dolduranlar emeklilik hakkına kavuşmuşlardır. Yurtdışında işçilerin emekliliği beklemeden toplu paralarını alıp gelme seçeneği ve toplu paralarını almadan gelme ama sonra emekli olma seçeneği bulunmaktadır. İşçilerden malulen emekli olan ve Kırşehir kentine dönenlerinin oranını % 3,5 olduğu görülmektedir (Çizelge 8). Bunlar çalışırken tedavisi uzun süren bir hastalığa yakalanmış ya da hasarlı iş kazası geçirmiş ve Kırşehir kentine dönmüşlerdir. Yine Çizelge 8'in verilerine göre işçilerin % 6,1'inin sadece Türkiye'den, % 42,6 'sının sadece yurtdışından, % 24,3'ünün ise

hem Türkiye’den hem yurtdışından olmak üzere çifte emekli oldukları saptanmaktadır. Çift emeklilik olayı da dikkat çekicidir. Çünkü genelde kırsal alanda çiftçilikle geçinen ailelerden giden işçiler yurtdışındayken tarım sigortalarını veya Türkiye’de kayıtlı bulunduğu SSK, Bağkur gibi kurumlara pirim ödemelerini yapmış ve emekli olmuşlardır. İşçilerden % 6,1’inin sadece Türkiye’den emekli oldukları görülmekte bu da işçilerin bir kısmının emeklilik yaşını beklemeden geldiklerini ve Türkiye’de emeklilik için gerekli sigorta sürelerini tamamlayıp emekli olduklarını göstermektedir. Bunların içinde emekliliğini beklemeden tazminatını alıp gelen işçiler de vardır. Emekli olanlar içinde % 2.3’lük bir kesimin Kırşehir Kenti’ne geldiğinde esnaflık yaptığı görülmektedir. Mülakatlarda da bunların market, hazır giyim, benzin istasyonu vb. işletmelerde işverenlik yaptıkları anlaşılmaktadır. Esnaflar içinde % 2.6’sının emekli olmadıkları halde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Diğer dikkat çekici bir konu da Kırşehir’e dönen emekli işçilerden % 9,5’inin şehirde oturduğu halde köylerinde topraklarının bulunması nedeniyle ya bizzat ya da çocukları yardımıyla çiftçilikle uğraşmalarıdır.

Yirmi ve daha fazla yıl yurtdışında kalanlardan malulen emekli olup gelenlerin görülmediği, % 46.9’unun yirmi yıl ve daha fazla yurt dışında kalanlar içinde emekliler grubunda yer aldığı belirlenmektedir (Çizelge 8). Yurtdışında çalıştıktan sonra araştırma alanına dönen işçilerden % 4,3’ünün bugün işsiz konumda oldukları veya gitmeden önceki eski işçilerini kaybeden işsiz durumuna düştükleri anlaşılmaktadır Bununla beraber bunlar içinde % 60’ının ise on yıldan, % 40’ının ise yirmi yıldan az yurt dışında kaldıkları görülmektedir. İşsizler ise genelde son dönemde Ortadoğu ülkeleri, Rusya Federasyonu ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerine giden ve iş bitiminde dönen işçilerden oluşmaktadır. Bu işsiz

olarak görünen kimselerin büyük çoğunluğu yurda ağırlıklı olarak yeni dönmüşlerdir. Bunların bir kısmı henüz eski işlerini yeni bir düzene sokmaya çalışmakta, bir kısmı ise işlerini değiştirdikleri için yeni bir uyum süreci içerisinde bulunmaktadırlar. Bu açıklamalara göre işsizlerin büyük çoğunluğu geçici işsizler olarak nitelendirilebilir.

Kesin dönüş yapan işçiler özellikle çalışırken, ellerinde sermaye birikimi olduğu halde bu birikimi nerede, nasıl kullanacaklarını bilemediklerinden yakınlarda başta sanayi alanında daha önce denenilen alanlarda da Devlet-İşçi ortaklıklarının ve işçi ortaklıklarının başlattığı yatırımların başarılı olamadığından bu alanlarda yatırım yapmadıklarını belirtmişlerdir. Bu geçmişte yapılan yatırımları ve sonuçlarını göstererek anlatılırsa daha iyi olur düşüncesiyle teşebbüslerin durumlarını kısaca anlatmakta yarar bulunmaktadır.

1960 yılından sonra Kırşehir ilinde yüksek doğurganlık ve köyden kente özellikle büyük illere ve yurtdışına olan hızlı bir göç akımı olmuştur. 1973’de yurtdışında çalışan Kırşehirlilerin sayısı 22.000’dir. 1960’ların ortalarındanile 1970’lerin ortalarına kadar yurtdışında çalışanların birikimleri sonucu oluşan yatırımlar, ekonomiye önemli bir canlılık getirmiştir.

1970 yılında işçi emeği ile kurulmuş Yem ve Bulgur Fabrikası A.Ş., Meytaş A.Ş., Türktur Turizm ve İnşaat A.Ş. ve Kumsaş A.Ş. sayılabilir. Kervansaray İşçi Emeği Yem ve Bulgur Fabrikası 1973 yılında yem ve bulgur üretmek amacıyla kurulmuştu. Ancak benzeri kuruluşlar, Kayseri’de teşvik almış olduğundan “Şirket”, Devlet Planlama Teşkilatı’nın teklifi doğrultusunda toz kireç, kireç ve kum taşı üretimine yöneldi. Meytaş kireç ve tuğla fabrikasının yapımına 1975’de başlandı. 1980 yılında ise işletmeye açıldı. Yurtdışında çalışan 946 Kırşehirlili işçinin kurduğu şirkete daha sonra Desiyab, Yatırım Anonim Şirketi ve Kırşehir İl Özel İdaresi belli

oranlarda ortak oldular. 1979 yıllarında payların küçük bir bölümünü Işıklar Holding satın aldı. Fabrika 1980 yılında üretime geçerken sermaye artırımında kullanılmayan “rüçhan” haklarını da bu holding aynı yıl yapılan genel kurulda Meytaş’ın yönetimini ele geçirdi.

Yurtdışında çalışan Kırşehirliilerin katılımıyla 1970 yılında Almanya’da kurulan Türktur A.Ş’nin ortak sayısı 3700 idi. “Hemşeri şirketi” niteliğindeki ilk büyük kuruluş örneklerinden biri olan Türktur’un üretim alanı mantar, mantarlı ve etli yemek konservesi olarak planlandı. Şirket kurulduktan sonra Kırşehir’de fabrikanın yapımına başlandı. Kurulacak bu tesise 30 km uzaklıkta, yüzlerce dönüm arsa satın alındı. Bu sahalarda açılacak galerilerde günde iki ton mantar üretmek için bir İsviçre firmasıyla anlaşma yapıldı. Özel laboratuvarlarda, özel tohumlarla yapılan denemeler olumlu sonuç verdi. Fabrika ve galerilerin yapımı hızla tamamlanarak 1974 yılında üretime geçildi. Fakat yönetim ve pazar arayışındaki aksaklık ve yanlışlıklar sonucu şirket mali yönden dar bir boğaza girdi. Bunun sonucu yatırım maliyeti binlerce TL olan bu tesisin, 1976 yılında hissesinin % 49’unu Ziraat Bankası, % 24’ünü Vakıflar Bankası aldıysa da fabrikadan yeterli randıman alınamadı.

Gıda Sanayinde faaliyet gösteren, teşvik edilmiş bir başka özel sektör yatırımı olan Meytaş, Kırşehir meyve suyu sanayi ve ticaret anonim şirketinin fabrika yapımı 1975 yılında tamamlandı. Bu meyve suyu fabrikası 37.500 ton/yıl kapasitesindeyken 1980 yılında iflas ederek fabrika üretimini durdurmak zorunda kaldı. 1983 yılında Yeşiller Un Fabrikasında 31,Şehir Un Fabrikasında ise 23 kişi çalışmaktaydı. Daha sonra bu şirketlerde iflas edip el değiştirmiştir. Tarıma dayalı diğer kuruluşlar, KKK tarafından kurulan“Toklumen” şarap fabrikası ile yine işçi ortaklığıyla kurulan

“Meytaş” yem fabrikasıdır. Dokuma dalında faaliyet gösteren çok ortaklı Oralgim Anadolu Giyim Sanayi A.Ş.,1976 yılında kurulmuştur.bu fabrikada “jean” tipi pantolon üretilmekteydi. Taşa ve toprağa dayalı sanayi dalında Ahi tuğla ve kiremit fabrikası vardı. Kırşehir’in tek holdingi 1973 yılında kurulan Kırşehir Holding’dir. 361 ortaklı ve halka açık olan bu kuruluş kentte lastik tekerlek fabrikası kurmak için kurulmuş olan katkısı olan bu kuruluş bunu gerçekleştiremeyerek varlık gösterememiştir. Kuruluşunda Kırşehir Holding’in de katkısı olan, Oralsan makine Takımı sanayi ve Ticaret Anonim Şirketi’nin matkap ucu üreten fabrikası 1978 yılında işletmeye açılmıştır.1983 yılında sermayesi 240 milyon TL olan bu fabrikada 60 işçi yönetim, satış bürolarında, 20 kadar elemen çalışmaktaydı. Yıllık üretim kapasitesi 2.500.000 adet matkap ucu olan fabrika % 50 kapasite ile çalışmış, ürünlerini yurt içinde pazarlamıştır. Kuruluşundan 1980 yılına kadar çeşitli nedenlerle verim alınamamış ve zamanla hisseleri el değiştirmiştir (Güngördü, 1989).

Görüldüğü üzere yurtdışından ortaklık yoluyla dâhil olunan girişimler çeşitli nedenlerle başarısızlık özellikle zararlar sonuçlanınca bu tarihten sonra işçiler yatırımlarını daha önceki bölümde daha ayrıntılı şekilde açıklandığı üzere arsa, ev, dükkân, tarla yatırımlarına yani gayrimenkul yatırımlarına kaydırmışlardır. Bütün bu olumsuz görüntü işçilerin araştırma alanında çoğunlukla çalışmamalarına ve bilgi birikimlerini üretim yönünde kullanmamalarına neden olmuştur.

5.2.Geri Dönüşün Toplumsal-Kültürel Etkileri ve Sonuçları

Yurtdışına göç olayının toplumsal-kültürel etkilerini ilk olarak aile düzenindeki değişme eğilimlerinde aranılacaktır. Bu konuda başlıca iki yön ile ilgilenmekte yarar görülebilir. Bunlardan birincisi aile yapısındaki değişme eğilimidir. İkincisi ise bir ekonomik birim olarak ailenin davranışının saptanmasıdır.

Ancak, ikincisi ileride ayrıntılarıyla gözden geçirileceğinden tekrara düşmemek için, ailenin ekonomik durumuna ilişkin veriler arasında, daha çok tüketime yönelik ögelere değinilecek, üretim ve girişimler, biriktirimlerin kullanım biçimi yapısal değişmeler ilgili bölümlere bırakılacaktır. Önce aile büyüklüğünü incelemek gerekiyor: Bulgulara göre, yurtdışına gidenlerin çocuk sayılarının ortalaması yaklaşık 3,9’dur. Buna karşılık, yurtdışına gitmeyen örnek alınan ailelerin sahip olduğu çocuk sayısı ortalaması yaklaşık 3,2’dir. Yurtdışından dönenlerin % 15,2’si sahip oldukları çocuk sayısının çok olduğunu belirtirken, yurtdışına gitmeyenler arasında çok çocuğa sahip olduğu düşüncesinde olanların oranı % 8,8’dir. Bununla yakından ilişkili olarak, yurtdışından dönenlerin % 59’u en az bir çocuğa sahip olmayı düşünürken, örnek alınan yurtdışına gitmeyen ailelerde bu oran % 71,7’yi bulmaktadır. Bu verilere bakarak, başlangıçta kalabalık aileye sahip erkeklerde ve dolayısıyla ailelerinde yurtdışından dönüşten sonra, çocuk sayısı açısından göreceli olarak sınırlanması eğiliminin arttığı söylenebilir.

Araştırmada dış göç olayının “yakın çevre dışından evlenmeyi” arttırıcı yönde etkilediği görülmüştür. Bu nedenle mülakatlarda sorulan sorulara alınan yanıtlar, bunu doğrulamıştır. Yurtdışından dönenlerde eşi aynı köyden veya akraba olmayanlar yani kendi çevrelerinin dışından yabancı ile evli kimseler bulunmaktadır. Bu da göçün eşlerin alansal seçim yüzeyini genişlettiğini ortaya koymaktadır.

Ailesel karar tutum ve davranışlar konusunda da kimi ilginç veriler ortaya çıkmaktadır. Anket yapılan işçilerin çoğu ilk dalgalarda yurtdışına gidenlerden oluştuğu ve bunların yurtdışında bulundukları süre içinde bulundukları yere adapte olamamaları, bunun yanında kırsal zihniyeti orada da bırakamadıkları unutulmamalıdır. Yakın zamanda gidenlerde bıçak gibi keskin zihniyet yerine ortak

dünya görüşü doğrultusunda şehirci anlayışa terk etmiş olduğu da yapılan mülakatlarda gözden kaçmayan sonuçlarda olmuştur.

5.2.1.Dönüş Sonrası Karşılaşılan Güçlükler ve Uyum Sorunları

Çevreye baktığımızda yurtdışında belirli bir süre kalıp daha sonra yurdumuza gelmiş işçilerin adeta bir ön kabulle insanlar tarafından çeşitli fikir ve söylemlerle yani ön yargılarla adeta yamalılaştırıldığını rahatlıkla görebiliriz. Son yıllarda, gerek gazete, dergi, kitap gibi yazılı gerekse radyo, televizyon gibi görsel-işitsel yayın araçlarında sık sık Avrupa'dan kesin dönüş yapan işçilere ve özellikle de bunların çocuklarına ilişkin uyum sorunlarından söz edilmektedir. Uyum sorunlarından söz etmenin altında ise genellikle değişmiş oldukları varsayımı yatmaktadır. Buna göre ya yurtdışına gidip uzunca bir süre orada yaşayan insanlar bazı bakımlardan değişmişlerdir ya onlar dışarıda iken bıraktıkları ülke ve insanlar da değişmeler olmuştur, ya da bunların her ikisi birden olmuştur ki, yurda dönüşte yeni bir durumdan dolayısıyla da bu duruma uyum sorunlarından söz edilebilir. Değişiklikse, sosyal, psikolojik, ekonomik vb. değişik alanların birinde ya da birkaçın da birden olabilir. Şunu unutmamak gerekir yurtdışına giden işçiler uzun yıllar boyunca kaldıkları yabancı ülkelerde kapalı bir topluluk olarak yaşadıkları ve oranın kültürüne giremedikleri için ülkemizden götördükleri değerlere sıkı sıkı sarılmışlardır. Yurda döndüklerinde ise korudukları değerlerin Türkiye'de de değişime uğradığını görmüşler. Böylece gittikleri yıldan döndükleri zamana belki de şimdiye kadar geçen süreçte gelenekselliklerini korumuşlardır."Geleneksel olmalarının diğer bir nedeni de, ülkedeki eski çevreleri tarafından horlanmamak için yurda döndüklerinde geleneksel yaşama biçimine daha sıkı sarılmaları olabilir (Dönmez, 1992:94). Tutum ve davranışlardaki köklü değişimler gittikleri ülkeye

ailesiyle yerleşmiş, düzenini orada idame ettiren insanlarda daha iyi görülebilir. Şu unutulmamalıdır ki bu çalışmanın sınırlılığı yurtdışından dönen işçilerin tutum ve davranışlarını tam olarak ele alıp araştırabilecek kapsamda bir çalışma değildir.

Çizelge 9: İşçilerin Kırşehir şehrinde yaşadıkları sorunlar

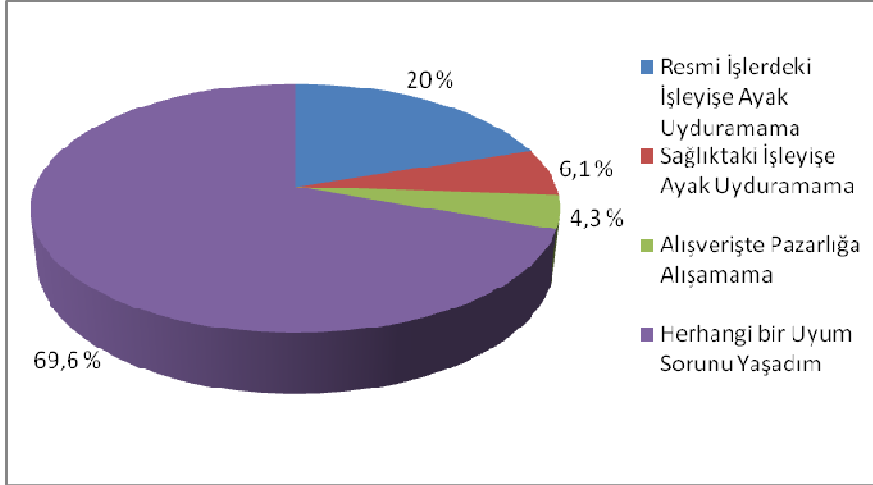
Sorunlar	Sorunu Olmayanlar	İş Bulamayanlar	Aile Geçimsizliği	Para Sıkıntısı	Dışarıdaki Yaşam Şartlarını Arama
Dışarıda Kalış Süreleri (Yıl)	%	%	%	%	%
0-9	7	5,2	-	-	6,1
10-19	25,2	-	-	-	9,6
20-29	27,8	-	-	0,8	3,5
30+	12,2	-	-	-	2,6
Toplam	72,2	5,2	-	0,8	21,8

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Kesin dönüş yapan işçilerin % 72,2'si kesin dönüş yaptıktan sonra hiçbir güçlülükle karşılaşmadıklarını, % 5,2'si iş bulamadıklarını, % 0,8'i para sıkıntısı çektiklerini, %21,8'i dışarıdaki yaşam şartlarını aradıklarını kendilerine göre en önemli güçlük olarak belirtmişlerdir (Çizelge 9). Dışarıdaki yaşam şartlarını arama seçeneğini işaretleyen işçilerin bir kısmı Türkiye'deki resmi işlerin yavaşlığından şikâyet etmektedirler.

Yurda dönüşte, işçilerin toplum yaşamına uyum sağlayamamalarının göstergesi olarak işçilerin kavga, silah-bıçak çekme, namus, hırsızlık, aşırı alkol alma, trafik vb. olaylara katılma oranı kabul edilirse bu konuda yaşanan bir olayın olmaması yurt yaşamına rahatlıkla uyum gösterebildiği belirtilebilir (Kırşehir İl Emniyet Müdürlüğü verileri). Ayrıca işçilerin yılın belli bir döneminde izne gelmeleri ve yurtdışında da geleneksel yaşantılarını devam ettirme yönünde davranışları sayesinde, buradaki yaşamdan kopmadıkları bu nedenle uyum-uyumsuzluk ile ilgili bir sorun yaşamadıkları tespit edilmiştir. Ankette sorulan ne tür uyum sorunları yaşadığınız sorusuna gelince, bu soru neticesinde alınan cevaplar doğrultusunda Şekil 33 hazırlanmıştır.

Şekil 33: İşçilerin dönüşte yaşadıkları uyum sorunları

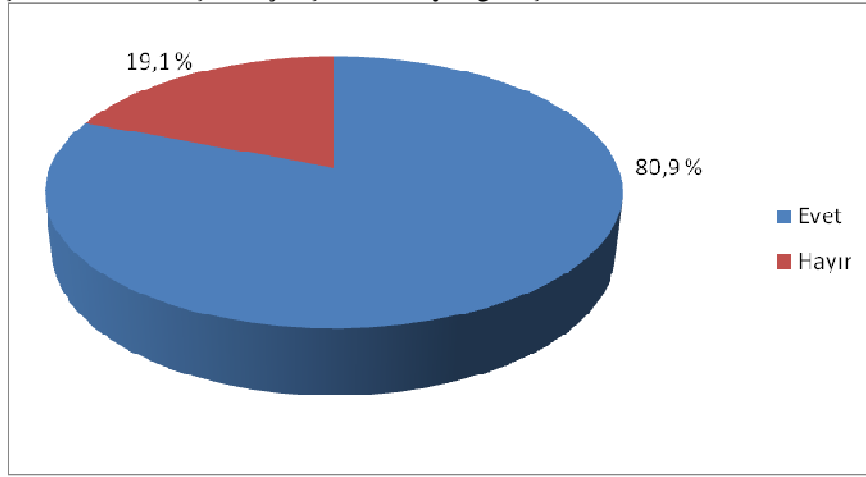

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Burada resmi işlerdeki işlemlerde ve işleyişlerinde uyum sorunları yaşıyorum-yaşadım diye beyan edenlerin oranlarının % 20, sağlık alanındaki işleyişlerden uyum sorunu yaşayanların oranı % 6,1, alışverişlerde özellikle pazarlık yapmaya alışamadığını söyleyenlerin oranı % 4,3, yukarıda bahsedilen nedenlerin de etkisiyle herhangi bir uyum sorunu yaşamayanların oranı ise % 69,6 olduğu görülmektedir (Şekil 33). Ancak bu açıdan yorumlamanın sakıncasını şu şekilde belirtmekte yarar vardır. Genellikle insanlar kendilerinin iyi olmayan, uyum gösteremedikleri yönlerini açıklamaktan çekinirler. Bu nedenle bu türdeki sorulara samimiyetle cevap vermek istemezler. Yorumlarda bu sakıncanın göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

İşçilerin % 80,9'unun yurtdışında çalışmanın hayat görüşleri üzerinde olumlu yönde etkide bulunduğunu, % 19,1'i ise görüşlerinde hiçbir değişikliğin olmadığını belirtmişlerdir (Şekil 34).

Şekil 34: Yurtdışında çalışmanın hayat görüşündeki etkileri

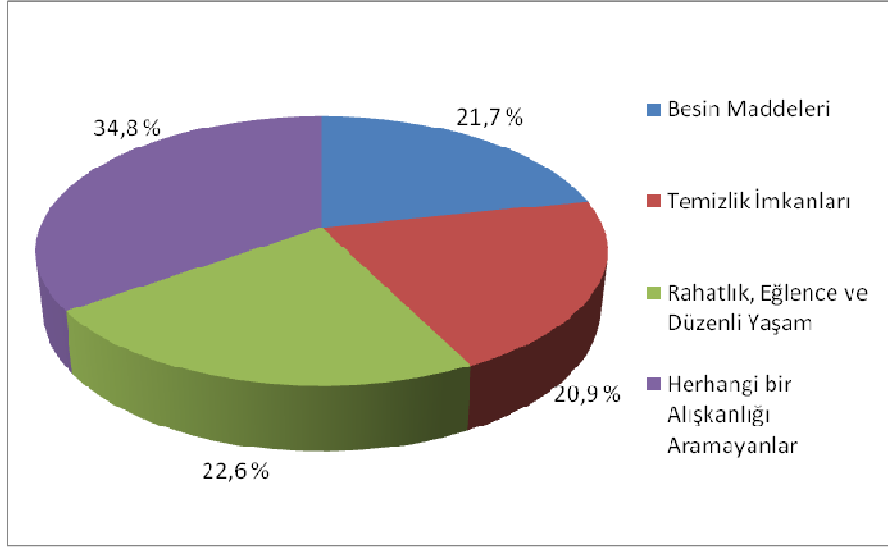

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

- Kanun ve kurallara uyum ve demokratik davranma (yurtdışında kanunlara ve kurallara herkes tarafından tam bir uyum gösterildiği hakkında gözlemler edilmiştir),
- Fırsat eşitliği bilinci, yurtdışında gerçekten çalışan herkesin hakkını alacağı, bu hakkın da verileceği konusundaki deneyimlerden,
- İş disiplini bilinci, herkesin işinde ciddi olarak çalıştığı görüşünden,
- Temizlik, temiz ve sağlıklı yaşamayı yurtdışında gördüklerini ve bu şekilde yaşamaya alıştıkları belirtmişlerdir.
- Doğru şekilde davranış, verilen söz ile gösterilen davranışlar arasındaki uyumu yurtdışında gördüklerini belirtmişlerdir.

Yurtdışında uzun veya kısa süre kalarak yurtdışında alışıp Kırşehir'de bulunamayan besin, giyim-kuşam, temizlik, barınma ve eğlence gibi kolaylık ve alışkanlıklar konularında işçilerine düşündüğünü öğrenmek üzere sorulan soruya cevaplar aşağıdaki gösterilmiştir (Şekil 35).

Şekil 35: Yurtdışında kazanılan alışkanlıklar

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İşçilerden % 34,8'inin yurtdışında alıştıklarını burada aramadığını söylemiştir. Yurtdışında alışıp burada bulunamayan besinleri özleyen işçilerin oranı ise % 21,7'dir. Temizlik kolaylıklarını arayan fakat bulamayanların oranı % 20,9'dur. Rahatlık, eğlence ve düzenli yaşamı burada bulamayan işçilerin oranı ise % 22,6'dır. Genel olarak rahatlık, eğlence ve düzenli yaşam özelemlerinde iki tür arasında ayrım yoktur. Bunun nedeni genellikle işçilerin bekâr veya evli olanlarının bir arada, birbirine yakın yaşamış olmalarıdır.

İşçilerin yurtdışında edindikleri alışkanlıkları Kırşehir şehrinde de yaşatma özlemi içinde olmaları, bura için önemli bir olgu sayılabilir.

5.2.2.Boş Zamanları Değerlendirmedeki Değişim

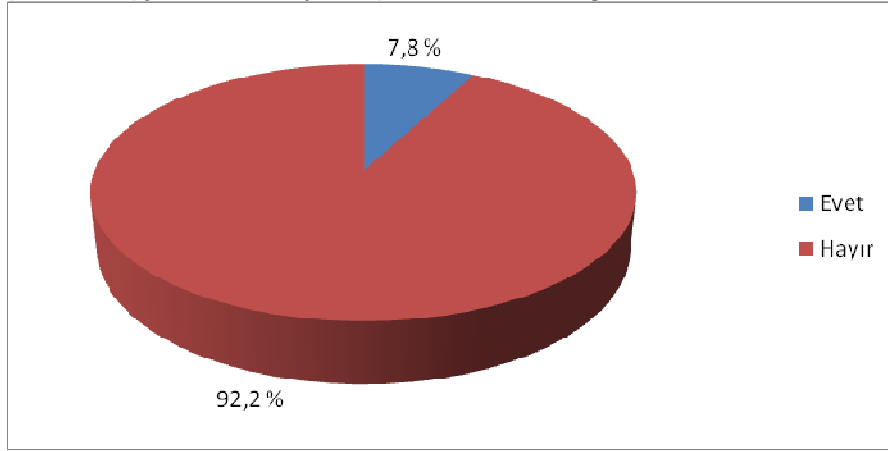
Mülakatlardan anlaşıldığı üzere yurtdışına gitmeden önce sık sık kahvehaneye gitme alışkanlıkları olanlar yurda dönüşte bu alışkanlıklarından hemen vazgeçmişlerdir. Bunun yerine gazete okumak, radyo dinlemek, TV izlemek gibi

alışkanlıklar elde ettiklerini belirtmişlerdir. Başka alışkanlıklar konusunda etkili bir değişim olduğu yönünde yeterli bilgi elde edilmemiştir.

5.2.3.Yurtdışına Tekrar Gitme Eğilimleri

Dönüş yapan işçilerin yurt içi yaşamlarından memnun olmadıkları, yurtdışına gitmeden önceki beklentilerini yurtdışı çalışmalarıyla gerçekleştirip gerçekleştirilemediklerini ilişkin sorulara alınan cevaplardan elde edilen Şekil 36'ye bakıldığında; işçilerin % 92,2'si yurtdışı düzenine dönmek yolunda gitmek istememekte, % 7,8'inin ise tekrar yurtdışında yaşamak arzusunda bulundukları görülmektedir.

Şekil 36: İşçilerin tekrar yurtdışına kalıcı olarak gitme istekleri

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

Yurtdışına gitmek istemeyenlerin, gitmeme nedenlerinin;

- Kırşehir kentinde şu anda ki durumlarının ve ekonomik durumlarının iyi olması, huzurlu bir ortam içinde bulunmaları,
- Yurtdışındaki yaşam koşullarına uyum sağlayamamaları (yurtdışında ikinci sınıf vatandaş olarak algılandıklarını, yabancıların yaşam ve yemek biçimlerine v.b... alışamadıklarını belirtmektedirler) olmak üzere iki konudan kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Yurtdışına tekrar gitmekte istekli olanların nedenleri ise;

- Şu anda ekonomik durumlarının iyi olmaması,
- Türkiye'de hayat şartlarının çok pahalı olması, geçim sıkıntısı içinde

bulunmaları,

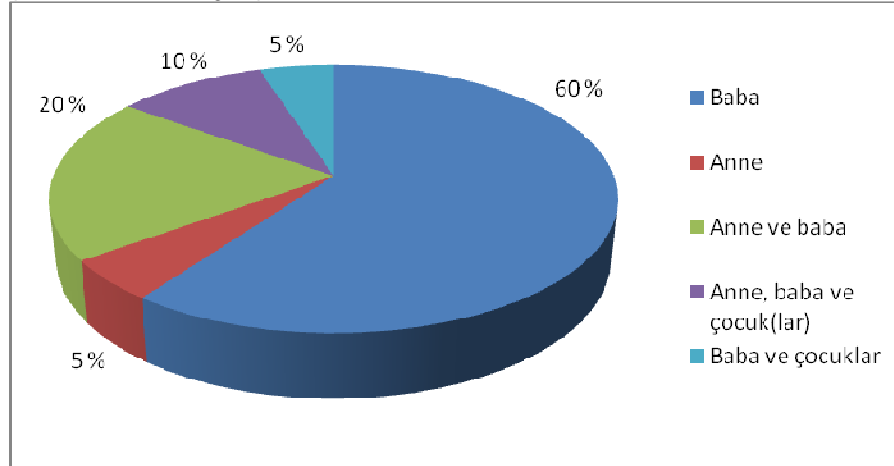
- Uygun bir iş bulamadıklarından ileri geldiği saptanmıştır. Ayrıca geri dönme yönünde isteği olmayan işçilerin tamamına yakınının emekli işçiler olduğu saptanmıştır.

6.HALEN YURTDIŞINDA ÇALIŞAN İŞÇİLERİN KIRŞEHİR KENTİNE DÖNME POTANSİYELİ

6.1.Yurtdışında Çalışan İşçilerin Ekonomik Durumları

Ailelerin ekonomik durumu ile yapacakları yatırımların orantılı olduğu düşünülmüş ve ailelerin ekonomik durumlarını tespit etmek amacıyla, ailede kimlerin çalıştığı, ailenin ortalama geliri, gelirlerin ihtiyaçları karşılama durumu, birikim yapıp yapmadıkları, birikimlerini değerlendirme biçimleri ve ailelerin aldıkları yardımlar ile ilgili sorular sorulmuş ve alınan cevaplar aşağıda ilgili şekillerde oransal dağılımlarıyla birlikte yorumlanmıştır.

Şekil 37: Ailede çalışanlar

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

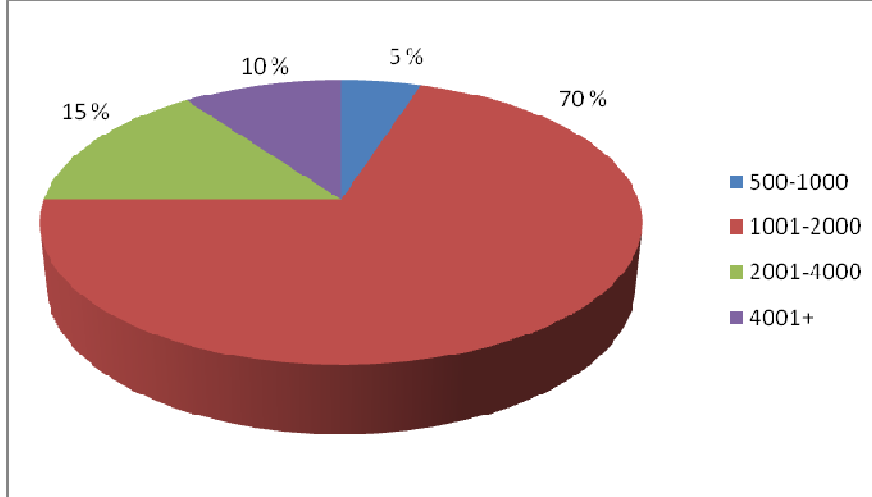
Ailelerin % 60'lık bölümünde sadece baba, % 5 'inde sadece anne, % 20'sinde anne ve baba, % 10'unda baba ve çocuklar, % 5'inde anne, baba ve çocuklar çalışmaktadır. Başka bir deyişle ailelerin % 65'inde bir kişi, %35' inde ise iki veya daha fazla kişinin çalışmakta olduğu görülmektedir (Şekil 37). Ailede birden fazla çalışanın olması aylık gelirlerinde fazla olmasına neden olduğu şüphesizdir. Bu ailelerin Kırşehir şehrine, ekonomik olarak katkılarının diğer ailelere göre fazla

olacağı, belki de ekonomik rahatlığa daha yakın olan bu ailelerin Kırşehir Kenti'nde yatırım imkânları bulacağı unutulmamalıdır.

6.1.1.Ailelerin Gelir Durumları

Ailece ortalama geliriniz ne kadar? sorusuna alınan cevaplara göre ailelerin % 5'i, 500–1000 Avro; % 70'i 1001–2000 Avro; % 15'i, 2001–4000 Avro; % 10'u 4001 Avrodan daha fazla aylık gelire sahiptir. Bu verilere göre ailelerin % 55'inin gelirinin 1000 ile 2000 Avro (yaklaşık 2000-4000 TL) arasında olduğu görülmektedir (Şekil 38). Daha öncede anlatıldığı üzere ailelerin gelir miktarları, araştırma alanımızdaki ekonomik hareketliliğe olumlu katkı yapmaktadır.

Şekil 38: Ailelerin aylık gelir durumları

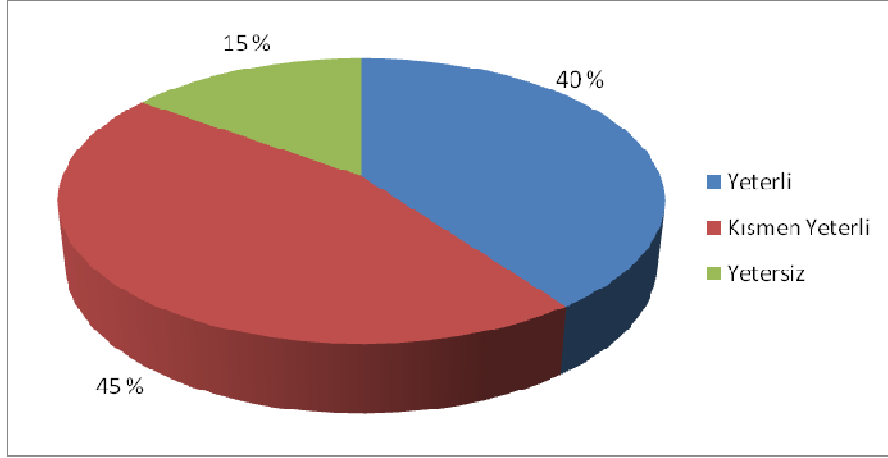
Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

6.1.2.Gelirlerin İhtiyaçları Karşılama Durumu

Gelirleriniz ihtiyaçlarınızı karşılamaya yeterli mi? sorusuna ise işçilerin % 40'ı yeterli, % 45'i kısmen, % 15'ide yetersiz cevaplarını vermişlerdir (Şekil 39). Aslında burada verilen cevaplardan çıkan sonuca göre % 60'lık bir oranla işçilerin ekonomik rahatlıkta olmadıkları anlaşılmaktadır. Bu çıkarıma göre de söz konusu işçilerin Kırşehir kentine yönelik yatırım durumlarının zayıf bir ihtimal olduğu

söylenilebilir. Gelir düzeyi yeterli olan % 40'lık grubun biriktirme ve harcama bağlamında Kırşehir kentine ekonomik olarak daha fazla olumlu katkı yapacağı veya yaptığı düşünülebilir.

Şekil 39: Gelirlerin ihtiyaçları karşılama durumu

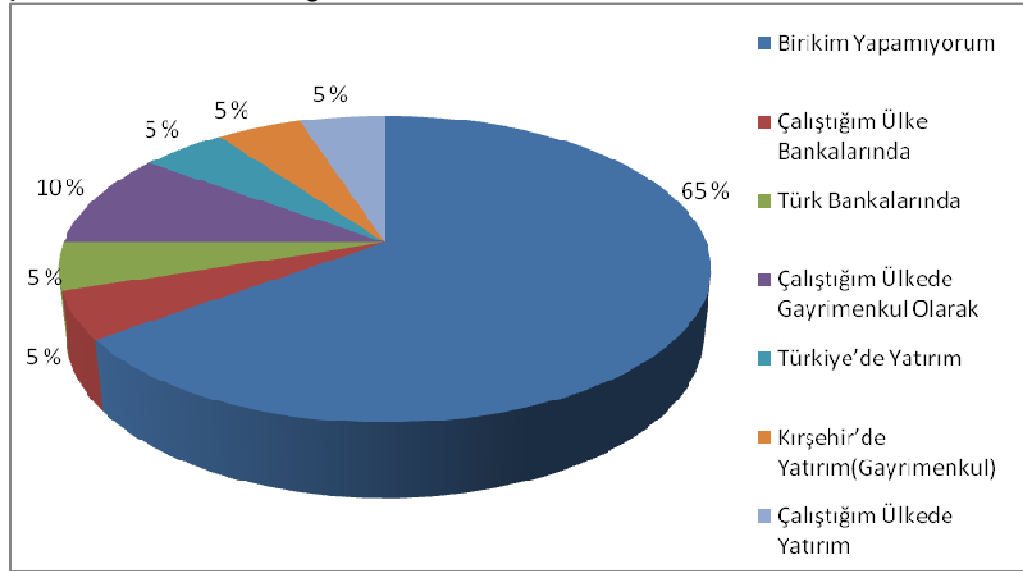
Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

6.2.Yurtdışında Çalışan İşçilerin Tasarruflarının Değerlendirilmesi

Görüşülen kişilerin % 65'i birikim yapmadıklarını ifade etmişler (Şekil 40), birikim yapanların cevapları ve davranışları ise şu şekilde değerlendirilebilir: Halen yurtdışında çalışan bu işçilerin yatırımlarının tamamının Türkiye doğrultusunda olmadığı görülmekte buda işçilerin bulundukları ülkeye adapte olmaları şeklinde değerlendirilebilir. Artık eşiyle, çocuğuyla burada kök salan bu işçilerin ilk kuşak işçilerden farklı olarak bulundukları ülkelerde kalıcı oldukları şeklinde bir sonuca gidilebilir. İşçilerin % 5'inin (Şekil 40) Kırşehir şehrine yatırım yaptıkları görülmekte bu yatırımların tamamının da daire (ev) alımı şeklinde gerçekleştiği yapılan mülakatlar da anlaşılmıştır. Aile büyüklerinin Kırşehir'de olması ve izne gelişlerde kalınacak yer sıkıntısı yaşamamak ve ilerde belki Kırşehir kentine dönerim düşüncesi işçileri burada daire (ev) alımına yöneltmiştir.

İşçilerinin % 5'inin ise Kırşehir dışında yatırım yaptıkları görülmekte bunlarında büyük bir çoğunluğunu Kırşehir şehrinde de dairesi olanların oluşturduğu anlaşılmıştır. Bunların Kırşehir dışında da yatırımları daire (ev) alımı şeklinde gerçekleşmiş olup, bu konuda tamamen sahil kuşağındaki tatil alanları tercih edilmiştir. İşçiler izne geldiklerinde “ata toprağı” olarak tabir ettikleri Kırşehir şehrinde yakınları ile belirli bir süre geçirdikten sonra 6-7 günlüğüne tatil alanlarına doğru yönelmekte, daha sonra yeniden Kırşehir şehrine dönmektedirler. Bu yatırımların tamamında daha önceki yıllarda akrabalarca alınan yerlerinde buralarda bulunması etkili olmuştur. Şu unutulmamalıdır ki halen yurtdışında çalışan işçilerin tamamı izinlerinde mutlaka Kırşehir kentinde bulunmaktadır.

Şekil 40: Birikimlerin değerlendirilmesi

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

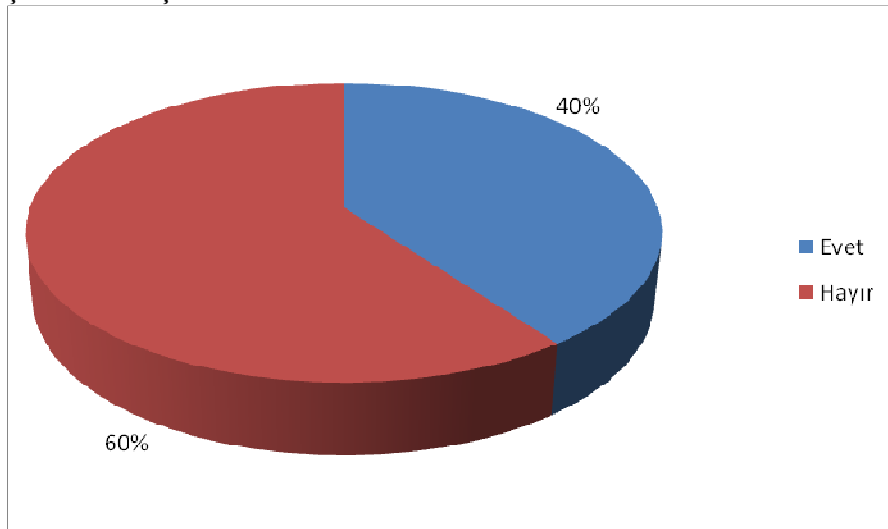
6.2.1.Kırşehir Kentine Olan Yatırımlar

İşçilerin % 5'inin Kırşehir kentinde yatırımı bulunmakta ve bu yatırımların tamamını da apartman dairesi yatırımlarını oluşturmaktadır (Şekil 40). İşçilerin izne geldiklerinde ailece rahat bir şekilde kalabilecekleri mekân istekleri

sonucunda, daire (ev) alımına girdikleri görünmekte, ne var ki bu oran işçilerin tamamı düşünüldüğünde düşük kalmaktadır. Bunun nedeni ise işçilerin de bulundukları ülkelerde ancak kendilerine yetebildikleri fazla bir miktar artıramadıkları şeklinde söylenebilir. Çünkü ailesiyle birlikte yurtdışında oturan işçilerin giderleri son derece artmıştır ve artık artırım yoluna gidememektedirler. Hatta mülakatlar sonucunda bir kısmının (tam olarak belirtmeseler de) kredi kullanarak ancak izne gelebildikleri tespit edilmiştir.

İşçilerin % 40'ının Kırşehir kentinde bir yatırımının olduğu görünmekte (Şekil 41) ve bunların tamamının da konut yatırımının olduğu mülakatlardan anlaşılmaktadır. Bu yatırımlarında ana nedenin “ihtiyaç için alındığı” açıklamasına “emekli olurda dönersem kalacak yerim olsun” anlayışı da eklenmelidir. Bu evlerin bugün kullanım durumlarına bakıldığında izin dönemlerinden arta kalan tüm aylarda panjurları çekili bir vaziyette olduğu görünmektedir. Artık geçici olarak gidilen yerlerde kalıcı olunmaya başlamış, ayrıldıkları yerlerde ise izne geldiklerinde kalabilecekleri konutlar alınmaya başlanmıştır.

Şekil 41: Kırşehir Kentine Olan Yatırımlar

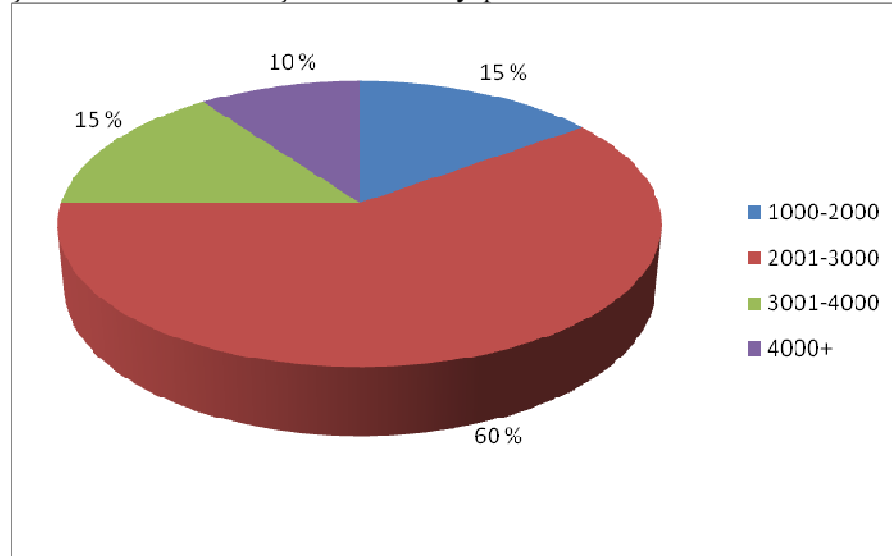

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

6.2.2.İzinlerde Kırşehir Kentinde Yapılan Harcamalar

Yurtdışında bulunan işçilerin izinlerinde harcadıkları paraların miktarı sorulmuş ve bu aşağıda verilen Şekil 42’te gösterilmiştir. İşçilerin izne geldiklerinde % 60’ı 2001-3000 Avro, % 15’i 1000-2000 Avro, % 15’i 3001-4000 Avro, % 10’u da 4000 Avrodan fazla harcama yaptıkları anlaşılmaktadır. İşçilerin izin müddetlerinde Kırşehir kentinde harcadıkları bu miktarlar demografik artının yanında ekonomik olarak yaz mevsimlerine bir hareketlilik, canlılık getirmektedir. Gerçekten de bu mevsimde bütün esnaf hürmeti, işçilerden ve ailelerinden yana olmaktadır. Harcanan paraların miktarları düşünüldüğünde bununda normal olması beklenilebilir. Araştırma sahasında faaliyet gösteren esnaflarla yapılan mülakatlarda Alamancı tabir edilen bu gurbet insanlarımızın Kırşehir kentinden yaptıkları alışverişlerin dolayısıyla harcamaların zaman içinde düştüğü görüşü ortaya çıkmıştır.

Şekil 42: İzinlerde Kırşehir kentinde yapılan harcamalar

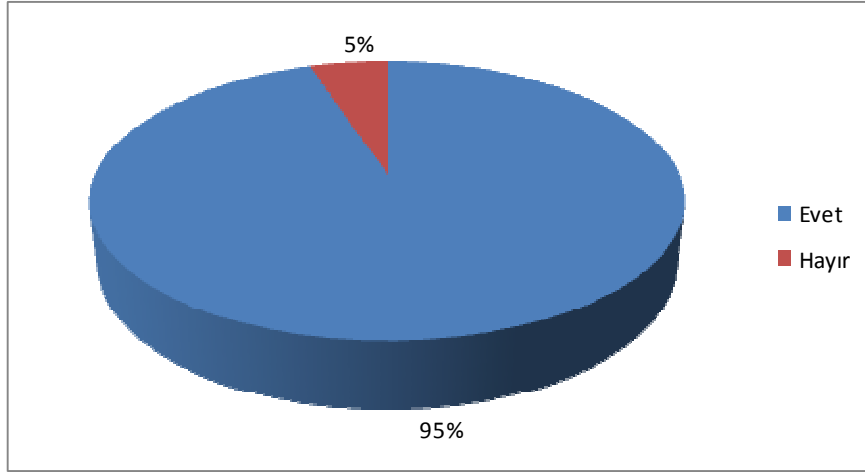

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

6.3.Geri Dönme İsteği

Yaşanan her türlü göç için geçerli olan göç edilen yerin çekici faktörleri (göç edildiğinde elde edilecek imkânlar) ve göçün yapıldığı yerin itici faktörleri (göçün yapıldığı yerde kalan daha az veya hiç sahip olunmayan imkânlar) Kırşehir’den yurtdışına göç etmiş vatandaşlar için de geçerlidir. Yurtdışına göç için geçerli olan bu açıklama biçimi Türkiye’ye dönüş içinde geçerlidir. Bir başka ifade ile yurtdışına göçle sağlanacak olan her türlü imkân ve imkânsızlıklarla Türkiye’de (Kırşehir’de) kaldığında sahip olacağı her türlü imkan ve imkansızlıkları karşılaştırıp yurtdışına göç eden vatandaşlarımız aynı karşıtırmaları Türkiye’ye (Kırşehir’e) dönmek için de yapmışlardır veya yapmaktadır.

Şekil 43: Emeklilik sonrası Kırşehir şehrine yerleşme durumu

Kaynak: Alan araştırmasında yapılan anket sonuçları

İşçilerin tamamı Türkiye’ye ancak emekli olduktan sonra kesin dönüş yapacaklarını söylemişler. Buna neden olarak da kendilerinin önceki kuşaklara göre bağımsız olarak değil de ailece burada bulunduklarını söylemişlerdir. Öyle ya artık bunlar çocuklarıyla oraya kök salmaya başlamış, bulundukları ülkeye entegre olmuş yer yer asimile olmuşlar. Artık isteseler de istemeseler de emekliliği görmeden

dönmek yok onlar için emekli olduklarında da “Kırşehir şehrine mi yerleşeceksiniz?” sorusuna verilen cevaplar aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

İşçilerin % 95’i emeklilik sonrası Kırşehir kentine yerleşmeyi düşünmekte, %5 de mülakatlardan anlaşıldığı üzere akrabaların tanıtımıyla ve yönlendirmesiyle konut aldıkları tatil beldelerine gitmeyi düşünmektedirler (Şekil 43). Ayrıca işçilerin tamamı da döndüklerinde herhangi bir işle (ekonomik alanda) uğraşmak istemediklerini beyan etmişlerdir.

İşçilerin tamamı gibi büyük bir oran Türkiye’ye dönmek isteğinde olduklarını belirtmişlerdir. Yukarıda da üzerinde durulduğu gibi bu istek sadece bir eğilimi göstermenin ötesinde geriye göç kararını ortaya koyan bir sonuç değildir. Dönüş kararını kişilerin yurtdışındaki ve Türkiye’deki çok değişik faktörleri kişisel konumları itibariyle inceden inceye değerlendirip verecekleri veya verdikleri bir karardır. Nasıl ki yurtdışına göç bir istek sonucu olmamış; her türlü göç için itici veya çekici faktörlerin birlikte değerlendirilmesinin sonucunda hayata geçirilmişse aynı durum dönüş içinde geçerlidir ve geçerli olmaya devam edecektir. Özellikle Avrupa’da yabancı düşmanlığın artması hatta bunların can ve mal kaybına neden olması işçilerin Türkiye’ye dönme isteklerini arttırmıştır. Ancak çocuklarının bulundukları ülkedeki eğitimleri, kendilerinin ve çocuklarının çalışma durumları, bulunulan ülkedeki yatırımları kısacası Türkiye’den ziyade bulundukları ülkeye entegre olmalarından dolayı işçiler arasında bulunanlardan hiç kimse Türkiye’ye kesin dönüş yapmayı düşünmemektedir. Yapılan anketlerde bu konu ile ilgili şu nokta dikkat çekmiştir. İşçi ailelerinden biri 2006’da ailece Ankara’ya gelmiş ve yerleşmiş ancak aynı yıl içinde uyum sorunundan dolayı Almanya’ya yine ailece dönmek zorunda kalmıştır. Bu yaşananlar aslında işçilerin bulundukları ülkede kalıcı

oldukları belki de artık Türkiye’ye yabancı olduklarını göstermektedir. Bu kalıcılık anlayışı içerisinde kendi ev ve işyerinin olması arzusu işçilerin bulundukları ülkelerde yatırım yapmalarına neden olmuştur. Bu yatırımlarda ev, dükkân alımı, işyeri açma şeklinde gerçekleşmiştir. Kısacası ülkemizden yurtdışına özellikle Batı Avrupa’ya olan göçler, zaman içinde gerçekleşme sürecinde geçici olmaktan çıkıp süreklilik kazandığı, yani bir zamanlar “birkaç yıl sonra dönerim” düşüncesinin yerine kalıcı göç şeklinde davranış değiştirdiği görünmektedir. İşçilerin yurtdışına gitme yollarına bakıldığında göçün başladığı ilk yıllardaki nedenlerden daha farklı olduğu görülmektedir. Çünkü artık devletler açıktan açığa işçi talep etmemekte hatta var olanları da gönderme yoluna gitmektedirler.

7.SONUÇ

Türkiye genelinde olduğu gibi Kırşehir İli'nde de 1950'den sonra yaşanan nüfus artışına ilave olarak hem tarımda makinelerin kullanılması hem de tarım alanlarının yetersizleşmesi işsizliği artırmıştır. Tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayamayan Kırşehir kırsalındaki insanlar, başta Ankara olmak üzere büyük şehirlere göç etmeye başlamışlardır. İkinci Dünya Savaşından sonra Batı Avrupa'da artan iş gücü ihtiyacı ve ülkemizde yaşanan ekonomik ve siyasal gelişmeler insanları yurtdışı göçe yönlendirmiştir. Tüm ülkede olduğu gibi Kırşehir ilinden de ilk yurtdışı göç 1960'lı yıllara rastlamaktadır. Başka Ankara ili başta olmak üzere Kırşehir ili dışından müracaat edip yurtdışına işçi olarak gidenler sayılmazsa sadece 1964-1973 yılları arasında Kırşehir ilinden yurtdışına gitmek için edilen müracaat toplamı 18.393 kişidir. Müracaat edenlerden de bu dönemde olumlu yanıt alıp gidenler ise 5174 kişidir.

İlden 1960'lı yıllardan itibaren başlayan yurtdışı göç, farklı yollarla ve sayılarla günümüze kadar devam etmiş ve azda olsa etmektedir. 1960'lı yıllarda başlayan yurtdışı göçü ile birlikte anılmaya başlayan *Alamancı* yakıştırmalarının günümüzde il genelinde hemen hemen her yerleşim biriminde bulunan aileleri karşıladığı bilinmektedir. Yani bütün ailelerin yurtdışı ile bir bağlantısı var denilebilir. Yurtdışında yaşayanların ve dönenlerin oldukça büyük bir kısmı Batı Avrupa ülkelerinde bulunmakta ve bulunmuşlardır. Özellikle Almanya bu konuda yığılmanın yaşandığı bir ülkedir. Ancak Avrupa ülkeleri 1974 yılından itibaren yeni girişleri engellemenin yanı sıra, ülkedeki Türk iş gücünü geri gönderecek uygulamalara başlamıştır. Bununla birlikte Avrupa'nın uyguladığı tüm bu

uygulamalar başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Özellikle Almanya ve Hollanda başta olmak üzere Avrupa'daki Kırşehirli sayısı her geçen yıl daha da artmıştır (göç ve doğumlarla). Son dönemdeki çifte vatandaşlık hakkını elde eden ve bunu kullanan işçi sayısının arttığı bilinmektedir. Bu da özellikle Batı Avrupa ülkelerine göç eden insanların artık burada kalıcı oldukları sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Arap ülkeleri ile eski Sovyet Cumhuriyetleri'ne giden işçilerin tamamına yakını Türk inşaat firmalarında çalışmakta olup üstlenilen işin sona ermesiyle Türkiye'ye geri dönmektedirler. Bu nedenle, Batı Avrupa ülkelerine göç, işçilerin aileleri ile birlikte gerçekleştirdikleri uzun dönemli bir süreç iken, Arap ülkeleri ile eski Sovyetler Birliği'ne göçün ise daha çok erkek ağırlıklı ve kısa dönemli bir nitelik taşımaktadır.

İşçi dış göçü, azgelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru bir kaynak (işçi) aktarımı şeklinde olmuştur. Yurtdışına işçi gönderimi, yarattığı etkiler bakımından, daha çok ve daha çok yurt dışına işçi gönderimini bir ihtiyaç haline sokmuştur: dış ülkelerde çalışmak için Kırşehir'den Avrupa'ya gidenlerin dış ülkelerde kazandıkları paralarla alınan traktör ve diğer tarım makineleri arttıkça, il genelinden daha çok insan yurt dışına itilmiştir.

Yurtdışına gidenler arasında çok genç ve yaşlı işçilerin oranı oldukça düşüktür. Buna karşılık göçe katılanların büyük bölümünü, etkinlik düzeyinin en yüksek olduğu çağlardaki kişiler oluşturmaktadır. Bu, kimi uçsal durumlarda köydeki geleneksel üretici aile birimi yerine, dıştan gelen parasal olanakları kullanan bir tüketici ailenin oluşmasına, köyde kalan kadınların bir bölümünün belli süreliğine de olsa erkek işlerini üstlenmesine yol açmıştır. Böylece eski tarımsal işleyiş düzeni bir ölçüde değişime uğramıştır.

Yurtdışından kesin dönüş yapmış olan işçilerden Kırşehir şehrinde ikamet edenlerin % 80 gibi bir oranla, yurtdışına işçi olarak gitmeden önce araştırma alanı dışında kalan alanlarda yerleşik düzen sahibiydiler. İşçiler ağırlıklı olarak merkez köylerinden yurtdışına gitmişlerdir. Farklı bir ilden gidip Kırşehir şehrine yerleşip, işveren konumunda bulunan işçiler az da olsa vardır.

İşçilerin tamamı burada genelleme yaparsak büyük çoğunluğu evli kişilerdir ve evliyken yurtdışına gitmişlerdir. Bu çalışmada anlaşıldığına göre evlilik dış göçleri engelleyen bir etken olmaktan çok, onu destekleyen bir öge olmuştur. Evlilik sürelerine bakılırsa genç evli çiftlerde göç edenlerin oranı, 10-15 yıllık evlilere bakıma daha düşüktür.

İşçilerin eğitim seviyeleri Türkiye kırsal ortalamasının üstündedir. Bunlar arasında eski ortaokul, sanat okulu ve lise çıkışlılar vardır. Dış göçlerde genellikle nitelikli ve eğitilmiş iş gücünün yurtdışına aktığı kırsal alanda da yinelenmektedir.

Yurtdışına çıkışta ilk gidilen ve en çok gidilen ülke Almanya'dır. Bunu Hollanda, Avusturya, Fransa, Belçika, Rusya, Arap ülkeleri takip etmektedir. Yurtdışına gidenlerin % 4,3'ü birden çok yabancı ülkede çalışmıştır. Kadınlar arasında ülke içi veya ülkelerarası bir hareketliliğe rastlanmamıştır.

İşçilerin % 95,7 gibi bir oranla ilk gittikleri ülkede çalışmasını devam ettirmiş, başka ülkelere iş amaçlı yer değişimleri ise oransal olarak azdır. Ülke değiştirenler ise oralarda bulunan yakınlarından cesaret ve haber alarak yer değiştirmişlerdir. Aynı ülke içinde iş değiştirmede ise oranlar arasında pek büyük bir ayrım dikkati çekmemektedir.

Araştırma alanından dış ülkelere gidişin başlıca nedeni % 89,9'luk bir değerle işsizlik ve yoksulluktur. Yurtdışına gitmeden önce bulundukları yaşam alanlarında

yapabilecekleri işlerin sınırlılığı ve bu sınırlı işten elde edilen düşük gelirlerle artan aile nüfusuna bakma çabası insanları yeni bir gelir kaynağı olan yurtdışına yöneltmiştir.

Yurtdışına yeni bir gelecek umuduyla bakan işçilerin yurtdışına gidiş yerleri de büyük bir oranla kırsal alandır ve yurtdışına işçiler % 52,2 gibi bir oranla resmi gidiş yolu olan İİBK kanalıyla gitmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde ise resmi gidiş yolunun tıkanması veya ağır işlemesi gibi nedenlerden dolayı turist olarak, evlenme ve istekle (ismen çağırılma) gitme yollarını tercih etmeye başlamışlardır.

İşçilerin Kırşehir şehrine dönüş nedenleri arasında % 57,4'lük oranla emeklilik ilk sırayı almaktadır. Başta geçici olarak gittikleri ülkelerde kalış sürelerini çok daha kısa düşünen işçiler, çalışmaya başladıktan sonra zaman içinde maddi durumlarının iyileşmesine bağlı olarak daha uzun süre kalmış ve emeklilik sonrası dönmeyi yeğlemişlerdir. Bunun yanın da dönenler içinde yeterli parayı kazanma, vatan ve aile özlemi, çalışırken kalıcı bir hastalık veya sakatlığa uğrayıp malulen emekli olma, sınır dışı edilme gibi nedenlerden dolayı da dönüşler gerçekleşmiştir.

Yaş gruplarına göre işçilerin yurtdışında kalış süresinin en uzun olduğu yaş grubunun 60 yaş ve üzerinde olan grupları oluşturduğu anlaşılmaktadır. Buda yurtdışına işçi olarak ilk giden gruplara karşılık gelen bir yaş grubudur. Bunlar aynı zamanda gittikleri ülkelerde yaşantılarını en zor şartlarda devam ettiren işçi grubudur.

İşçilerin ailelerinden ayrılırken yurtdışında kalma-çalışma süresi olarak daha kısa süre düşünürken, ilerleyen yıllarda çok daha uzun süre yurtdışında kalmışlardır. Hatta bu süre günümüzde bulunulan ülkeye yerleşme şeklinde gerçekleşmektedir. Bu düşünce değişikliği de Kırşehir'deki ve Türkiye'deki şartların, bulunulan ülke

şartlarına göre daha iyi olmamasından, aile bulunulan ülke kültürüne entegre olmadan kaynaklanmaktadır. Hemen hemen her işçi başlangıçta geçici olarak yurtdışına gitmiş, geçiciliği sürekli konuk sıfatı ile pekiştirmiş ancak büyük çoğunluk için bu geçici süre uzamış, dışarıda kalış sürekli kalma durumuna ulaşmıştır.

Yurtdışına giden işçilerin çoğunluğunu tarım sektöründe çalışan ve ağırlıklı olarak kırsalda oturan işçiler oluşturmaktadır, işçilerin yurtdışında bulundukları süre içinde çalıştıkları iş kolu çoğunlukla aynıdır. Yurtdışına gidildiğinde ilk çalışma alanları fabrika ve inşaat işçiliği olmuştur. İlerleyen yıllarda ise imkân bulanlar değişik alanlarda işçiliğe geçmişlerdir. Ağır işlerden daha kolay işlere, özel beceri ve nitelik istemeyen işlerden, uzmanlaşmış beceri isteyen işlere doğru bir yönelim içinde olmuşlardır.

İşçiler bulundukları ülke dilini, kaldıkları süre de göz önünde bulundurulursa fazlaca öğrenememişlerdir. Bu öğrenememe durumunda işçilerin daha çok tecrit yaşantısı etkili olmuştur. Bulunulan ülke ile bağlarını artıran işçiler yabancı dil öğrenme ve konuşmada daha başarılıdırlar.

Kesin dönüş yapmış işçilerin % 85,2 gibi yüksek bir oranda yurtdışında en az bir yakını bulunmaktadır. İşçilerin yurtdışında bulunan çocuk, gelin, torun gibi yakınlarını yüksek bir oranla kendisi götürmemiştir. Söz konusu yakınları, kendisi geldikten sonra özellikle evlenme seçeneği ile yurtdışına gitmişlerdir. İşçilerden % 58,4'ü ailesinden hiç kimseyi yurtdışına götürmemiştir.

Kırşehir kentinde bulunan söz konusu işçilerin % 80'i başka yerleşim alanlarından buraya, “yaşam şartlarının iyi olma seçeneği” en başta olmak üzere çeşitli nedenlerle göç etmişlerdir. Daha çok kırsaldan yurtdışına giden işçiler, zaman içinde maddi durumları iyileştikten sonra özellikle ailelerinin her alanda

beklentilerini karşılayabilecek bir alan olan şehre ilgi göstermişler ve nihayetinde gerek yurtdışındayken, gerekse yurda döndükten sonra yerleşim alanı tercihlerini Kırşehir Kentinden yana kullanmışlardır.

Yurtdışında kalış süreleri uzadıkça kırsala geri dönme şehir yaşamına alışmadan dolayı azalmış, şehre dönme ve yerleşme artmıştır. İşçilerin Kırşehir şehrine dönüş nedenleri arasında büyük oranla emekliliğin olduğu şeklindedir.

Yurt dışında çalışmaya gitmeden önce büyük aile grubunda yaşayanların, kırsalda ise evlerini ayırarak Kırşehir kentine getirmişler, kentte yaşayanlar ise imkânlarının iyileşmesine binaen apartman yaptırarak evlerini ayırmışlardır.

İşçilerin yatırım tercihleri genelde gayrimenkul alımı şeklinde gerçekleşmiştir. Taşınmaz mallar alanında yatırım yapmanın tercih edilmesi ya da enformal sektörde bireysel işletmeler kurulması, ulusal, sanayilerde yer almak istenmemesi (işçi şirketleri fiyaskosu nedeniyle), işçileri dış ülkelerdeki tasarruflarının yersiz ve yararsız şekilde harcanmasına yol açmakta, gelecek uluslararası ekonomik rekabet olanaklarının oluşmasını önlemektedir. Taşınmaz mal edinme yönündeki tercihler apartman dairesi alımından yana yapılmıştır. Şehir merkezi, daire satın alımında işçilerin yoğunlaştığı alandır.

İşçiler ve aileleri ister kırsaldan, ister kenar ister merkezi mahallerden yurtdışına gitmiş olsalar da Kırşehir şehrindeki özellikle apartman dairesi yatırım seçeneğini merkezi mahallelerden yana kullanmışlardır. Kırsal alan yatırımlar ise tarla, bağ, bahçe, tarım aletleri ve yeni ev yaptırımı şeklinde gerçekleşmiştir.

Kırşehir şehrine dönen işçilerin % 73'ü emekli olmuş ve bunlardan büyük çoğunluğu burada başka bir iş yapmamaktadır. Yurtdışında elde ettikleri tecrübeler heba olmaktadır.

Çocuklarını çalıştırabilmek için yurtdışına göndermek isteyen işçilerin çoğunluğu 60 yaş ve üzeri yaş grubuna karşılık gelmektedir. Daha düşük yaşa sahip işçilerin, çocuklarını çalıştırmaktan çok eğitim için yurtdışına göndermek istemektedirler.

Yurtdışına gidip kesin dönüş yapanların çoğunluğunu Almanya'ya ilk gidenler oluşturmaktadır. Almanya'yı diğer Avrupa ülkeleri izlemektedir. Almanya'ya göçün diğer ülkelere oranla çok oluşunun nedenleri arasında en fazla, işçi olarak gitmenin kolay oluşu gelmektedir. Bunun yanında akraba ve tanıdıkların bulunması, bazı yerleşim yerlerinden ilk göçün Almanya'ya olması ve iş ve ekonomik imkânların çok oluşunu sayabilir. Almanya'dan kesin dönüş yapanların sayısının fazla oluş nedenleri arasında ise ağır çalışma koşulları, dönüş primleri, emeklilik, yorgunluk ve bıkkınlık sayılabilir.

Yurtdışına özellikle Batı Avrupa'ya göçün en önemli faydası göç eden kişilerin ekonomik olarak zenginleşmesidir. Bu göçler sonucunda kişilerde meydana gelen ekonomik gelişmenin şehre üretim anlamında çok fazla yansımadığını görüyoruz. Şehirde iş olanaklarının hala gelişmemiş oluşu ve sosyal özentisi insanları göçe zorlamakta ve Avrupa'ya olan göçün hiçbir zaman bitmeyeceği düşüncesini yaşatmaktadır.

Ekonomik açıdan kalkınması konusunda önem taşıyan yurtdışı iş gücü yatırımları ile ilgili olarak Kırşehir şehrinde az miktarda da olsa belli bir potansiyelin ve yatırım yapma isteğinin var olduğu anlaşılmaktadır. Anket uyguladığımız iş gücünün bir bölümü güvenilir firmalar aracılığı ile veya devlet destekli yatırımlar yapmak istemektedirler. Ancak burada en önemli sorun, Türkiye'de yatırım yapacak

güvenli ortamın bulunmamasıdır. Bunun yanında daha önceki işçi şirketleri deneyimi de insanları yatırım yapmakta kararsız bırakmaktadır.

Tüketim eğilimlerinin artması dış ülkelerde tatmin edici istihdam olanağına kavuşmuş olma, gelir yüksekliği, kapsamlı bir sosyal güvenlik, ülkede bir yapısal değişime yol açmaksızın, bazı işçi ailelerinin yeni bir yaşam standardına erişme çabalarına girişmesine yol açmaktadır.

İşçiler döndükten sonra % 72,2 gibi bir oranla, yaşam içinde alışamama nedeniyle herhangi bir sorunla karşılaşmamışlardır. Bu da daha önceki yıllarda düzenli olarak Kırşehir şehrine gelmekle ilgili olup, işçilerin bulundukları ülkeye entegrasyonunun önüne geçilmiştir.

İşçi ailelerinin çoğunluğu için, dış ülkelere aileye gönderilen paralar emekten tasarruf ettirici ev araçları ve aletleri almaya, daha iyi beslenmeye, eski tarz yaşayıştan fazla uzaklaşmamakla beraber biraz daha rahatça bir hayat yaşamaktadır. Görülüyor ki, yurt dışına çalışmaya giden işçilerin ailelerinde, orta ve düşük gelirli grupların geçmişte görmedikleri kadar iyice bir gelir düzeyine çıkmaları sonunda, bu ailelerin harcama alışkanlıklarında çok önemli değişiklikler olmuştur. Aşırı derecede para harcayan ve gereksiz denecek yerlere masraf yapan bir azınlığı dengeleyecek, bunun tam karşısı bir azınlık ise, masraflı bir yaşamdan kaçınarak ev yapmaya, tarla almaya, sürü edinmeye çabalamakta, çocuklarını okutmaya çalışmaktadırlar.

İşçilerin yurt dışında kalış sürelerinin fazla olması işçilerin Kırşehir şehir yaşamındaki yaşam tarzlarını etkilemektedir. Giyim tarzıyla, programlı çalışmasıyla, oturduğu evle ve daha pek çok sayılabilecek özellikleri nedeniyle bazen de aykırı durmaktadırlar.

Halen yurtdışında çalışan işçileri bulundukları ülkede giderlerinin artması nedeniyle pek yatırım imkânı bulabildikleri söylenemez. Yinede aylık gelir ve harcamasına göre işçiler biriktirdikleri parayla izinlerinde kalabilecekleri bir ev alma uğraşısı içerisindeyler.

Çalışıyor konumunda olan işçi aileleri izne geldiklerinde şehrin sosyal ve ekonomik hayatına canlılık getirmektedirler. Halen çalışan işçilerin ailelerinin de yanlarında bulunduğu ve orada bir vatan düzeni kurduklarından dolayı yakın zamana kadar kesin dönüş yapmayacak belki de yapamayacaktır. Batı Avrupa'ya Türk işgücü göçü artık geçici olmaktan çıkıp kalıcı hale gelmiştir.

Türk göçmenleri işçisiyle, öğrencisiyle, işvereniyle, tüketicisiyle artık Avrupa'da önemli bir ekonomik faktör ve büyük bir potansiyel güçtür. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşak, Almanya'daki Türk toplumunu neredeyse tümüyle kalıcı bir duruma getirmiştir. Bu kuşakların Türkiye'ye olan kültürel ve politik ilgisi çok azalmasa da, maddî bağlarında önemli bir kopuş gözlenmektedir.

Avrupa'da yaşayan işçiler artık geri dönmeyi düşünmemektedirler. Bu olgu işçilerin öncelikle tasarruflarını Avrupa'da değerlendirme eğilimini güçlendirmiştir. Birinci ve ikinci kuşak işçiler geleceklerini yurtdışında görürken, dünyaya gelen üçüncü kuşak, yerleşik toplumunun bir parçası haline gelmiştir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N., (1972a), **“Türkiye’nin Dış Göç Akımı Ve Sosyal Hareketlilik”**, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27, 17-52.
- Abadan-Unat, N., (1972b), **“Yurtdışına Göçen Türk İş Gücü Ve Dönüş Eğilimleri”**, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 27, 183-206.
- Abadan-Unat, N., (2002), ***Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa***, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Abadan-Unat, N., Keleş, R., Pennix, R., Van Renselaar, H., Van Velzen, L., ve Yenisey, L., (1976), ***Göç ve Gelişme: İşgücü Göçünün Boğazlıyan İlçesindeki Etkilerine İlişkin Bir Araştırma***. Ajans-Türk Matbaası, Ankara.
- Acar, E., (1981), ***Batı Avrupa Ülkelerinde Çalışan İşçilerimizden Türkiye’ye Dönmek İsteyenlerin Yerlerine Ülkemizden Niteliksiz İşçi Gönderilmesi***. Çalışma Bakanlığı, Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Akçaylı, N., (03–04 Haziran 1985), **“İkinci Kuşak Türklerin F.Almanya Ve Türkiye’de Meslek Uyumları”**, Uluslararası 3. Bursa Sempozyumu, Bursa.
- Akkayan, T., (1979), ***Göç ve Değişme***. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No:2573, Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul.
- Alper, A. M., (2005), ***İşçi Dövizlerini Belirleyen Makro Ekonomik Etkenler: Türkiye Örneği***. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İşçi Dövizleri Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Börtüçene, İ., (1975), **“Türk İşçilerinin Yurda Döndükten Sonra İş Yapma Eğilimleri”**, *İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi Dergisi*, 11(1), 177-191.

- Çağlayan, S., (2006), “**Göç Kuramları, Göç Ve Göçmen İlişkisi**”, *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17, 67-91.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB), (1998), “**1997 Yılı Raporu**”, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ÇSGB, (2000), “**1999 Yılı Çalışma Raporu**”, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Hilmi Usta Matbaacılık, Ankara.
- ÇSGB, (2005), “**Yurtdışındaki Vatandaşlarımıza İlişkin Gelişmeler Ve Sayısal Bilgiler**”, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- ÇSGB, (2007), “**2005 Yılı Çalışma Raporu**”, Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- De Jong, G.F., (1994), *Choice Processes in Migration Intentions and Behaviour, International Summer School, the Netherlands Graduate School of Research in Demography*. Wasenaar, The Netherlands.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), (1992), *Türk Aile Yapısı Araştırması*. Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 2313, Ankara.
- DPT, (1994), *Yurtdışı Türk İşgücü Piyasası*. 7.Beş Yıllık Kalkınma Planı Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No:2353, Ankara.
- DPT, (2001), “**İşgücü Piyasası (Yurtdışında Yaşayan Türkler)**”, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Devlet Planlama Teşkilatı Yayın No: 2643, ÖİK:650, Ankara.
- Dönmez, A., (1992), “**Yurtdışı Yaşantısı Ve İnsan Doğası Anlayışı**”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24, 1, 87-106.

- Erdoğan, S. S., (1988), *Dış Göç Ve F.Almanya'dan Dönüş Yapmış (Sivas Ortaokul Ve Liselerinde) Gençlerin Uyum Sorunları Üzerine Sosyolojik Bir İnceleme*. Cumhuriyet Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Ersel, B, (21-23 Kasım 2001), “*Kentleşme Göç Ve Yoksulluk*”, 7.Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Faist, T., (2003), *Uluslararası Göç Ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, (Çeviren: A.Z. Gündoğan ve C. Nacar), Bağlam Yayınları, İstanbul.
- Fichter, J., (1990), *Sosyoloji Nedir?* (Çeviren: Nilgün Çelebi), Selçuk Üniversitesi Yayınları Yayın No:75, Konya.
- Gezgin, M. F., (1994), *İşgücü Göçü Ve Avusturya'daki Türk İşçileri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 3743, İstanbul.
- Gitmez, A. S., (1983), *Yurtdışına İşçi Göçü Ve Geri Dönüşler*. Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Göhler, G., (1990), “*Die gesundheitliche Situation und die daraus resultierenden probleme dertürkischen Migranten/innen in der Bundesrepublik Deutschland*”, *Türkische Migranten in der Bundesrepublik Deutschland-Federal Almanya'da Göçmenler*. Band II, Önel Verlag, Köln.
- Gökdere, A.Y., (1978), *Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı*. İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Gökdere, A.Y., (1982), “*Batı Almanya Göçünde Son Gelişmeler: Geri Dönüş Göçü Ve İşçi Şirketleri*”, Federal Almanya'da Çalışan Türk İşçilerinin Toplu Dönüşleri ve Türkiye ile Almanya'da Uyum Sağlama Eğilimleri Semineri,

Uludağ Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Yayını, 127-134,
Bursa.

Gökmen, O., (1972), *Federal Almanya Ve Türk İşçileri*. Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Göksu, T., (2000), *İşçilikten Vatandaşlığa: Almanya'daki Türkler*. Özen
Yayıncılık, Ankara.

Güngördü, E., (1989), *Kırşehir'in Kuruluşu, Gelişmesi Ve Fonksiyon Alanları*.
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

Gönüllü, M., (1996), “**Dış Göç**”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,
1, 94.

Gür, M., (1993), *Otuz Yılın İçinden*. Verlag Anadolu Yayınevi, Hückelhoven.

İçduygu, A., Sirkeci, İ. ve Aydınğün, İ., (1998), *Türkiye’de İç Göç Ve İçgöçün İşçi
Hareketlerine Etkisi*. Türkiye’de İç Göç-Sorunsal Alanları ve Araştırma
Yöntemleri Konferansı 6-8 Haziran 1997, İstanbul:Türkiye Ekonomik ve
Toplumsal Tarih Vakfı, Bolu.

Karpat, K., (2003), “**Göçler ve Türkiye**”, *da Diyalog Avrasya Dergisi*, 10, 8–17.

Kılıçaslan, E., (2006). *Almanya’daki Türklerin Türk-Alman İlişkileri Açısından
Önemi ve Türk Nüfusunun Etkinliğinin Artırılmasına Yönelik
Alınabilecek Tedbirler*. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Martin, P. L., (1991), *Bitmeyen Öykü: Batı Avrupa’ya Türk İşçi Göçü Özellikle
Federal Alman Cumhuriyeti’ne*. Uluslararası Çalışma Bürosu, Ankara.

Mutluer, M., (1996), “**Büyük Menderes Bölgesinde Yurtdışından Dönen İşçilerin
Sosyo-Ekonomik Özellikleri Ve Yatırım Seçimleri**”, *Ege Coğrafya
Dergisi*, 8, 187- 205.

- Mutluer, M., (2003), *Uluslararası Göçler Ve Türkiye*. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Okyavuz, M., (1999), **Federal Almanya'nın Yabancılar Politikası**. Doruk Yayınları, Ankara.
- Özcan-Kocatürk, F., (2006), **“Konut Alanı Yer Seçimi Ve Hane Halkı Hareketliliğine Yönelik Kuramsal Bir İnceleme”**, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21, 73-95, Kayseri.
- Özdal, B., (2000), *21.Yüzyıla Doğru Almanya'daki Türkler Ve Türkiye-Almanya İlişkilerine Etkileri*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özgür, E.M., (2009a), **“İkametgâh Memnuniyeti Ve Şehir İçi İkametgâh Hareketliliği”**, *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7, (2), 111-127.
- Özgür, E.M. ve Yasak, Ü., (2009b), **“Şehir İçi İkametgâh Hareketliliğine Kuramsal Bir Bakış”**, *Ankara Üniversitesi Coğrafi Bilimler Dergisi*, 7, (1), 39-50.
- Pür, N., (1974), *Uluslararası İşgücü Hareketleri ve Türkiye*. İstanbul Matbaası, İstanbul.
- Roseman, C.C., (1971), **“Migration as a spatial and temporal process”**, *Annals of the Association of American Geographers*, 61, (3), 589-598.
- Rossi, P.H., (1955), *Why Families Move, A study in the social psychology of urban residential mobility*, Free Press, Glencoe III.
- Şahin, C., (1999), **“Yurt Dışı Yaşantısı Geçiren ve Geçirmeyen Anadolu Lisesi Öğrencilerinin Sosyal Beceri Düzeyleri”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, C., (2001), **“Yurt Dışı Göçün Bireyin Psikolojik Sağlığı Üzerindeki Etkisine İlişkin Kuramsal Bir İnceleme”**, *Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 57-67.

- Şen F. ve Koray, S., (1993), *Türkiye’ den Avrupa’ ya Göç Hareketleri*. Önel Yayınevi, Köln.
- Şen, F., Ulusoy, Y. ve Öz, G., (2008), *Avrupa Türkleri-Federal Almanya ve Diğer AB Ülkelerinde Çalışan Türklerin Ekonomik Gücü*. Cumhuriyet Yayınları, İstanbul.
- Şen, F., (30.09.1999), *Türk Almanlar – Alman Türkler*. Milliyet Gazetesi.
- Talas, C., (1997), *Toplumsal Ekonomi Çalışma Ekonomisi*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Tatlıdil, E., (1984), “Yurtdışı İşçi Göçüne İlişkin Kuramsal Yaklaşımlar”, *Seminer Dergisi*, 3, 112-120, İzmir.
- Tekeli, İ., Erder, L., (1978), *İç Göçler*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Tellal, E., (1995), “Göçmen İşçilerin, Yaşam Koşulları Ve Son Uluslar arası Sözleşme”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 49, 417.
- Toksöz, G., (2006), *Uluslar Arası Emek Göçü*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Tuna, K., (1981), *Yurtdışına İşçi Gönderme Olayının Sosyolojik Eleştirisi*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 2869, İstanbul.
- Tuna, O., (1967), *Yurda Dönen İşçilerin İntibak Sorunları*. Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları, Ankara,
- Turan, K., (1997), *Almanya’da Türk Olmak*. T.C Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları Bilim Serisi No:103, Ankara.
- Tümertekin, E., (1994), *Beşeri Coğrafyaya Giriş*, İletişim Fak Yay., İstanbul.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N., (1996), “Yurtdışından Kesin Dönüşlerini İstanbul’a Yapan Türk İşçileri”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi*, 4, 365-390.

- Tümertekin, E. ve Özgüç, N., (1997), *Beşeri Coğrafya, İnsan . Kültür . Mekan*, Çantay Kitabevi, İstanbul .
- Uguz, S., Bilgen, İ., Yerlikaya, E. E. ve Evlice, Y.E., (2004), “**Göç Ve Göçün Ruhsal Sonuçları**”, *Çukurova Üniversitesi Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 13, 3, 383–391.
- Yakar, M., (2009), *Emirdağ İlçesi Kırsalında Göçlerin Etkileri, Sorunları Ve Çözüm Önerileri*. Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Afyon.
- Yalçın, C., (1995), “**Türkiye’de Kentsel Konut Sorunu Ve Yurtdışındaki Vatandaşlarımızın Büyükşehirlerimizdeki Konut Probleminin Çözümüne Katkıları**”, *Doğu Coğrafya Dergisi*,1, 475-494.
- Yalçın, C., (2004), *Göç Sosyolojisi*. 1. Baskı, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Yasa, İ. (1979), *Yurda Dönen İşçiler ve Toplumsal Değişme*. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Yayın No:182, Ankara.
- Yıldırımoglu, H., (2005), *Uluslararası Emek Göçü, Almanya’ya Türk Emek Göçü*. Kamu-İş, 8, 1, 129–153.
- Yılmaz, C., (7-8 Eylül 2007), “**Batı Avrupa’daki Türk İşçilerinin Yatırım Ve Tasarruf Tercihlerinde Zamana ve Mekana Bağlı Olarak Görülen Gelişim ve Değişim**”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 1.İktisat Tarihi Kongresi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

EKLER

EK. 1

Foto.1 Emekli olup Kırşehir Kentinde yaşayan, giyim tarzıyla farklılık arzeden İşçimiz (sağda).

Foto.2 Yurtdışından dönmüş ve işletmecilik yapan Şükrü Bey. (Aşıkpaşa mah.)

Foto.3 İzinlerde kullanılan gurbetçi evi (Medrese mah.).

Foto.4 Yurtdışından emeklilik sonrası oturulan yüksek binalar arasında klasikleşmiş yapı.

EK. 2 GERİ DÖNMÜŞ İŞÇİLER İÇİN ANKET SORULARI

1.BÖLÜM: KİŞİSEL ve GENEL BİLGİLER

1	Oturulan	Kent: Mahalle:
2	Cinsiyeti	Erkek () Kadın ()
3	Yaşı	
4	Eğitim Düzeyi	Okur-yazar değil () Okur-yazar () İlköğretim () Lise () Üniversite ()
5	Halen Yaptığı İş	
6	Medeni Durumu	Bekar () Evli () Kaç Yıllık Evli olduğu:
7	Çocuk sayısı	
8	Hane halkı tipi	Tek kişilik () Evli-çocuksuz () Evli-Çocuklu () Tek ebeveynli () Diğer ()
9	Hane halkı Büyüklüğü	
10	Hane halkı Aylık Geliri	500 den az () 501-1000 () 1001-2500 () 2501-5000 () 5000+ ()
11	Ev-Bina Yapım Tarihi	
12	Konutun Mülkiyet Durumu	Ev sahibi () Kiracı () Lojman () Ücretsiz-akraba evi () Diğer ().....
13	Konutun Tipi	Apartman dairesi () Site içinde daire () Müstakil ev () Gecekondu ()

2.BÖLÜM: GÖÇ BİLGİLERİ

1) Ne zaman ayrıldınız?

2) Nereden ayrıldınız?

Kırşehir şehri: () Merkez köy:() Kırşehir ilçesi :() İlçe köyü :()
İl Dışından () Hangi İl:

3) Niçin ayrıldınız?

İşsizlik: () Daha Fazla Gelir İsteği: () Diğer (öğrenci, evlenme vb..) ()

4) Nereye gittiniz ?

5) Gittiğiniz yerin dilini biliyor musunuz?

Bilmiyorum: () Biraz Anlıyorum: ()

İyi Anlıyorum: () Az çok konuşuyorum: () Çok İyi konuşuyorum: ()

6) Buraya geri dönmeden önce hep aynı yerde mi çalıştınız?

Evet: () Hayır: ()

7) Bulunduysanız, nerelerde bulundunuz?

8) Buraları tercih etme nedenleriniz?

9) Buralarda hangi yıllar arasında kaldınız?

10) İlk gittiğiniz yeri nasıl seçtiniz? Niye oraya gittiniz?

İ.İ.B.K () Turist () Davetli (Firma İsteği): ()

Evlenererek: () Diğer:

11) Başka yerlerde bulunduysanız oraları tercih etme nedeniniz?

12) Yurtdışında bulunduğunuz sürede aynı işte çalışıp çalışmama durumu?

Sürekli aynı işte çalıştım () Sürekli aynı işte çalışmadım ()

13) Yurtdışında çalıştığınız ilk iş kolu ?

İnşaat () Fabrika () Hizmet ()

Tarım () Maden () Diğer:

14) Yurtdışından ayrılırken çalıştığınız ilk iş kolu?

İnşaat () Fabrika () Hizmet ()

Tarım () Maden () Diğer:

15) Ailenizden yurtdışına götürdüğünüz kimseler var mı? Kimler?

Sadece Çocuğunu Götürenler: () Eşlerini ve Çocuklarını Götürenler:()

Eş ve Çocuklarından Hiç birini Götüremeyenler: ()

Sadece Ailesini Götürenler: ()

16) Çocuklarınız yurt dışında mı dünyaya geldi?

Evet () Hayır ()

17) Çocuklarınız da sizinle geri döndü mü? Dönmediyse nerede yaşıyorlar?

Evet () Hayır ()

18) Ne zaman geri temelli döndünüz?

19) Niçin geri döndünüz?

Yeterli Para Kazanma :() Vatan ve Aile Özlemi :()

Sınır dışı Edilme:() Malulen (iş kazası, hastalık): ()

İşsizlik :() Ailevi Nedenler: () Emeklilik: ()

20) Geri dönüşte yaşadığınız yerden memnuniyetsizliğiniz mi etkili oldu?

Evet () Hayır ()

21) Memnuniyetsizlik nedenleriniz nelerdir?

22) Geri dönüşte Kırşehir'in çekiciliği mi etkili oldu?

Evet () Hayır ()

23) Kırşehir'in ne gibi çekicilikleri vardır?

24) Geldiğiniz yerle ilginiz sürüyor mu?

25) Sürüyorsa bu nasıl bir ilişkidir?

26) Yurtdışında yakınlarınız var mı?

Yurtdışında yakınım yok : () Yurtdışında yakınım var : ()

27) Bunlar Kimler?

Çocuklarım, Torunlarım, Damatlarım: () Akralarım: ()

28) Son oturduğunuz yere ne sıklıkta gidip geliyorsunuz?

29) Geri dönüş kararını alırken hangi etkenler etkili oldu? Önem sırasına göre sıralayınız.

30) Geri dönüş kararını aile reisi mi yoksa ailenin tüm fertleri birlikte mi aldı? Ne tip tereddütler yaşadınız?

31) Giderken bir gün geri dönmeyi düşünmüş müydünüz?

32) Çocuklarınız da geri dönmeyi düşünüyorlar mı? Neden?

33) Geldiğiniz yerde size ait eviniz var mı?

34) Geldiğiniz yerde size ait gayrimenkulleriniz var mı?

35) Burada size ait eviniz var mı?

36) Geri dönüşte başka yerleşmeyi düşündüğünüz yerler var mıydı? Varsa nereler?

37) Niçin oraları tercih etmediniz?

38) Geri döndüğünüze memnun musunuz? Memnuniyetinizin nedenleri nelerdir?

39) Burada ne tür uyum sorunları yaşadınız?

Sorun Yaşamadım: () Resmi İşlere: ()

Sağlıktaki işleyiş: () Alışverişteki Pazarlıklara: ()

40) Geri döndüğünüze karşılaştığınız güçlükler nelerdir?

Güçlükle Karşılaşmadım: () İş Bulamama: () Aile Geçimsizliği: ()

Para Sıkıntısı: () Dışarıdaki Yaşam Şartlarını Arama: ()

41) Buraya ne tür ekonomik yatırımlar yaptınız?

Yatırımım yok : () Daire: () Dükkan: ()

Arsa : () Kırsal Yatırım: ()

42) Alışverişlerinizi Kırşehir'den mi yapıyorsunuz?

Evet () Hayır ()

43) Aylık ortalama kaç lira harcıyorsunuz?

500-1000 () 1001-1500 () 1501-2000 () 2001+ ()

44) Burada herhangi bir işle uğraşıyor musunuz?

Evet () Hayır ()

45) Yaptığınız işte en çok nere veya nerelerle irtibatlısınız?

46) Çocuklarınızdan yurt dışına yurt dışına hiç götürmediğiniz var mı?

Evet () Hayır ()

47) Götürmediğiniz çocuklarınız burada hangi işlerde çalışıyorlar?

EK. 3 ANKET SORULARI (HALEN YURTDIŞINDA ÇALIŞANLAR İÇİN)

Cinsiyeti: Yaşı: Medeni durumu: Eğitim Düzeyi:
Çocuk Sayısı: Aylık Geliri:

1. Türkiye’den ne zaman ayrıldınız?
2. Nereden gittiniz?(Köy-İlçe-Kırşehir)
Kırşehir şehri: () Merkez köy :() Kırşehir ilçesi :() İlçe köyü :()
İl Dışından () Hangi İl:
3. Hangi ülkeye gittiniz?
4. Gitme nedeniniz?
5. Yurt dışına gitmeden önce hangi işle uğraşıyordunuz?
6. Ailenizin aylık ortalama geliri ne kadardır?
7. Ailenizde kimler çalışıyor?
8. Aylık geliriniz harcamalarınızı karşılıyor mu?
9. Birikim yapabiliyor musunuz?
10. Birikimlerinizi nasıl değerlendiriyorsunuz?
11. Gittiğiniz yerde hangi işle uğraşıyorsunuz?
12. Yurt dışına nasıl gittiniz?
13. Kırşehir kentine gelme sıklığınız?
14. Kırşehir kentine geldiğinizde nerede kalıyorsunuz? Niçin?
15. Kırşehir kentine geldiğinizde alışverişlerinizi daha çok nereden yapıyorsunuz?
16. Geldiğinizde ortalama kaç lira harcıyorsunuz?
17. Türkiye’de eviniz var mı? Nerede?
18. Kırşehir’e ne gibi yatırımlar yaptınız?
19. Emekli olunca nerede yaşamayı düşünüyorsunuz? Niçin?
20. Yurt dışında ailenizle birlikte mi yaşıyorsunuz?
21. Türkiye’ye geri döndüğünüzde bir iş kurmak istiyor musunuz? Nasıl bir iş kuracaksınız?